FILOCALIA volumul VIII

CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL

Metoda sau cele o sută de capete

• *Începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este să viețuim potrivit cu poruncile Mântuitorului. Iar sfârșitul ei este să ne întoarcem la harul desăvârșit al Preasfântului și de viață începătorului Duh, dat nouă prin dumnezeiescul Botez.*

Deci, începutul oricărei lucrări după Dumnezeu este, pe scurt, să ne grăbim în tot chipul, cu toată puterea, să viețuim după legea tuturor poruncilor îndumnezeitoare ale Mântuitorului. Iar sfârșitul este să ne întoarcem, prin păzirea lor, la zestrea dată nouă de Sus și de la început din sfințita cristelniță, adică la desăvârșita alcătuire și naștere duhovnicească a noastră din nou, prin har; sau, dacă îți place să numești acest dar altfel, la lepădarea vechiului Adam cu faptele și poftele lui și la îmbrăcarea Celui nou și duhovnicesc *(Coloseni* 5, 9-10), Care este Domnul Iisus Hristos[1]. Căci zice dumnezeiescul Pavel: „Copiii mei, pe care iarăși vă nasc în dureri, până când va lua Hristos chip în voi” *(Galateni* 4, 19); și: „Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat” *(Galateni* 3, 27)

• *În Sfântul Botez primim harul dumnezeiesc în*

---

[1] „Reîntoarcerea” la starea noastră dinainte de păcat nu e, totuși, o întoarcere la o stare fixă; numai cu condiția aceasta se poate accepta ceea ce spune A. M. Ammann că nu există o creștere obiectivă, teologică a harului *(Die Gotteschau...,* p. 25). Starea aceea este totuși starea omului nou, care e tocmai prin aceasta o stare vie, dinamică. E starea în care e întipărit Hristos, starea în care omul a luat chipul iui Hristos și de aceea este starea lui Hristos ca om nou, care-l reface pe om în chipul lui adevărat. Dar Hristos care s-a întipărit în cel botezat se desfășoară în el, ducându-l spre măsura plinătății Lui, la „măsura bărbatului desăvârșit”. Deci, pe de o parte harul Botezului, ca sălășluire a lui Hristos, nu-l duce pe om dincolo de Hristos, și în sensul acesta nu-l trece la alt har, dar pe de altă parte există o creștere a omului în Hristos, dând putința lui Hristos să se actualizeze tot mai mult în el. Și fără îndoială că această actualizare a harului în om nu are numai caracter subiectiv (A. M. Ammann, *Die Gotteschau...),* ci, în omul ce-și sporește deschiderea spre Hristos prin virtuți, harul se desfășoară în mod obiectiv, adică se comunică lăuntric tot mai mult, deși, pe de altă parte, este întreg în el ca realitate în mare parte virtuală pentru om de la Botez. Avem aici aceeași situație ca în cazul Revelației care nu mai trece dincolo de Hristos, dar din care Duhul Sfânt comunică continuu puteri și lumini noi, adică „conduce la tot adevărul”, însă numai din Hristos („din al Meu va lua”), și nu din afară de Hristos.

dar; dar acoperindu-l pe acesta prin patimi, îl curăţăm iarăşi prin împlinirea poruncilor[2].

Noi primim deci în sânul dumnezeiesc, adică în sfinţita cristelniţă, în dar harul dumnezeiesc cu totul desăvârşit. Dar dacă, pe urmă, prin reaua întrebuinţare a celor vremelnice şi prin grija de lucrurile vieţii şi prin ceaţa patimilor, îl acoperim pe acesta cum nu se cuvine, ne este cu putinţă, prin pocăinţa şi prin împlinirea poruncilor îndumnezeitoare, să primim şi să dobândim iarăşi această strălucire mai presus de fire şi să vedem în chipul cel mai limpede arătarea ei. Desigur, arătarea ei se descoperă pe măsura ostenelii fiecăruia în credinţă. Dar înainte de toate, prin ajutorul şi prin bunăvoirea Domnului nostru Iisus Hristos. Căci, zice Sfântul Marcu: „Hristos, fiind Dumnezeu desăvârşit, a dăruit celor botezaţi harul desăvârşit al Sfântului Duh. Căci El nu primeşte adaos de la noi. Dar ni Se descoperă nouă şi ni Se arată pe măsura lucrării poruncilor şi ne dăruieşte adaos la credinţă, «până ce vom ajunge toţi la unitatea credinţei, la măsura vârstei plinătăţii lui Hristos» (*Efeseni* 4, 13). Deci orice l-am aduce, odată renăscuţi în El, este de la El şi din El şi era ascuns în El”[3].

- *În chip cuvenit ni s-a rânduit de către Sfinţii noştri Părinţi, împreună cu Duhul ce sălăşluia în ei, să ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos şi să cerem mila Lui.*

De aceea, vestiţii noştri povăţuitori şi dascăli, împreună cu Preasfântul Duh ce sălăşluia în ei, preaînţelept ne-au învăţat ca, înainte de orice bună lucrare şi osteneală, toţi, dar mai ales cei ce voiesc să pornească pe drumul liniştirii, să se dăruiască lui Dumnezeu, să se rupă de lume şi să se liniştească

---

[2] Harul Botezului nu se mai pierde, ci numai se acoperă. Odată intrat în relaţie cu Hristos, omul nu mai iese total din ea. Amintirea ei nu o mai poate şterge, oricât ar vrea. Se poate spune că urma lui Dumnezeu nu se mai şterge din el, cum, de altfel, nu se poate şterge nici urma oricărei alte persoane cu care am intrat o dată în relaţie. Aceasta arată caracterul personal atât al lui Dumnezeu, cât şi al omului. Omul nu e numai o substanţă chimică, ce se poate transforma în întregime prin noi asimilări de materii, şi nici Dumnezeu nu este o astfel de esenţă. Teologia catolică cunoaşte numai persistenţa unui *character indelebilis* în cel ce a căzut după Botez în păcate de moarte, sau în cel apostaziat. Dar ce e această pecete dacă nu e harul însuşi, sau dacă nu se află într-o legătură cu harul?

[3] Sf. Marcu Ascetul, *Despre Botez,* în: *PG* 65, 1028 C (*Filocalia* română, vol. I, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 2008, p. 372). Aşa se împacă persistenţa aceluiaşi Hristos în noi şi dinamica vieţii creştine. Harul dat la Botez e Hristos întreg. În acest sens nu se mai dă omului în cursul vieţii un plus de har. Dar întrucât Hristos îşi descoperă în om, prin Duhul Sfânt, tot mai mult lumina şi puterea Lui, are loc în el o sporire sau o creştere a luminii şi puterii lui Hristos şi totodată şi o creştere duhovnicească a omului. Adăugăm de la noi tot mai multă credinţă, dar nu un plus de har.

cu dreaptă judecată, să se roage Domnului și să ceară fără șovăială mila Lui; și să aibă, ca lucru și ca ocupaţie neîntreruptă, preasfântul și preadulcele Lui nume, și să-l miște pe acesta neîncetat în minte și pe buze, și întru el și cu el să respire, să vieţuiască, să doarmă, să privegheze, să se miște, să mănânce și să bea, într-un cuvânt, să se sârguiască toate să le facă în acest chip. Căci, așa cum în lipsa acestuia totul se surpă în chip înfricoşat, mai bine zis nimic nu mai avem din cele ce ne sunt de folos, tot așa, având-l pe acesta, tot ce ne este potrivnic se depărtează, mai bine zis niciun bine nu ne mai lipsește și nimic nu ne este cu neputinţă. Aceasta ne-a făgăduit-o Domnul zicând: „Cel ce rămâne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă; că fără de Mine nu puteţi face nimic” (*Ioan* 15, 5). Deci chemând și noi, nevrednicii, cu credinţă acest nume și săvârșind această lucrare înfricoșătoare și preacinstită, mai presus de orice nume și lucrare (*Filipeni* 2, 9), și întinzând cu totul pe el pânzele cuvântului de faţă, vom începe să vorbim și să pășim înainte.

- *Cel ce voiește să pășească fără greșeală pe drumul liniștirii cu Domnul trebuie să aleagă, înainte de toate, împreună cu lepădarea de toate, ascultarea desăvârșită.*

Întru numele Marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care a zis: „Eu sunt Lumina lumii” (*Ioan* 8, 12), „Calea, Adevărul și Viaţa” (*Ioan* 14, 6) și ușa ce duce spre Dumnezeu, și: „Prin Mine, de va intra cineva, se va mântui; și va intra și va ieși și pășune va afla” (*Ioan* 10, 7, 9), se înțelege, (pășune) mântuitoare, ia aminte la cele ce ţi le spunem și la sfaturile adevărate ce ţi le dăm.

Înainte de toate, alege-ţi, după lepădarea deplină, potrivit cuvântului sfânt, ascultarea neprefăcută și desăvârșită; deci caută cu toată silința să afli un povăţuitor și un dascăl neamăgitor. Să fie neamăgitor prin mărturia ce o are, pentru cele ce le spune, în *Sfintele Scripturi* și să arate că e purtător de Duh, prin vieţuirea care consună cu cuvintele. Să fie înalt la înțelegere, smerit la cugetare și blând în toate purtările. Să spună cuvintele predaniei dumnezeiești, ca un învăţător, asemenea lui Hristos. Iar aflându-l pe acesta și lipindu-te cu toată ființa de el, ca un fiu iubitor de părintele adevărat, rămâi întreg în atârnare de poruncile lui, socotindu-l ca pe Hristos Însuși, ca unul ce privești la Acela, și nu la om, alungând departe de tine toată necredinţa și toată îndoiala, ca și toată părerea de sine și plăcerea voinţei tale. Și mergi pe urmele dascălului cu simplitate și fără ispitire, făcându-ţi conştiinţa ca o oglindă care arată în sine cu limpezime deplină pe povăţuitorul, prin ascultarea desăvârșită și fără alegere a lui. Iar dacă vreodată diavolul, dușmanul celor bune, îţi seamănă în cuget ceva potrivnic, sari ca din desfrânare și ca din foc la tine însuţi și stai împotriva înșelătorului, care te ispitește, cu înțelepciune, spunând: nu povăţuitul povăţuiește pe povăţuitorul, ci povăţuitorul pe povăţuit; nu eu am să scot la iveală greșeala povăţuitorului, ci el are să facă

aceasta cu greşeala mea; nu eu sunt judecătorul lui, ci el este judecătorul meu, potrivit Scărarului[4]; şi cele asemenea. Căci nimic nu e mai potrivit ca această purtare, adică decât ascultarea celui ce s-a hotărât să rupă fără împotrivire zapisul greşelilor sale şi să scrie în cartea dumnezeiască faptele mântuitoare. Căci, după fericitul Pavel, Însuşi Fiul lui Dumnezeu şi Dumnezeul nostru, Domnul Iisus, făcându-Se ca noi pentru noi şi chivernisind cu mare înţelepciune bunăvoinţa părintească, S-a arătat păşind pe acest drum, prin care S-a învrednicit şi ca om de buna plăcere părintească; fiindcă S-a smerit pe Sine, făcându-Se ascultător până la moarte, iar moartea, pe cruce. „Pentru aceea şi Dumnezeu L-a preaînălţat pe El şi I-a dăruit Lui nume” şi celelalte *(Filipeni* 2, 8-9). Dacă e aşa, cine va aştepta cu cutezanţă, ca să nu spunem fără înţelepciune, să se împărtăşească de Domnul şi Dumnezeul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi de cununile părinteşti, fără să se hotărască să păşească pe aceeaşi cale cu Învăţătorul şi Povăţuitorul nostru Iisus Hristos? Căci ucenicul, dacă voieşte să ajungă la acestea, trebuie să se facă asemenea învăţătorului, având-l ca o pecete şi ca un model, şi să stăruie cu tot sufletul să privească fără clintire la viaţa deschizătorului de drum şi la purtările lui şi să se silească să-i urmeze zi de zi. Căci despre Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos s-a mai scris că era supus tatălui şi mamei Sale *(Luca* 2, 51); şi Însuşi Mântuitorul zice: „N-am venit să Mi se slujească, ci să slujesc” *(Matei* 20, 28).

- *Cum trebuie să se hrănească cel ce se nevoieşte: lunea, miercurea şi vinerea.*

În aceste trei zile ale săptămânii, adică luni, miercuri şi vineri, posteşte până la ceasul al nouălea[5], adică mănâncă o dată pe zi, împărtăşindu-te de şase uncii de pâine[6]. Ia şi din mâncăruri uscate cât ai nevoie, dar cu cumpătare. Apă, dacă voieşti, până la trei sau patru pahare. Urmează Canonul 69 apostolic, care rânduieşte: „Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau citeţ, sau cântăreţ nu posteşte în sfânta Patruzecime (Păresimi) a Paştilor, sau miercurea şi vinerea, să se caterisească, în afară de cazul că ar fi împiedicat de boala trupească. Iar de e mirean, să se excomunice (să se afurisească)”. Iar pentru luni s-a rânduit după aceea de Sfinţii Părinţi.

- *Cum trebuie să se hrănească marţea şi joia.*

În aceste două zile, adică marţea şi joia, mănâncă de două ori pe zi. La prânz, ia şase unicii de pâine, ceva fiert şi ceva din mâncărurile uscate, cu cumpătare. Ia şi vin amestecat cu apă până la trei sau patru pahare, dacă ai nevoie. Iar seara, ia trei uncii de pâine şi ceva din mâncărurile uscate, sau niscai fructe şi vin amestecat cu apă, un pahar sau cel mult două, dacă ai sete

[4] *Scara raiului,* IV, în: *PG* 88, 682 A-B.

[5] Ora 3 după-amiază.

[6] O uncie este egală cu 27 de grame, conform art. „Uncia”, în: *Dictionnaire des antiquités,* ed. IX şi X, Paris.

mare. Căci foarte mult ajută setea şi lacrimilor, dacă e însoţită de priveghere, cum zice Sfântul Ioan Scărarul: „Setea şi privegherea au zdrobit inima; iar din inimă zdrobită au ţâşnit lacrimile”. Iar Sfântul Isaac zice: „Însetează pentru Dumnezeu, ca să te umpli de dragostea Lui”.

Iar dacă în aceste două zile alegi mai bine o singură mâncare, foarte bine faci. Pentru că întâiul izvor, şi maica, şi rădăcina, şi temelia tuturor bunătăţilor (virtuţilor) sunt postul şi înfrânarea.

- *Despre numărul mătăniilor dintr-o zi şi-o noapte.*

Iar despre numărul mătăniilor, ştim că dumnezeieştii noştri Părinţi au rânduit trei sute. Atâtea trebuie să facem în fiecare zi şi noapte în cinci zile ale săptămânii. Căci sâmbăta şi duminica, ca şi în alte zile rânduite prin obicei, ba şi în unele săptămâni, ni s-a poruncit să ne oprim de la acestea pentru anumite raţiuni tainice şi negrăite. Dar sunt unii care trec peste acest număr. Iar alţii le împuţinează; fiecare, după cum îi este puterea sau voinţa. Deci fă şi tu după putere. Dar fericit cu adevărat, şi aceasta în chip înmulţit, este cel ce se forţează pe sine în toate cele privitoare la Dumnezeu. Căci „Împărăţia cerurilor se ia cu sila şi cei ce o silesc o răpesc” (*Matei* 11, 12).

- *Despre cele cinci lucrări ale liniştirii dintâi şi oarecum introducătoare a începătorilor; sau despre rugăciune, cântare, meditaţie şi lucrul mâinilor.*

Cel ce începe a se linişti trebuie să petreacă ziua şi noaptea în cinci lucrări, prin care slujeşte lui Dumnezeu. Întâi în rugăciunea de pomenire a Domnului Iisus Hristos, introdusă, cum s-a spus, prin respiraţia pe nas, în chip liniştit, în inimă şi iarăşi scoasă afară, cu buzele închise, fără niciun alt gând sau închipuire; ea se săvârşeşte odată cu înfrânarea cuprinzătoare, adică de la pofta stomacului, de la somn şi de la lucrările celorlalte simţuri, înăuntrul chiliei, în smerenie sinceră.

Apoi, în cântare şi în citiri din Psaltire, din Apostoli şi din Sfintele Evanghelii, din scrierile de Dumnezeu purtătorilor şi Sfinţilor Părinţi şi din Capetele despre rugăciune şi despre trezvie, dar şi din celelalte cuvinte dumnezeieşti ale Duhului. După acestea, să treacă la amintirea păcatelor, însoţită de durerea inimii şi în gândirea la judecata lui Dumnezeu, sau la moarte, sau la chinuri, sau la bucuriile ce ne aşteaptă, însoţite neîncetat de lucrul mâinilor, pentru înfrânarea trândăviei. Şi iarăşi, să se întoarcă la rugăciune, chiar dacă aceasta cere oarecare silă, până ce mintea se va obişnui să scape uşor de împrăştiere prin ocuparea deplină cu Domnul nostru Iisus Hristos, prin pomenirea neîntreruptă a Lui, prin îndreptarea spre cămara dinlăuntru, sau spre locul ascuns al inimii, şi prin înrădăcinarea neîncetată în ea..

- *Despre cele cinci puteri ale sufletului. De asemenea, despre închipuirile proprii sufletului şi*

minții, și despre trebuința de a ne feri cu totul de închipuire, de figuri, de întipăriri și de forme în rugăciunea curată și în lucrarea simplă și unitară a minții.

Dar, precum s-a arătat, închipuirile vin nu numai de la demoni, ci și sufletul însuși are de la sine în chip natural pornirea spre închipuire, prin cele cinci puteri cu care este înzestrat. Acestea sunt: mintea, înțelegerea[7], părerea, imaginația și simțirea, așa precum și trupul are cinci simțuri: vederea, mirosul, auzul, gustul și pipăitul[8]. Deci, una dintre puterile sufletului este, precum am spus, imaginația (închipuirea), prin care sufletul își face închipuiri. De aceea, cei ce voiesc să-și cârmuiască și să-și lămurească bine cele ale sufletului trebuie să se sârguiască să înaripeze și să înalțe în întregime spre Dumnezeu mai ales puterile care îl unesc pe el cu Dumnezeu în veacul de față; iar pe celelalte să le îngrijească, să le folosească și să le lucreze[9].

• Deci spune Sfântul Maxim [Mărturisitorul]: „Deoarece sufletul este prin sine, adică prin ființa sa, rațional și înțelegător, el este, desigur, și de sine stătător[10]. Iar dacă e de sine stătător, va lucra prin fire pentru sine și de sine și împreună cu trupul, înțelegând și raționând prin sine și neîncetând niciodată să lucreze cu puterile sale înțelegătoare, care îi aparțin în chip natural. Căci cele ce-i aparțin prin fire unei unități existente în oarecare fel nu-i pot fi luate atât timp cât ea există și subzistă. Deci sufletul, existând și subzistând pururea de când a fost făcut pentru Dumnezeu, Care l-a creat pe el astfel, înțelege, raționează și cunoaște pururea, atât de sine, cât și împreună cu trupul, pentru sine și pentru firea sa. Deci nu se va afla vreo cauză care să poată despărți sufletul de cele ce-i aparțin lui în chip natural, și nu pentru trup, după

---

[7] Mintea e puterea cunoașterii intuitive a întregului, corespunzând cu vasul trupului, pe când înțelegerea e cunoașterea legăturilor dintre aspectele lucrurilor privite pe rând, așa cum mirosul distinge calitățile după miresmele lor.

[8] E de remarcat că simțirea sufletului e socotită o paralelă la simțul pipăitului, al trupului. Căci așa cum prin pipăit trupul ia contact cu cele sensibile, tot așa mintea vine în atingere cu Dumnezeu printr-o simțire a ei. E așa-zisa „simțire înțelegătoare” sau „simțirea minții”.

[9] Imaginația leagă în general sufletul de lumea sensibilă, construind chipurile după asemănarea lor. De aceea, de ea nu trebuie să facă uz sufletul când se gândește la Dumnezeu. Căci ea împiedică sufletul să se înalțe la Dumnezeu, sau construiește despre Dumnezeu năluciri necorespunzătoare. Simbolurile aplicate la Dumnezeu trebuie eliberate de ceea ce au material. Totuși o anumită întipărire a lui Dumnezeu se produce în suflet, în acest sens e folosită și capacitatea imaginativă a sufletului (natura lui imprimabilă).

[10] Sufletul e „ανυπόστατος”, sau de sine stătător, adică nu e o putere sau o calitate a unei substanțe. De aceea el e baza „ipostasului” uman. El e baza tuturor puterilor și calităților omului și chiar baza trupului.

desfacerea acestuia”[11]. Deci, deoarece cunoaştem şi simţim, după cum am fost învăţaţi de sfinţi, că mintea şi înţelegerea se mişcă şi lucrează şi în veacul de acum, şi în cel viitor în jurul lui Dumnezeu[12], iar pe celelalte puteri le cunoaştem ca proprii sufletului numai în veacul de faţă, trebuie ca sufletul, ca un cârmaci iscusit şi ca unul ce are în chip natural stăpânirea peste acestea, să vrea să le ţină pe acestea în lucrare nu numai în timpul de faţă, ci să se sârguiască să întindă şi în viitor, mai ales mintea şi înţelegerea, în întregime spre Dumnezeu şi, de aceea, cu El să le unească şi în vremea rugăciunii curate şi a lucrării înţelegătoare, unitare şi simple. Iar de închipuire şi de celelalte puteri să desfacă mintea cu totul[13]. Căci după Sfântul Nil: „Starea de rugăciune este o deprindere nepătimaşă, care răpeşte, prin dragostea cea mai înfocată, spre înălţimea gândită mintea iubitoare de înţelepciune şi duhovnicească”[14]. Lucrând astfel, sufletul îşi va păzi vrednicia cuvenită lui şi cinstită.

• ..Căci spune Marele Dionisie [Areopagitul]: „Mişcarea sufletului este în cerc. Ea e intrarea în sine însăşi de la cele din afară şi înfăşurarea unitară a puterilor lui înţelegătoare, ca într-un cerc oarecare, dăruind sufletului nerătăcirea şi întorcându-l de la cele multe din afară şi adunându-l întâi în el însuşi, apoi, devenit unitar, unindu-l cu puterile lui unite în chip unitar. Şi, aşa, ea conduce sufletul spre Cel frumos şi bun şi mai presus de toate existent, spre Cel Unul şi Acelaşi fără început şi fără sfârşit. Sufletul se mişcă în chip de spirală, întrucât e luminat de cunoştinţele dumnezeieşti potrivit cu el însuşi, nu înţelegător şi unitar, ci raţional şi în chip desfăşurat şi ca prin nişte lucrări amestecate şi care trec de la unele la altele[15]. Dar are şi o mişcare în linie dreaptă, când nu intră în sine şi nu se mişcă într-o înţelegere unitară – căci aceasta e, cum am zis, mişcarea în cerc –, ci, îndreptându-se spre cele din jurul

---

[11] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Epist. VII, PG* 91, 432 D, 439 A.

[12] Se mişcă şi lucrează preocupată în ultimă analiză de Dumnezeu.

[13] Din faptul că sufletul va avea mintea şi înţelegerea active şi în viaţa viitoare, deoarece ele sunt îndreptate în esenţă spre Dumnezeu, ca spre ultima realitate pe care vrea s-o înţeleagă în scopul înţelegerii tuturor, autorii scrierii deduc că şi în rugăciunea din veacul de acum, care e îndreptată spre Dumnezeu, sufletul trebuie să ţină active mai ales mintea şi înţelegerea, iar de imaginaţie, care lucrează cu chipurile lumii văzute şi ţin sufletul legat de aceasta, mintea trebuie să se despartă.

[14] Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune,* 52, *Filoc.* rom., I, p. 104 (Nil Sinaitul, *De oratione, PG* 79, 1177).

[15] Mişcarea sufletului e în spirală, căci suie mereu în jurul său şi al lui Dumnezeu, neintuind dintr-odată toată esenţa sa şi a lui Dumnezeu, ci înaintând în chip raţional şi desfăşurat, dar şi prin experienţă tot mai sporită, în cunoştinţa de sine şi de Dumnezeu, prin îndreptarea spre realităţile create şi, prin urcarea de la înţelesurile lor mai de jos la cele mereu mai înalte şi prin întoarcerea de la acestea spre sine şi spre Dumnezeu, apropiindu-se tot mai mult de sine, ca cel ce le cunoaşte, şi spre Dumnezeu, ca Cel ce e Creatorul şi susţinătorul lor.

lui şi de la cele din afară, ca de la nişte simboluri felurite şi înmulţite, urcă spre vederi simple şi unificate”[16].

- *Cel ce voieşte să se liniştească cum se cuvine mai trebuie să fie neapărat blând cu inima.*

E vremea acum, fiule, să afli şi aceasta înaintea altora şi după altele, că, precum cel ce voieşte să înveţe să tragă bine cu arcul nu întinde arcul fără semn, aşa cel ce voieşte să înveţe să se liniştească trebuie să aibă ca semn să fie pururea blând cu inima. Căci zice Sfântul Isidor: „Nu ajunge să te nevoieşti pentru virtute, ci trebuie să fii şi cu măsură în nevoinţă. Pentru că dacă, străduindu-ne în lupta pentru virtute, o purtăm cu o inimă tulburată, aceasta nu e nimic altceva decât a voi să dobândim mântuirea, dar a nu voi să facem cele ce ajută la mântuire”. Dar încă înainte Prorocul David a spus: „Călăuzi-va pe cei blânzi întru judecată; învăţa-va pe cei blânzi căile Sale” *(Psalm* 24, 10); iar Sirah zice: „Celor blânzi li se descoperă tainele” (3, 19). În sfârşit, Preadulcele Iisus zice: „Învăţaţi de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima, şi veţi afla odihnă sufletelor voastre” *(Matei* 11, 29); şi: „Spre cine voi căuta, dacă nu spre cel blând şi liniştit şi care tremură de cuvintele Mele?” *(Isaia* 66, 2); şi: „Fericiţi cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul” *(Matei* 5, 5), adică inima, care face ca o sămânţă să rodească din har în treizeci, şaizeci sau o sută *(Marcu* 4, 20), după cum este în ceata începătorilor, sau a celor din mijloc, sau a celor desăvârşiţi. Unul ca acesta nu tulbură sau nu se tulbură pentru nimic decât pentru cuvântul evlaviei.

- *Cum dobândim blândeţea şi despre cele trei puteri ale sufletului: iuţimea (mânia), pofta şi cugetarea.*

Blândeţea o poţi dobândi uşor dacă îţi întorci sufletul de la toate şi îl mişti spre iubire şi taci cât mai mult, hrănindu-te cu măsură şi rugându-te pururea, cum s-a spus de către Sfinţii Părinţi: „Frânează iuţimea sufletului cu iubirea, veştejeşte pofta lui cu înfrânarea şi înaripează cugetarea lui cu rugăciunea; şi lumina minţii nu se va întuneca niciodată”[17]. Şi: „Frânarea iuţimii se face prin tăcerea la vremea cuvenită; frânarea poftei neraţionale, prin hrana cu măsură; frânarea gândurilor fără rânduială, prin rugăciunea

---

[16] *Despre numirile dumnezeieşti,* cap. IV, 9, *PG 5,* 705 A-B. Mişcarea sufletului în linie dreaptă se combină cu cea în cerc, făcând parte din ea. Căci întâi cunoaşte pe cele din afară, ca de la ele sufletul să se întoarcă spre sine, cel ce le cunoaşte, şi spre Dumnezeu, Creatorul lor, descoperit prin sine însuşi, îmbogăţit prin cunoaşterea lucrurilor. Toată această cunoaştere, această unire poate fi şi discursivă, şi intuitivă în acelaşi timp. Dar de la un moment dat această cunoaştere devine pur intuitivă sau prin experienţă, cum spunea Sf. Maxim în continuare.

[17] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste,* IV, 44, *PG* 90, 1057 B (*Filoc.* rom., II, p. 136).

într-un singur gând”. Şi iarăşi: „Trei sunt virtuţile care aduc minţii lumină totdeauna: a nu vedea răutatea vreunui om, a răbda netulburat cele ce vin asupra noastră şi a face bine celor ce ne fac rău. Aceste trei virtuţi nasc alte trei, mai mari decât ele; astfel, a nu vedea răutatea vreunui om naşte iubirea; a răbda fără tulburare cele ce vin asupra noastră naşte blândeţea; iar a face bine celor ce ne fac rău ne agoniseşte pacea”. Şi iarăşi: „Trei sunt stările morale mai generale ale monahilor: cea dintâi constă în a nu păcătui cu lucrarea, a doua, în a nu lăsa să zăbovească în suflet gândurile pătimaşe, şi a treia, în a privi cu mintea fără patimă chipurile femeilor şi ale celor ce ne supără”[18].

• Căci s-a scris şi în *Gherontic (Pateric):* Ioan de Bostra, bărbat sfânt şi având putere asupra duhurilor necurate, a întrebat pe draci, care locuiau în nişte fetiţe furioase şi chinuite de ei cu răutate, zicând: «De care lucruri vă temeţi la creştini?». Aceştia au răspuns: «Aveţi cu adevărat trei lucruri mari: unul, pe care-l puteţi atârna de grumazul vostru; unul, cu care vă spălaţi în Biserică; şi unul, pe care-l mâncaţi în adunare». Întrebându-i iarăşi: «Din acestea trei, de care vă temeţi mai mult?», au răspuns: «Dacă aţi păzi bine aceea cu care vă împărtăşiţi, n-ar putea nimeni din noi să facă rău vreunui creştin». Deci lucrurile de care se tem răufăcătorii mai mult decât de toate sunt crucea, Botezul şi Cuminecătura”[19].

CALIST PATRIARHUL

Capete despre rugăciune

• De voieşti să afli cum trebuie să te rogi, priveşte la sfârşitul luării-aminte şi al rugăciunii, şi nu vei rătăci. Căci acest sfârşit este, iubitule, străpungerea continuă, zdrobirea inimii, iubirea faţă de aproapele. Iar contrariul este, în chip vădit, gândul poftei, şoapta bârfelii, ura faţă de aproapele şi toate cele asemenea acestora[20].

• *Despre: „Duh este Dumnezeu, şi cei ce se închină Lui se cade să se închine în duh şi adevăr” (Ioan*

---

[18] *Capete despre dragoste,* II, 87, *PG* 90, 1033 A (*Filoc.* rom., II, p. 102).

[19] *Apophtegmata...,* ed. W. Bousset, Tubingen, 1925, p. 16.

[20] Oricât s-ar părea că omul duhovnicesc e cel ce se adânceşte în inima sa şi în vederea lui Dumnezeu prin ea, cu ocolirea celor dinafară, semnul adevăratei vieţi duhovniceşti se vede, pe de o parte, în zdrobirea inimii pentru poftele egoiste satisfăcute şi pentru relele făcute, iar, pe de altă parte, în iubirea faţă de aproapele. Propriu-zis, nu ieşirea din legătura cu cele dinafară e cerută, ci curăţia, bunătatea pusă în legăturile cu oamenii.

4, 24).

„Duh este Dumnezeu, zice, şi cei ce se închină Lui se cade să se închine în duh şi adevăr” *(Ioan* 4, 24). A vorbit de închinători la plural, şi nu de închinător la singular. Iar aceasta e cât se poate de potrivit, odată ce voieşte „ca toţi să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină” *(1 Timotei* 2, 4). Şi de fapt aceasta o voieşte Mântuitorul, Care a pregătit diferite locaşuri *(Ioan* 14, 2) spre bucuria celor ce se vor îndreptăţi. Aceasta o voieşte Îngerul marelui sfat, Cel ce din prisosinţa iubirii Sale de oameni întinde mâinile susţinătoare înţelepţilor, neînţelepţilor, celor slăbuţi la grai şi tociţi la înţelegere; Cel ce le dă tuturor oamenilor ajutorul mântuitor, care lucrează în chip împărţit şi în multe feluri, după însuşirea şi voinţa fiecăruia, ba, aş adăuga, după puterea şi după învăţătura celui ce se lasă călăuzit spre Dumnezeu şi s-a hotărât, potrivit celor spuse, să se închine lui Dumnezeu. Căci se întâmplă uneori că cineva, chiar dacă are o fire bună, fiind lipsit de un învăţător, nu izbuteşte să ajungă la ţinta desăvârşită voită de Dumnezeu, iar alţii, dimpotrivă, deşi au un învăţător încercat în cele dumnezeieşti şi duhovniceşti, sunt împiedicaţi de slăbiciunea firii lor să urce spre desăvârşire. Dar şi unii, şi alţii, şi toţi la un loc pot, dacă voiesc, să se închine în duh şi adevăr lui Dumnezeu, fiecare după ceata în care e rânduit, sau după puterea, sau după darul ce-l are de la Dumnezeul tuturor. De pildă, cel neînzestrat, dacă umblă potrivit poruncilor şi credinţei, urmând cu smerenie celor încercaţi, e vădit că se închină cu adevărat lui Dumnezeu în duh şi adevăr..

- *Tâlcuire la cuvântul lui Dumnezeu către Avraam: „Ieşi din pământul tău”. Şi despre vedere (contemplare).*

Zis-a Dumnezeu lui Avraam, adică omului străbătător[21]: „Ieşi din pământul tău şi din rudenia ta, şi din casa tatălui tău, şi vino în pământul pe care ţi-l voi arăta, pământ din care curge lapte şi miere” *(Facerea* 12, 1). Dar zice şi acum, într-un înţeles mai înalt, minţii care s-a făcut trecătoare şi a străbătut de la cele ce se cunosc cu simţurile la cele ce se gândesc cu mintea: „Ieşi din simţirea ta şi deci şi din cele supuse simţurilor şi, simplu vorbind, din toată lumea văzută şi vino în pământul pe care ţi-l voi arăta”. Aceasta se aseamănă cu ceea ce s-a spus de Domnul: „Vinde-ţi averile tale şi le dă săracilor şi ia crucea ta, adică răstigneşte-te faţă de simţire şi faţă de cele supuse simţurilor şi faţă de toată lumea, şi venind, urmează-Mi Mie” (Marca 10, 21), Care Mă voi sui la Tatăl; desigur, nu fără Duhul povăţuitor..... „În pământul pe care ţi-l voi arăta”; e ca şi când ar zice: „În pământul în care te voi călăuzi prin Cuvântul şi prin Duhul”. „În pământul în care curge lapte şi miere”, adică la înţelegerea lui

[21] Omul e o fiinţă străbătătoare (περάτης), pentru că nu poate rămâne la cele văzute, ci străbate cu gândirea la o lume cugetată, şi de acolo până la Dumnezeu.

Dumnezeu Însuși și la cunoașterea a ceea ce este El[22]. La această cunoaștere la care trebuie să ajungă, mintea nu poate ajunge altfel decât călăuzită și luminată prin iluminarea Duhului de viață făcător, Care vine la arătare prin Fiul. Iubitorul de oameni Dumnezeu atrage mintea obișnuită, ca să străbată mai sus de înrâurirea ființelor gândite create (îngerii), ca pe un alt Avraam, de la cele supuse simțurilor la cele cugetate și dincolo de ele, unde este privirea și contemplarea unitară a Dumnezeirii în trei ipostasuri. De aceea, foarte potrivit s-a arătat că face aceasta prin întreita putere și lucrare a unicului izvor dumnezeiesc[23]. Căci Însuși Dumnezeu și Tatăl este, în înțelesul principal, pământul făgăduinței, pe care avem făgăduința că-l vor moșteni cei blânzi *(Matei* 5, 5) și cei drepți la inimă, care se vor sili prin Duhul să se facă moștenitori ai Lui. El este pământul din care curg lapte și miere, luminile de dimineață, razele gemene, viața și desfătarea și curăția a toată lumea. Miere poate fi numit Cel născut din Tatăl, Cel ce este Fiul Lui nedespărțit, prin întruparea Lui ca într-un fagure de miere, din care se îndulcește și se veselește, cum ar zice cineva, tot ce este omenesc, cu învățăturile și cu harurile mai presus de fire și cu alte zeci de mii de bunătăți și frumuseți[24]. Lapte e Duhul Sfânt, Cel unitar, Care nu e născut, ci purces și alb ca lumina, Cel ce cu hrana Lui crește spre Dumnezeu ființele cuvântătoare, ajunse asemenea pruncilor, care vor intra în Împărăția cerurilor, cum a zis Domnul.

Așadar, pământul și laptele și mierea ce curg din el trebuie văzute după înțelesul cuvenit al lor, ca Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt. În acest pământ e mutată cu totul mintea, ajunsă, potrivit celor spuse, străbătătoare, prin călăuzirea și puterea și lucrarea Dumnezeirii celei în trei ipostasuri.

- *Tâlcuire la cuvintele: „A zis Dumnezeu lui Avraam: înmulțind voi înmulți*

---

[22] Dumnezeu este și „pământul” pe care-l vor moșteni cei blânzi. Pământul e dat aici ca simbol a ceea ce e ultima temelie a tuturor celor ce se clădesc și cresc pe el, al ultimului izvor al tuturor bunătăților. Acesta e Dumnezeu, ca „ipostasul” sau suportul ultim a tot ce există.

[23] Deoarece mintea e atrasă nu numai la contemplarea unui Dumnezeu în general, ci a unui Dumnezeu întreit în ipostasuri, ea e atrasă de împreună-lucrarea tuturor celor trei ipostasuri. Mintea sesizează pe acea culme, dar și pe tot drumul spre ea, un Dumnezeu al iubirii, deci un Dumnezeu tripersonal. Căci n-ar putea fi o iubire eternă dacă n-ar exista decât o Persoană dumnezeiască, sau, cu atât mai puțin, dacă n-ar exista decât o esență impersonală.

[24] Fiul lui Dumnezeu a făcut dulce ca mierea umanitatea în care S-a întrupat, voind să îndulcească pe toți oamenii în relațiile lor cu ea și între ei înșiși. La această dulceață au ajuns Sfinții. Duhul Sfânt e și El dulce ca mierea, cum arată dulceața pe care o câștigă cei ce viețuiesc în El, și alb, pentru nevinovăția Lui, pe care o împărtășește și celor ce cred în Hristos din toată inima. Aceștia s-au făcut ca pruncii prin nevinovăția lor. Și numai făcându-se astfel vor putea intra în Împărăția cerurilor. Acolo nu putem intra decât cu simțire de prunci, dacă suntem fii ai Celui vechi de zile.

sămânţa ta" şi celelalte (Facerea 22, 17).

De aceea, când privesc cu ochiul paşnic al sufletului spre Dumnezeu-Omul, adică pe Domnul, prin puterea de viaţă făcătoare a Duhului şi îmi aduc aminte în chip vădit de cele cinci raţiuni privitoare la El, despre care am vorbit înainte, văd împlinită în chip minunat făgăduinţa făcută odinioară lui Avraam de către Cuvântul ce S-a întrupat, Care a zis: „Înmulţind voi înmulţi sămânţa ta ca stelele cerului şi ca nisipul de pe ţărmul mării" *(Facerea* 22, 17). Căci, amintind de cuvântul: „În sămânţa ta se vor binecuvânta toate neamurile", Sfântul Pavel adaugă că prin sămânţă se înţelege Iisus *(Galateni* 5, 18). Şi, de fapt, e cât se poate de cuvenit să înţelegem prin sămânţa înmulţită a lui Avraam pe Domnul Iisus. Căci El singur e supra-plin datorită unirii dumnezeirii şi a lucrării; şi e nesfârşit pentru mărimea Sa, şi de nepătruns pentru mulţimea Sa, şi înmulţit în adevăr, în calitate de Dumnezeu al harurilor, ca stelele cerului şi ca nisipul de pe ţărmul mării; El este totodată din neamul lui Avraam, ca Cel ce Se pogoară din acela. Şi nu s-a spus acelaşi lucru de Dumnezeu despre Ismael, căci acesta nu era fiul celei libere *(Facerea* 16, 1 ş.u.), ci „în Isaac, zice, se va chema ţie fiu" *(Evrei* 11, 18). Dar nu s-a spus aceasta nici despre Israel. Căci acesta n-a ajuns la o mulţime atât de mare, precum nici toţi oamenii de pe pământ, ca Domnul Hristos, Care a fost luat (după omenitate) de către Dumnezeu-Cuvântul din sămânţa lui Avraam şi S-a făcut o singură persoană Om şi Dumnezeu[25]. Nici pacea nu are hotar în El *(Isaia* 9, 6); iar judecăţile Lui sunt un adânc fără fund *(Psalm* 35, 6); şi nestrăbătute sunt căile Lui *(Romani* 11, 33); şi puterea, şi înţelepciunea, şi toate cele dumnezeieşti în jurul Lui sunt de nesfârşite ori în chip nesfârşit nesfârşite[26]. Întru El neamuri nevăzute au dobândit, în chip minunat, binecuvântarea şi o mulţime aşa de mare şi-a găsit, în chip strălucit, sfârşitul desăvârşirii ce le sta în faţă[27].

---

[25] Umanitatea lui Hristos are în ea o plinătate cum nu o vor avea nici toţi oamenii de pe pământ. În Hristos s-a înmulţit cel mai mult sămânţa omenească a lui Avraam. Iar din umanitatea lui Hristos se va putea îmbogăţi la nesfârşit şi în vecii vecilor umanitatea tuturor oamenilor.

[26] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice,* I, 49, *Filoc.* rom., II, pp. 172-173. Persoana este de infinite ori în chip infinit mai presus de infinitatea însuşirilor ei. Toate infiniturile panteiste impersonale sunt nimic faţă de taina persoanei, chiar a celei omeneşti. Căci aceasta le poate cuprinde cu mintea, pe când persoana, chiar cea omenească, nu poate fi cuprinsă cu mintea. Cu atât mai mult nu poate fi cuprinsă Persoana lui Dumnezeu. Dar fiind ale Persoanei lui Dumnezeu, însuşirile şi puterile Lui au şi ele o infinitate mai presus de infinitate. Umanitatea lui Hristos, fiind purtată de Persoana Cuvântului, participă şi ea, în Persoana Lui, la nehotărnicirea Persoanei Lui.

[27] Popoarele îşi găsesc desăvârşirea lor şi puterea străduinţelor pentru înfăptuirea lor în umanitatea lui Hristos. Puterea aceasta se exercită din ea şi ca o atracţie, şi ca o întărire a noastră.

Dar nu era nici potrivit cu Dumnezeu și nici necesar să făgăduiască Patriarhului că-i va dărui harul înmulțirii poporului din sământă (trupească). Căci bucuria de asemenea lucruri e păgânească și grosolană.

Iar unui bărbat care cugetă cele prea bune, cum era Avraam cel atât de iubitor de oameni, cum era Patriarhul acela, îi era propriu să iubească din tot sufletul pe Dumnezeu și să se bucure de cunoștința și de vederea mult dorită a Lui și, prin aceasta, să primească prisosința de înțelesuri și de vederi și de iluminări și să se înmulțească pe măsura lor în chip vrednic de Dumnezeu. Așa se face Moise rugător vrednic de luat în seamă, ca să vadă pe Dumnezeu arătându-i-Se întru cunoștință (*Ieșirea* 33, 13 ș.u.). Și pe cât vedea, după cât era socotit vrednic să vadă, pe atât se înmulțea (atât se făcea de mult) și-i venea o așa de mare mulțime de cunoștință, cât nu putea să spună. Iar lui Solomon i s-a dat de la Dumnezeu revărsare și mulțime de înțelepciune și de cunoaștere a făpturilor, „ca nisipul de pe țărmurile mării" (3 *Regi* 2, 35), încât era mai înmulțit decât toți cei de atunci.

Dacă va cugeta cineva, va ști foarte ușor în ce fel înmulțește Dumnezeu pe om, sau sământa omului care a fost dăruit cu har de Dumnezeu. Căci Dumnezeu Se bucură prea puțin de simpla înmulțire a poporului. El Se bucură de înțelepciunea și de puterea de cunoaștere duhovnicească a sufletului și de celelalte virtuți dumnezeiești, multe la număr. Pe toate acestea le-a avut cu prisosință Domnul Iisus, sământa lui Avraam, în Care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupește (*Coloseni* 2, 9), care întrece cuprinsul oricărei mulțimi în măsură nesfârșită, și din care e tot ce este și toată mulțimea. În această plinătate se află și „vistieriile cunoștinței și ale înțelepciunii ascunse în Hristos" (*Coloseni* 2, 3). Această mulțime e cu adevărat un dar vrednic de Dumnezeu și cu totul deosebit, făgăduit de Dumnezeu, după cuviință, prietenului deosebit al Său.

Privește deci în Hristos Iisus mulțimea adevărată și nemărginită din cele cinci rațiuni, de care am vorbit înainte. Mai întâi, din slava din jurul Lui se străvăd măririle firii dumnezeiești, proprii Lui ca Dumnezeu adevărat; ele sunt socotite de Părinți nemărginite pentru mărimea lor și nepătrunse pentru mulțimea lor. Apoi, cele ale relației Lui ca Fiu cu Tatăl și cele care arată adevărata Lui deoființime cu Tatăl; cele ale unirii cu Duhul și revărsarea darurilor de care se împărtășesc milioane de oameni, ba poate toată lumea, fără să se micșoreze. Apoi, cele ale iconomiei în trup și câte au fost până atunci și după aceea, negrăite și mai presus de număr, care toate, ca să spun pe scurt, pornesc din slava Lui. Apoi, pe cele ale iubirii și harului, ale păcii și odihnei noastre. De le va privi cineva pe toate, pe cât e de dorit, va afla că Iisus Hristos, sământa lui Avraam, e înmulțit întru ascuns mai mult decât mulțimea stelelor cerului și decât nisipul țărmurilor mării. Și va lăuda, precum se cuvine, preamărind această atât de mare făgăduință, mai presus de toate, minunată și tainică a lui Dumnezeu, vrednică de Dumnezeu singur, Izvorul harurilor, dată

prietenului atotcredincios, ales dintre toţi, şi împlinită spre fericirea obştească covârşitoare a neamului omenesc şi mai ales a credincioşilor. Slavă Celui ce a binevoit să se facă astfel această înmulţire! Amin.

- *Tâlcuire la: „Laudă, suflete al meu, pe Domnul” (Psalm 145, 1).*

„Laudă, suflete al meu, pe Domnul” din cerul cerurilor, care are ca fiinţă lumina. Laudă-L pe El întru cele înalte, întru toţi îngerii Lui şi întru toate puterile lor. Lăudată este foarte puterea şi înţelepciunea Lui, şi binecuvântat este numele cel sfânt al Lui. Laudă pe Domnul pentru cele de deasupra tăriei apelor şi pentru lumina de deasupra lor; pentru tăria cerului, pentru rânduiala şi pentru întinderea lui minunată; pentru aerul care învăluie totul; pentru soare, lună şi stele; pentru slava, frumuseţea, deosebirea lor, pentru aşezarea şi mişcarea lor, pentru fiinţa lor de foc şi fără materie, lucrul cel mai înfricoşător; pentru lumina zilei, pentru schimbarea ei neîncetată, prin care chiverniseşte cu înţelepciune cele din lume. Laudă, suflete, pe Domnul pentru împletirea potrivnică a celor patru mari stihii neîmpăcate ale universului, din care răsare pacea minunată şi buna statornicie, adică a apei, a focului, a aerului şi a pământului. Laudă-L pentru zborul atât de repede şi pentru deosebirea păsărilor, pentru grija de ele, pentru viaţa şi purtarea lor; pentru mare şi pentru stăpânirea puterii ei, ţinută în frâu de nisipul mărunt aşezat pe ţărmuri. Laudă-L pentru toate cele ce se târăsc în ea, nesfârşite la număr, în mii de deosebiri ale chipurilor, mărimilor, însuşirilor, purtărilor şi năravurilor, sau ale obişnuinţelor, puterilor şi lucrărilor lor. Laudă-L iarăşi cu pace şi cu uimire pe Domnul pentru repeziciunea cu care aduce marea cele trebuincioase vieţii omului. Laudă cu bucurie pe Domnul pentru pământ şi pentru dobitoacele ce se mişcă şi se târăsc pe el, multe şi nenumărate după felurile lor; dar şi pentru pomii ce cresc în el, roditori şi neroditori, neînchipuit de deosebiţi, chiar când sunt de acelaşi soi; pentru plante, cereale, pentru legume, pentru cele spre bună mireasmă, pentru cele care ajută la încălzire, la răcorire, la umezeală, la uscăciune, deosebite după foarte felurite raţiuni, într-un chip care covârşeşte toată raţiunea, pentru apele care se despart în chip felurit, pentru ploi, pentru ninsori, pentru grindină, pentru tunete şi fulgere.

Pentru acestea deci şi pentru cele ca acestea, laudă, suflete al meu, şi binecuvântează pe Domnul, pentru puterea Lui neînţeleasă, pentru înţelepciunea negrăită, pentru slava Lui de nepovestit. Căci toate cele văzute s-au făcut pentru tine de către un astfel de Făcător, din iubirea negrăită pe care o are pentru tine, ca să vieţuieşti între aceste lucruri strălucitoare şi minunate în chip cuvenit şi raţional şi să oglindeşti slava, înţelepciunea şi puterea Făcătorului tău Celui atât de iubit, Care a dat şi pe Unul-Născut Fiu al Său pentru noi *(Ioan* 3, 16), Care S-a făcut om într-un chip nou, minunat şi mai presus de minte.

- *De unde vine în suflet dragostea dumnezeiască?*

Dragostea dumnezeiască se naşte în suflet şi arde fierbinte prin

împlinirea poruncilor și prin meditarea asupra dogmelor dumnezeiești și din reaprinderea duhovnicească a Duhului de viață făcător în suflet. Ea este ca un suflet al rugăciunii curate, veșnice și pururea izvorâtoare. Este o mișcare și o lucrare, o unire și o privire cuprinzătoare, o răpire, o vedere și o bucurie cu adevărat sfântă, din iluminare. Este o cale nerătăcitoare a unirii desăvârșite și mai presus de fire cu Dumnezeu. Este un început neîndoielnic al luminii înțelegătoare și mai presus de fire, izvorâtoare din ipostas, al darului dumnezeirii, al arvunii moștenirii viitoare a sfinților, al chezășiei slavei lui Hristos, al veșmântului mai presus de ceruri, al veseliei mai presus de lume, al peceții sfintei înfieri. Dacă trebuie să spunem pe scurt, ea este și se poate numi începutul minunat al strălucirii, care face de același chip cu Hristos (*Romani* 8, 29) pe cei ce se împărtășesc și se fac împreună-părtași ai negrăitei Lui îndumnezeiri, sau și frați ai Lui și moștenitori ai lui Dumnezeu, și împreună-moștenitori cu El. Pentru aceasta, fericit este cel ce a dobândit, prin sârguința cuvenită în cele amintite, dragostea negrăită a lui Dumnezeu și, prin stăruința în sfânta rugăciune și în petrecerea liniștită cu El, va fi lipit cu adevărat de Dumnezeu și se va schimba cu schimbarea îndumnezeitoare și mai presus de schimbare[28], socotind pătimirile pentru Hristos bucurie (*Coloseni* 1, 24) și „voind foarte întru poruncile Lui” (*Psalm* 111, 1). A Lui fie slava în veci! Amin.

- *Tâlcuire la cuvintele: „Ierusalimul ce se zidește ca o cetate, ai cărei părtași se adună la un loc. Căci acolo s-au suit semințiile, seminții ale Domnului, spre mărturie lui Israel” (Psalm 121, 2-4).*

Ierusalimul se tâlcuiește ca loc al păcii și este chip al locului lui Dumnezeu, adică al sufletului ce are în sine pacea cea întru Hristos. Căci nu orice suflet are în sine pacea cea întru Hristos și poate primi numele păcii, ci cel care se zidește ca o cetate și are piatra cea din capul unghiului, pe care „a așezat-o Domnul în Sion potrivit făgăduinței, piatra cea de mult preț” (*Isaia* 28, 16). Iar Sionul este vârful văzător al Ierusalimului, care e chipul minții văzătoare a sufletului, plină de pace. Căci dacă ai căuta în altă parte, n-ai putea afla mintea observatoare și privitoare a înălțimilor adevărului. Ea nu e decât în inima care a primit pacea cea întru Hristos și s-a ridicat întreagă la o stare izvorâtoare de pace[29]. Ierusalimul e deci sufletul care petrece în pacea

---

[28] E o schimbare care nu seamănă cu schimbările pătimașe ale vieții pământești. E o schimbare care face pe omul duhovnicesc să nu se mai schimbe. Și totuși, sunt în ea o iubire fierbinte și o uimire continuă. Pătimirile nu-l tulbură. El păstrează și în ele bucuria sa.

[29] Se afirmă trei lucruri: a) mintea vede pe Dumnezeu, b) dar numai adusă în inimă, căci inima are o deschizătură spre infinitatea lui Dumnezeu; c) dar numai o inimă care a scăpat de tulburarea oricăror griji și gânduri poate face loc în ea minții văzătoare, căci numai ea se deschide spre Dumnezeu. S-ar putea spune că există o colaborare între minte și inimă și pe un plan inferior al vieții lor: mintea e, în acest caz, ocupată

dumnezeiască, având piatra cea din capul unghiului și pietrele prețioase rotunde din *Sfintele Scripturi,* de care se sfărâmă fiarele ce se grăbesc să urce în muntele lui Dumnezeu; care are și asfaltul, adică smerenia pe care o produce Duhul Sfânt, și care topește și netezește învârtoșarea împietrită a inimii cu focul dumnezeiesc, prefăcând-o în duh zdrobit *(Psalm* 50, 18) și umilit; și ape din ploi, date Mântuitorului, care curg din râurile inimii; ba încă și lemnele neputrezite în vederea unirii, ca niște gânduri ale făptuirii adevărate; apoi cuie și sfredelul care pricinuiește frica și silește spre împlinirea poruncilor dumnezeiești; dar și pe Cuvântul dumnezeiesc ca ziditor, și pe cei de după El, adică pe cei ce cârmuiesc, cu știința primită de la El, puterile sufletești; și, simplu grăind, uneltele de zidire, postul, privegherea, cântarea, citirea și celelalte, ca să spun pe scurt, câte le-am primit de la Cuvântul întrupat (prin unealta rațiunii), spre înfăptuirea modului virtuții[30]; și frânghia de finic, adică sfințitele legi ale lui Dumnezeu din *Scripturi;* și lumina cunoscută cu mintea, și soarele mai presus de toată strălucirea, și toate câte răsfrâng lumina în suflet. Ca să spunem totul deodată, toate câte se folosesc în chip văzut spre zidirea unei cetăți le are, în chip dumnezeiesc și duhovnicesc, sufletul. Căci el este Ierusalimul înțeles cu mintea și el se zidește ca o cetate spre locuință lui Dumnezeu Celui peste toate, Treimii Celei fără de început și de viață făcătoare. Căci a spus: „Eu și Tatăl vom veni, desigur duhovnicește, și locaș la el Fie vom face” *(Ioan* 14, 23), ca și când ar zice: „Îl vom face cetate; și cetate cu adevărat minunată, întinsă la nesfârșit”[31].

De aceea spune: „Ierusalimul ce se zidește”, nu zidit. Căci dacă Cel ce locuiește în suflet e necuprins, cu dreptate e să se întindă și sufletul la nesfârșit. Tot de aceea zice: „Ce se zidește ca cetate”, nu „cetate ce se zidește”. Căci, întrucât sufletul se zidește și întrucât din îmbinarea multor lucruri felurite se alcătuiește o unică zidire întinsă în înălțime și în lungime și în lățime spre locuința Împăratului fără de început, foarte potrivit i se spune „cetate”. Dar întrucât zidirea lui nu primește o margine datorită sălășluirii în el

---

de chipurile lucrurilor, iar inima, de grijile pentru ele sau de afecțiunile față de ele. Pentru ca mintea să poată vedea pe Dumnezeu în inimă, trebuie ca mintea să fie curățită de chipurile lucrurilor, iar inima, de grijile legate de ele.

[30] „Όργανικώ λόγω εις αρετής τρόπον”. Expresia poate fi înțeleasă în ambele sensuri date în traducere. Dar ambele sensuri pot fi îmbinate. Logosul întrupat a dezvoltat rațiunea umană, pe care a asumat-o, în modul virtuții, și, drept urmare, noi înșine putem actualiza în mod sănătos rațiunea firii noastre în modurile virtuților. E vorba aici nu de rațiunea care raționează, ci de rațiunea constitutivă a firii umane. De altfel, între acestea două aflătoare în om există o legătură. Ideea e de la Sf. Maxim Mărturisitorul.

[31] Sufletul se poate deci întinde la nesfârșit. Are în sine această virtualitate. Dar ea se actualizează dacă are pe Dumnezeu drept cuprins. Altfel, se îngustează după lucrurile mărginite, sau rămâne mereu în planul mărginit.

a Celui nesfârşit, ceea ce nu e propriu unei cetăţi ce se zideşte, sufletul s-a numit pe drept cuvânt, în *Sfintele Scripturi,* nu cetate zidită, ci „ca cetate ce se zideşte". Iar semnul vădit că e Ierusalim, dar că e ca o cetate ce se zideşte, este că cei părtaşi de el, adică puterile lui, se adună la un loc şi nu se împart, nici nu rătăcesc împrăştiaţi, ci petrec netulburat în pacea cea întru Hristos, fiind adunaţi la un loc şi având o unitate între ei. Apoi, pentru a desăvârşi adunarea la un loc a părtaşilor cetăţii, mai dă şi un alt semn, şi anume că „acolo s-au suit seminţii, seminţiile Domnului, ca mărturie lui Israel". Pe cei ce mai înainte i-a numit părtaşi, acum îi numeşte „seminţii". Căci puterile sufletului nu sunt de un neam străin. Iar cele ce sunt simplu seminţii ale sufletului se fac seminţii ale Domnului, fiind făcute trepte dumnezeieşti şi mai presus de lume în sufletul plin de pace[32].

Iar prin aceasta se fac mărturie şi întărire lui Israel, sau minţii care vede pe Dumnezeu, şi împlinesc toate un singur lucru al lui Dumnezeu: cunoaşterea Lui[33]. Şi toate aceste puteri înţelegătoare ajută la zidirea cetăţii lui Dumnezeu Atotţiitorul, paşnică şi sfântă. Căci cu adevărat în ea s-au înălţat puterile sufleteşti ca nişte trepte, făcând mintea, purtătoare de Dumnezeu şi pătrunsă de Dumnezeu, văzătoare de Dumnezeu. Căci precum este cu neputinţă seminţiilor sau puterilor sufletului împrăştiate şi stăpânite şi împărţite de lucruri străine să se facă trepte şi să zidească sufletul, întrucât, nefiind adunate la un loc, nu-l pot face loc al păcii, nici Ierusalim ce se zideşte, ca să vadă cineva în el lucrarea înţelegătoare, aşa, adunându-se acestea la un loc, este cu neputinţă să nu se înalţe în el ca trepte înţelegătoare şi departe conducătoare în Domnul, conglăsuind cu mintea care vede pe Dumnezeu şi apărând-o. Căci, atunci când sufletul se zideşte duhovniceşte ca cetate, într-o aşezare paşnică şi liniştită, şi părtaşii sau puterile lui sunt adunate la un loc, puterile înţelegătoare se înalţă ca nişte trepte ale Domnului şi se orânduiesc unitar, alcătuind în chip conştient o oaste unită, aliată cu mintea care priveşte pe Dumnezeu. Atunci cântă şi tu încetişor: „Ierusalimul ce se zideşte ca cetate, ai cărei părtaşi s-au adunat la un loc; acolo s-au suit seminţiile, seminţii ale Domnului, spre mărturie lui Israel" în Hristos Iisus, Domnul nostru. ..

Dar poate n-ar fi cu totul nepotrivit să adăugăm la cele spuse şi aceasta: Dacă voieşti să cunoşti că a început să umbrească din pace lumina dumnezeiască sufletul tău; dacă voieşti să ştii că sufletul tău e un Ierusalim ce se zideşte ca o cetate; dacă bagi de seamă că părtaşii lui sunt adunaţi la un loc,

---

[32] Puterile sufletului, devenind în suflet trepte spre Dumnezeu, sunt atât de întipărite de puterea dumnezeiască, atât de preschimbate, încât se pot socoti şi ca ale lui Dumnezeu. Căci prin ele nu numai sufletul urcă spre şi în Dumnezeu, ci şi Dumnezeu coboară ia el. În ele se întâlneşte Dumnezeu cu omul.

[33] Toate puterile sufletului, deci şi simţirea şi năzuinţele lui, contribuie la cunoaşterea lui Dumnezeu.

adică toate gândurile şi puterile lui s-au adunat împreună şi voiesc să fie într-o unitate, ca să nu fie o cetate dezbinată, ci să-l zidească în chip unit ca pe o cetate; dacă se suie în acest Ierusalim, ce se zideşte ca o cetate, seminţiile Domnului, sau puterile cele mai generale ale sufletului, ajunse dumnezeieşti şi înălţându-se duhovniceşte şi făcându-se ca nişte trepte; dacă vezi săvârşindu-se acestea în tine, să nu încetezi să zideşti astfel mai departe. Adu-ţi aminte de turnul dezbinării, şi de zidirea lui, şi de despărţirea limbilor (Facerea 11, 1-9), şi cunoaşte că nu toată zidirea e bună, chiar dacă pare din afară astfel.

Vorbind îndeobşte, cei ce au ochi văd două feluri de zidiri şi de trepte. Una, ce se face spre bine şi spre locaş al lui Dumnezeu. Iar semnul ei este că părtaşii ei sunt adunaţi la un loc şi seminţiile ei sunt seminţii ale Domnului ce se înalţă în ea, vestind sufletului lucruri mari, minunate şi pricinuitoare de pace, de iubire şi de sfinţenie, şi zidindu-l. Iar alta, ce se face spre răul şi spre pierderea sufletului. Semnul ei nemincinos este împărţirea limbilor spirituale şi o cumplită tulburare. Iar sfârşitul e că se face sălaş patimilor, cum s-a făcut turnul dezbinării sălaş şerpilor.

Învaţă deci deosebirea celor două zidiri, şi nu vei mai greşi când voieşti să alegi dintre amândouă pe cea mai bună. Dacă nu sunt stăpânite din vreme în vreme şi de multe ori adâncurile inimii tale de pacea şi de unirea gândurilor şi de lumina înţelegătoare – dacă nu se urcă din vederea lui Dumnezeu o plăcere negrăită în inima ta; dacă nu pornesc din cea mai din mijloc încăpere a inimii tale o reaprindere şi o lucrare duhovnicească cu temeiul într-un ipostas[34], încât să ţi se pară adeseori că ai biruit mădularele trupului printr-o bucurie şi o lumină înţelegătoare şi printr-o vedere adâncă şi tainică ce vine de Sus în inimă; dacă nu gustă sufletul tău în chip duhovnicesc taine negrăite; dacă nu se produc în tine în chip unitar şi dintr-odată o bucurie negrăită şi o uimire neînţeleasă; dacă nu primeşti sfinţenia lui Hristos răsărind înlăuntrul tău cunoaşte că sufletul tău nu este Ierusalim, nici nu se zideşte ca o cetate şi nici părtaşii sau gândurile lui nu sunt adunate la un loc, nici seminţiile sau puterile generale nu s-au făcut seminţii ale lui Iisus, nici nu se suie în suflet lucruri minunate bine orânduite, dezvăluind minţii şi arătându-i „cele ce ochiul nu le-a văzut şi urechea nu le-a auzit şi la inima omului, nepărtaş de Duhul dumnezeiesc, nu s-au suit" (*1 Corinteni* 2, 9). Şi ia seama să nu zideşti turn spiritual de dezbinare, al cărui sfârşit e distrugerea şi împărţirea limbilor spirituale, şi tulburare, şi pieire totală, cum s-a spus înainte.

Am voit să spun care este pricina pentru care unii au sufletul lor ca o cetate a Ierusalimului ce se zideşte şi care e pricina zidirii şi pieirii turnului dezbinării; şi pentru ce părtaşii celui dintâi sunt adunaţi, iar în turnul dezbinării se întâmplă împărţirea de multe feluri a limbilor. Dar am renunţat

---

[34] „ενυπόστατος ενέργεια" e o lucrare nesubiectivă şi nu de sine, ci pornind din fiinţa sau din ipostasurile dumnezeieşti.

la aceasta, cruţând auzul ascultătorilor printr-o vorbire mai scurtă.

- *Tâlcuire la: „Aceia erau de neam bun de la răsăriturile soarelui” (Iov 1, 3).*

Cei de neam bun de la răsăriturile soarelui sunt cei de la răsăriturile iluminărilor şi arătărilor soarelui înţelegător al dreptăţii, înnobilaţi şi îmbunătăţiţi prin privirea şi vederea înţelegerii îndreptate spre Dumnezeu, cei ce „s-au născut nu din sânge, nici din voia bărbatului, nici din voia trupului, ci de la Dumnezeu” *(Ioan* 1, 13). Sunt cei ale căror inimă şi minte petrec în palatul dumnezeiesc din ceruri şi care s-au învrednicit de convorbirea cu Dumnezeu şi s-au împărtăşit de taine dumnezeieşti şi negrăite ale Împărăţiei. Sunt cei ce s-au făcut trupul lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, şi mădulare în parte (*1 Corinteni* 12, 27) şi co-trupeşti cu El şi împreună-moştenitori şi împreună-părtaşi cu El *(Efeseni 5,* 6), avându-L ca moştenire pe El Însuşi şi pe Tatăl, Dumnezeu dintru cele preaînalte, ajunşi părtaşi ai dumnezeieştei firi (2 *Petru* 1, 4), mai presus de cuvânt. Sunt cei ce au fost pecetluiţi cu Sfântul şi de viaţă făcătorul Duh *(Efeseni* 1, 13), de Care se fac părtaşi şi întru Care vieţuiesc şi văd. Sunt cei ce s-au îmbrăcat în veşmintele albe *(Apocalipsa* 4, 4) şi proprii ale Duhului şi în tunici cusute în aur, în pietre scumpe şi mărgăritare. Sunt cei ce poartă coif şi cunună, şi pietre de rubin, şi diamante, şi tot felul de pietre preţioase. Sunt cei ce mănâncă şi beau la masa împărătească o mâncare de care nu se satură şi un nectar de care nu se plictisesc, căci toate sunt Duh, şi ei se împărtăşesc de cele duhovniceşti. Multe sunt minunile ce se săvârşesc în acele curţi împărăteşti. Se află acolo un foc ce răcoreşte şi se reaprinde, se mişcă împunsături ale iubirii, există o apă vie, grăitoare şi producătoare de râuri de viaţă veşnică; se află acolo un aer bine mirositor la respirat şi Duhul dătător de viaţă şi lumina razei unitare în trei străluciri, dar în acelaşi timp simplă şi mai presus de fiinţă.

De aceea, aceştia, ca nişte văzători şi părtaşi de mari desfătări, s-au despărţit de cele de jos şi s-au unit cu cele de Sus. Au părăsit vederea celor văzute şi s-au dăruit întregi celor gândite. Au trecut peste cele trecătoare şi s-au statornicit în cele statornice. Stau jos pe rogojină şi umblă printre cele de Sus. Trupul îi leagă şi îi trage în jos, dar Duhul se apleacă şi dezleagă legăturile arse. Îndată ce au fost dezlegaţi, zboară mai presus de ceruri cu uimire şi repeziciune. S-au unificat prin privirea unitară spre Dumnezeu. S-au însingurat dinspre toate în privirea singuratică spre Dumnezeu. Sunt mutaţi de la o slavă la altă slavă (2 *Corinteni 5,* 18), mai mare, a Duhului, şi trec de la o bogăţie la o bogăţie mai mare, şi se desfată de cele negrăite. Şi-au zis: „Bună este această bogăţie a slavei şi a desfătării” şi, în timp ce priveau la ea, au fost uimiţi de una mai mare ca cele dinainte şi se arătau lor înşişi goi de toate şi săraci. Au rămas înmărmuriţi sau, mai bine şi mai propriu zis, au rămas cu gura deschisă de extaz şi o altă bucurie a cuprins inima lor. Urmează Împăratului puterilor, şi petrec în convorbire cu El, şi dănţuiesc împreună cu îngerii, copleşiţi de revărsările unui aşa de mare har, mai mult decât bucuraţi de acea negrăită moştenire şi nespusă iubire de oameni. Aceştia sunt, pe cât

socotesc eu, cei de neam bun de la răsăriturile soarelui în Hristos Iisus, Domnul nostru, a Căruia fie slava şi stăpânirea în veci. Amin.

Când mintea vede în Hristos adevărul în chip unitar, e vremea de a tăcea (*Ecclesiastul* 3, 7). Căci e vremea în care se bea nectarul dumnezeiesc al bucuriei şi al veseliei duhovniceşti; e vremea vederilor de taină şi al împărtăşirii de lucrurile mai presus de fire. De fapt, atunci mintea vede limpede potirul din mâna Domnului, plin de vinul amestecării neamestecate[35], contemplă cât se poate de vădit turnarea din acesta în acesta (*Psalm* 74, 8) şi cunoaşte lămurit că drojdia lui nu s-a deşertat (*Psalm* 74, 8)[36]. Căci străfundul revărsării bunătăţii dumnezeieşti şi, aşa zicând, adâncul bogăţiei şi capătul harului nu se descoperă nimănui din noi deşertat în viaţa de acum, chiar dacă s-ar învrednici de cel mai înalt urcuş spre Dumnezeu şi de cea mai mare îndumnezeire. Căci capătul şi desăvârşirea se păstrează tuturor spre împărtăşire în veacul viitor. „Încă nu s-a arătat ce vom fi”, după ucenicul ce I se rezema pe piept (*1 Ioan* 3, 2), iar după Sfântul Pavel, „acum cunoaştem în parte” (*1 Corinteni* 13, 9-10), „dar atunci desăvârşitul”. Căci atunci păcătoşii vor bea cu drepţii din potirul dumnezeiesc de taină şi din ceea ce e desăvârşit, ajunşi, după ce oglinzile se vor desface şi adevărul se va descoperi în chip vădit, la simţirea tainei care acum e acoperită în chip tainic.

Drepţii, ca să se poată bucura mai desăvârşit de răsplătirea nădejdii în Dumnezeu, primind roada faptelor virtuoase, căci despre ei s-a scris: „Îmbăta-se-vor din grăsimea casei Tale şi din izvorul desfătării Tale îi vei adăpa pe ei” (*Psalm* 35, 8) – despre ei a spus şi Domnul că-i va chema în Împărăţia Tatălui şi le va sluji lor (*Luca* 12, 37) –, după ce le-a făgăduit că vor bea şi paharul nou în Împărăţia lui Dumnezeu (*Matei* 26, 29) şi se vor veseli. Iar păcătoşii vor bea spre a se umple de amărăciunea mâniei şi de întristarea veşnică; şi vor gusta atât cât să ştie de ce nectar preadulce se vor lipsi în chip nefericit din

---

[35] Probabil pentru că sângele Domnului este unit fără amestecare cu dumnezeirea, ca întreaga fire omenească. Sângele Domnului e plin de dumnezeire, şi totuşi nu încetează de a fi sânge după fire. Potirul ni-l dă prin preot Hristos Însuşi, cum se vede în unele icoane româneşti pe sticlă, în care Hristos stoarce în potir vinul viţei ce creşte din coasta Lui. Dar avem nevoie de preot pentru a şti că nu noi ni-l dăm. Iar cel ce ni-l dă trebuie să fie preot, sau mijlocitor, pentru că şi Hristos e Preot, sau Arhiereul, sau Mijlocitorul suprem. Ca atare, trebuie să fie părtaş la preoţia lui Hristos. Nu ni-l putem da noi înşine.

[36] Turnarea dintr-un potir în altul indică poate practica de la Proscomidie, când se toarnă vin dintr-o sticlă în potir, sau poate că se menţionează practica de a se turna vinul prefăcut în sânge dintr-un potir în altul pentru împărtăşirea unui număr mare de credincioşi. Iar acest act poate însemna că din trupul lui Hristos sângele Lui trece în potir, sau în trupul celor ce se împărtăşesc, împreună cu duhul Lui de jertfă. Dar drojdia nu se goleşte deplin, arătându-se că duhul de jertfă şi de iubire al lui Hristos rămâne neepuizat.

nesocotinţa lor. La gustarea acestuia în vremea de faţă ne îndeamnă, spre mângâiere, dumnezeiescul David, zicând: „Gustaţi şi vedeţi că e bun Domnul” (*Psalm* 33, 8), dar păcătoşii nu se întorc spre El. Însă cei ce se întorc ascultând, precum se cuvine, de poruncă şi văd potirul şi turnarea din acesta în acesta simt din amândouă părţile, şi de aici şi de acolo, chemările pline de har binevoitor[37]; şi beau, şi se bucură, şi-şi îndulcesc deplin simţurile sufletului, şi cântă, cum se cuvine, cântări pline de mulţumire (euharistice) lui Dumnezeu, strigând: „Şi paharul Tău este îmbătându-ne pe noi ca un preaputernic” (*Psalm* 22, 6); sau: „Şi mila Ta cea necuprinsă, dată încă de acum, ca dintr-un sân adânc, ca un vin, ne va urma pe noi în toate zilele vieţii noastre” (*Psalm* 22, 7) adevărate, adică celei viitoare, statornice şi nemuritoare. Căci pururea vom avea bunătăţile dumnezeieşti viitoare şi vom fi în ele, de vom gusta din amândouă părţile vinul potirului de viaţă făcător şi nou, aflat în mâna Domnului, şi vom bea din el în toate zilele. Deci din ceea ce e arătat cunosc, în chip cuvenit, ceea ce e ascuns; şi din ceea ce se varsă au dovada a ceea ce e la temelie; şi în parte, ca dintr-o arvună, îşi dau cu socoteala de ceea ce vor avea în viitor.

De aceea, vădit fiind că drepţii se vor împărtăşi acolo mai bogat şi în chip mai obştesc[38] de cele ce se împărtăşesc în parte încă de acum, cât sunt pironiţi în trup şi în grosime şi în întunericul de jos, David, pe drept cuvânt, n-a zis cu totul lămurit că vor bea atunci drepţii şi păcătoşii, ci, spunând ceea ce e îndoielnic: că poate vor bea păcătoşii, a întrelăsat (omis) să spună ceea ce e recunoscut şi vădit: că drepţii vor bea. Căci dacă vor bea, poate, păcătoşii, ar fi de mirare să nu bea drepţii. Lucrul acesta e vădit, odată ce ei se împărtăşesc încă de acum de atâta băutură, încât se şi veselesc şi strigă: „Veselitu-m-ai pe mine, Doamne, întru făpturile Tale şi întru lucrul mâinilor Tale mă voi bucura” (*Psalm* 91, 4). Căci prin „lucrurile mâinilor” Lui arată că ţine şi întinde potirul plin de vinul amestecării neamestecate şi că îl toarnă pe el cu foarte multă iubire de oameni din acesta în acesta (*Psalm* 74, 8) şi păstrează drojdia din el pentru viitor. Dar acum strigă iarăşi, îmbătaţi, către Dumnezeu: „Paharul Tău este îmbătându-mă pe mine ca un preaputernic” (*Psalm* 22, 6), în Hristos Iisus şi celelalte[39].

---

[37] Turnarea dintr-un potir în altul e pentru cei ce se împărtăşesc o chemare ce vine şi din Hristos, de unde curge sângele, şi din potir, unde curge şi de unde se împărtăşesc nu numai când se împărtăşesc de Hristos propriu-zis, ci permanent, fără ca jertfa lui Hristos, de care se împărtăşesc, să se epuizeze.

[38] Împărtăşirea euharistică a mai multora cu Hristos în timpul vieţii pământeşti e un chip al faptului că în viaţa viitoare se vor împărtăşi de Hristos toţi drepţii, într-o comuniune universală.

[39] Euharistia îmbată de „beţia trează” a entuziasmului născut din întâlnirea în dragoste cu Hristos. Aceasta este, pe drept cuvânt, încă un motiv pentru care în

Cânta-voi Ție, Celui ce m-ai făcut pe mine, și Te voi lăuda pe Tine, Preaînalte, Cel ce ai vărsat peste mine milele Tale prin har. Degetul Tău cel sfânt mă îmboldește, Preaiubitorule de suflet și Preabunule Împărate, în cel mai din mijloc lăuntru al inimii mele *(Psalm* 71, 19-20), ca să cunosc că Tu singur ești Cel ce faci lucruri minunate și neobișnuite, și miști, cum se cuvine, literele sfintei Tale mâini în cartea vieţii prin atotdumnezeiescul Tău Duh, și mă pregătești să văd cu simţire și să mă întipăresc prin mâna Ta în simţurile înțelegătoare, în chip propriu, de frumusețea Ta mai presus de uimire. Toate sunt pline de veselie și de bucurie tainică în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Există o pace mai mult părută decât adevărată. E cea a trupului care se desfată, care pricinuiește multă grijă sufletului, chiar dacă pentru o vreme ia înfăţișarea prefăcută a liniștii. Și există o pace a simţurilor, produsă de închiderea și de fuga lor de toate, care este urmată de liniște. Dar și aceasta, măcar că e neasemănat mai bună decât cea dintâi, e de scurtă durată. Căci, când sufletul e tulburat de gânduri, pătimește întreg omul, ca și atunci când e tulburat trupul. Dar există pacea a treia, mai presus de a simţurilor și a trupului. Ea constă în liniștea puterilor sufletului și a omului dinlăuntru. Ea vine din purtarea și sârguinţa cea bună, din rugăciunea mai curată, din plânsul mai dulce, din rostirea cu plăcere a cuvintelor dumnezeiești.

Dar aceasta încă nu înseamnă desăvârșirea păcii. Căci precum trâmbiţașul sau cântărețul la chitară nu poate rămâne neîncetat la lucrul său, deoarece, suferind în chip necesar uneori de osteneala mâinilor și alteori din pricina vreunei neputințe sau a unei împrejurări de boală, trâmbiţașul nu poate trâmbiţa, și cântărețul la chitară nu poate mișca totdeauna cu putere coardele, așa și sufletul care-și cârmuiește în chip armonios puterile sufletului nu rămâne totdeauna neschimbat în starea aceasta, ci uneori e stingherit de vreo mânie, stârnită cu voie sau fără voie de ceva, sau de vreo dorinţă de schimbare și de trândăvie, fiind una dintre făpturi și aflându-se legat cu grăsimea și cu greutatea trupului. Dar când primește prin har prezența Celui nefăcut, Care a făcut toate, și se împărtășește de Duhul neschimbat și de viaţă făcător, se umple de o viaţă preschimbată și minunată, pricinuită de Duhul de viaţă făcător, și se bucură de o viaţă mai presus de fire și cu totul neschimbăcioasă. Și precum viază datorită puterii de viaţă făcătoare, așa și vede, căci Duhul de viaţă făcător e și lumină. Și se bucură văzând cele mai presus de fire ale Celui mai presus de fire și se bucură de pacea care întrece toată mintea *(Filipeni* 4, 7), datorită lucrării de înviorare și luminii mai presus de minte a Celui mai presus de minte și bucuriei tainice de cele văzute.

În această pace sufletul nu se schimbă câtuși de puţin, nici nu suferă de oboseală, nici nu e tulburat de cursele și de uneltirile vrăjmașului, ci privește într-o mișcare neîncetată pe Dumnezeu și cele din jurul Lui, prin puterea și

---

Euharistie se folosește vinul ca element care se preface în sângele Domnului.

mişcarea, ba s-ar putea spune, şi prin voia lui Dumnezeu şi a Duhului neobosit care lucrează în inimă din temelia ei ipostatică (personală), nu cum îşi închipuie unul sau altul, ci cum singur Duhul ştie, Care „cercetează şi cunoaşte adâncurile lui Dumnezeu" (*1 Corinteni* 2, 10) şi învaţă pe cei părtaşi de El, printr-o simţire a sufletului. Deci, până ce ne sârguim să aprindem în noi, printr-o vieţuire liniştită, harul Duhului şi nu-L stingem, şi până ce suntem plini de sfinţenia şi de pacea negrăită şi mai presus de fire a lui Dumnezeu în Treime, purtăm cu adevărat, precum s-a spus, în smerenie, iubire şi rugăciune, pacea trupului şi a duhului şi a sufletului în chip neobosit[40]. Căci pacea cu osteneală nu e încă pacea desăvârşită, ci pricinuitoare a celei desăvârşite. Cea desăvârşită, potrivit celor spuse, se trăieşte cu totul fără osteneală, în odihna sabatismului desăvârşit şi a odihnei în Hristos[41].

Aflând tu cum, nefiind, ai fost făcut, şi cunoscând cu bună ştiinţă pe Cel ce te-a făcut şi te-a plăsmuit, şi înţelegând pricina trecerii tale la existenţă fără o mişcare a ta dinainte, de cugeţi bine, alipeşte-te cu iubire pe tine întreg, cu toate simţurile tale, de preadulcele Iisus şi Dumnezeu, Făcătorul şi Ziditorul tău, pentru buna făptuire şi pentru vederea feţei Lui[42]. Căci vieţuind astfel, întru făptuire şi vedere, vei dobândi multe daruri ale lui Dumnezeu şi te vei face dumnezeu şi duhovnicesc şi asemenea, întreg, tu, făptură, cu Ziditorul, veselindu-te veşnic împreună cu Domnul tău şi cu Tatăl în iubirea lui Dumnezeu şi în odihna cea întru Dumnezeu, prin Iisus Hristos, în vecii vecilor, ieşind din toate cele văzute. Amin.

• Când am văzut şi am cunoscut, prin vedere înţelegătoare, de unde am venit aici în chip atât de minunat şi unde voi ajunge la sfârşit, şi când îmi închipui, în al treilea rând, pe Cel ce m-a adus la fiinţă şi mă poartă şi mă va duce la sfârşitul meu, înţeleg pe Tatăl negrăit şi nu-mi mai este necunoscută iubirea Lui. Drept urmare, privesc oarecum ca în oglindă taina scopului Lui cu mine. Pentru aceea mă şi veselesc de acestea trei cum n-ar putea să spună cineva. Dar veselia aceasta aşa de mare e urmată adeseori de o tristeţe tot aşa de mare, cunoscându-mă pe mine, în chip neîndoielnic, petrecând în mod nevrednic de chemarea mea. Pe urmă, văzând cum îmi arăţi slava Ta cea neapropiată prin zidire şi înţelegând cum îmi arăţi iubirea Ta negrăită faţă de

---

[40] Ultimele două alineate sunt foarte alterate în textul din *Filocalia* greacă.

[41] Sabatismul e un alt nume pentru odihnă, de la sâmbăta (ziua a şaptea), în care Dumnezeu S-a odihnit de crearea lumii (*Evrei* 4, 10; Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice,* II, 64, *Filoc*. rom., II, p. 228). Aici, vorbind şi de „sabatism" şi de „odihna" în Hristos, autorul înţelege poate odihna lui Dumnezeu şi a noastră de lucrurile create, dar şi odihna în Hristos, ce urmează aceleia, cea dintâi fiind reprezentată de sâmbătă, iar a doua, de duminică.

[42] Am fost făcuţi pentru urcuşul spre unirea cu Hristos prin cele două etape: prin făptuire şi vedere (contemplare).

mine, prin întruparea Unuia-Născut Fiului Tău şi cunoscând unirea Ta cea negrăită şi mai presus de fire cu mine, aşa cum mi-o înfăţişezi într-o împărtăşire negrăită pururea izvorâtoare, mă minunez foarte de slava Ta şi mă uimesc de mila Ta neobişnuită faţă de mine. Căci în felul acesta mă scoţi din toate cele văzute şi mă odihneşti de toate cele gândite, Treime Sfântă mai presus de fiinţă.

Dumnezeu, voind să facă în chip preaînţelept pe om, ca pe un înger pe pământ, ca pe un animal ceresc, după chipul şi asemănarea dumnezeiască, a aşezat în el, potrivit cu aceasta, suflet înţelegător, în stare de cunoştinţa lui Dumnezeu. Şi de aceea zice: „Eu am zis: dumnezei sunteţi şi toţi fii ai Celui Preaînalt” *(Psalm* 81, 6) prin har, ca nişte îngeri de a doua treaptă, care contemplă în tăcere pe Dumnezeu şi sunt înălţaţi spre El prin dragoste, în lumina duhovnicească. Dar omul pământesc nu se poate înălţa la starea îngerească dacă nu s-a făcut în chip vădit duh ca îngerii[43]. Iar că cel credincios se face duh prin credinţă, adică din nesfârşita putere şi nesfârşitul dar al lui Dumnezeu, preschimbându-se oarecum într-o plăsmuire dumnezeiască şi tainică, o arată Mântuitorul zicând că „ceea ce e născut din Duh, duh este” *(Ioan* 5, 6). Iar că cei cu conţinut sufletesc se nasc duhovniceşte, o mărturiseşte credinciosul Ioan zicând: „Le-a dat lor putere să se facă copii ai lui Dumnezeu, celor ce cred în numele Lui, care nu din sângele bărbatului, nici din voia trupului s-au născut, ci din Dumnezeu” *(Ioan* 1, 13), spre a fi omul lăuntric, adică cel după chipul lui Dumnezeu care l-a făcut pe el[44]. Dar deoarece naşterea nu e după fire, ci după har, ea se dă celor ce se nasc duhovniceşte, prin primirea de către ei, şi nu e sub stăpânirea lor[45]. De aceea mintea părtaşă

---

[43] Numai duhul se poate înălţa la starea îngerească, pentru că şi îngerul e duh. Dar aceasta nu înseamnă lepădarea trupului, ci covârşirea lui de Duhul dumnezeiesc. Trupul părăseşte prin aceasta trebuinţele materiale. El se hrăneşte cu pâinea îngerească, adică, cu lumina dumnezeiască. El a devenit transparent şi uşor. E ca şi când omul n-ar mai avea trup. Trupul îl face doar capabil să vadă înţelesurile dumnezeieşti în cele materiale.

[44] Naşterea din Duh e o mare taină. Ea nu e ca naşterea din trup, care-l face pe om tot trup. Nu e nici o creaţie din nimic, ci e o ieşire din Duh, o alcătuire din Duh, dar şi o ridicare a omului la starea de om duhovnicesc, la starea de duh care a existat de mai înainte ca om trupesc înzestrat cu suflet. Duhul preschimbă pe om prin energiile Sale. Duhul îl face subiect al energiilor sale. Omul e asemenea Duhului când a ajuns la această stare, dar se deosebeşte de Duhul prin faptul că nu s-a ridicat şi nu se menţine prin el însuşi în această stare, ci prin Duhul. Omul se naşte întâi din trup; Dumnezeu îl uneşte după aceea în Hristos din Sine, făcându-l asemenea Lui. Dar o oarecare naştere din Sine după crearea din nimic (după prima naştere din pământ) a efectuat-o Dumnezeu cu omul încă de la început.

[45] Naşterea din Duh nefiind o naştere după fire, ci după har, nu se produce decât cu voia celor doi, a omului şi a Duhului. Ca atare, nu rămâne în stăpânirea omului, fără

de ea e, precum se cuvine, și tron al Sfântului Duh[46]. Căci precum fierul aprins se face și el foc, dar nu se preface în foc prin fire, ci prin transmitere și împărtășire până ce se află împreună cu focul, și e scaun al focului întrucât focul se așază și se odihnește în fier, așa și mintea se face duh și tron al Duhului prin naștere din Duhul, sau prin unire cu El și prin împărtășire de El, Dumnezeu învăluind în chip vădit mintea și unindu-Se cu ea și odihnindu-Se în ea ca într-un scaun.

Iar aceasta este începutul minunat al înaintării sufletului nu spre treapta îngerului, a celei mai smerite dintre puterile cerești, ci spre treapta lui Dumnezeu Celui Preaînalt, ca apoi să coboare la cea a scaunului, apoi a heruvimului, apoi a serafimului și de aici până dobândește în întregime însușirea îngerului, a treptei celei mai smerite, vestind celor apropiați în Duh minunile și tainele lui Dumnezeu. Căci dacă împărtășirea, după înțelepții în cele dumnezeiești, trebuie să premeargă transmiterii, e limpede că mintea trebuie să se împărtășească mai întâi de Duhul, adică să se facă scaun (tron) al Lui, și apoi să transmită cele duhovnicești[47], apoi să se facă heruvim în Duh, care înseamnă revărsarea și mulțimea înțelepciunii dumnezeiești; după aceea să voiască să înțelepțească pe ceilalți, slujind asemenea serafimului, ca una ce,

---

voia lui și a Duhului. Viața cea nouă se naște prin libertatea amândurora și se menține în planul libertății. Omul se nu află într-o relație naturală, necesară cu Duhul.

[46] Nefiind născut după fire din Duhul, nu e numai fiu după har al Duhului, ci și tron sau loc al Lui, adică deosebit după fire, subordonat Lui. Tronul sau locul e mai puțin decât Împăratul care șade în el, dar se împărtășește de slava Lui.

[47] Sufletul ajunge întâi, prin îndumnezeire, la Dumnezeu și apoi coboară pe rând la treptele îngerești. Căci întâi e împărtășirea directă de Dumnezeu, și apoi transmiterea celor primite de la Dumnezeu tuturor cetelor îngerești. Viziunea lui Dionisie Areopagitul despre îngeri ca mijlocitori ai luminii dumnezeiești către oameni e completată aici sau explicată printr-o viziune alternativă. Desigur, rămâne întrebarea: oare cu treptele mai de jos ale îngerilor nu se petrece același lucru? Și atunci, oare nu se împărtășesc ei mai înainte de noi de Dumnezeu, ca să nu mai aibă nevoie să-L cunoască prin omul îndumnezeit? Sau nu comunică și ei din împărtășirea lor directă de lumina dumnezeiască cetelor îngerești de pe treptele superioare? Poate că răspunsul, în ceea ce-l privește pe om, stă în faptul că omul, ca ființă unită cu trupul, poate cunoaște într-un mod deosebit pe Dumnezeu, și îngerii își pot înmulți și ei cunoștința de Dumnezeu prin omul îndumnezeit. Omul poate cunoaște sau înțelege pe Dumnezeu în Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, cum nu-L pot cunoaște sau înțelege îngerii. Căci înțelepciunea lui Dumnezeu e de multe feluri. Un fel al ei, poate cel mai minunat, s-a arătat în Hristos. Și pe aceasta o cunosc oamenii în Biserică. Iar îngerii o cunosc pe aceasta mai ales prin oameni (*Efeseni* 3, 10). Cel înălțat coboară până la îngeri, ca să vestească îngerilor ca un om cele ale lui Dumnezeu. Dar coboară și mai jos, până la oameni, ca să vestească acestora ca un înger cele ale lui Dumnezeu. Cel înălțat la împărtășirea de Dumnezeu primește un rol misionar. Pildă culminantă în această privință ne este Hristos.

prin cunoaşterea înţelepciunii şi prin paharul şi băutura ei, a ajuns la iubirea aprinsă şi pururea mişcătoare a lui Dumnezeu – căci aşa se tălmăceşte numele de serafim –, ca astfel să încălzească şi să aprindă pe alţii spre iubirea lui Dumnezeu; şi apoi să continue drumul, venind până la treapta de a învăţa pe aproapele, care este cea a îngerului. De aceea, cei ce nu au ajuns dumnezei în duh şi scaune ale lui Dumnezeu, şi heruvimi, şi serafimi, şi celelalte trepte duhovniceşti de mai jos, n-ar putea fi nici îngeri siguri, şi n-ar putea nici sluji lui Dumnezeu, nici învăţa cele cuvenite în duh şi adevăr. Drept aceea, adevărata înaintare a sufletului îşi ia începutul de la împărtăşirea de Dumnezeu Cel preaînalt, şi, precum s-a spus, aşa înaintează în Hristos Iisus, Domnul nostru[48].

Mărturisi-voi Ţie, Negrăite Doamne în Treime, nu cele proprii Ţie, ci cele proprii mie, după putinţă. Căci Tu, Negrăite, împreună cu ale Tale, Te-ai preaînălţat, aflându-Te de nesfârşite ori mai presus de orice cuvânt şi minte ce voieşti să Te înţeleagă sau să vorbească despre Tine. Căci Tu m-ai zidit prin hotărârea Ta, mai presus de orice măreţie, altfel decât pe orice altceva; m-ai plăsmuit cu mâna Ta; după chipul şi asemănarea Ta m-ai zidit. Iar eu, deşert făcându-mă în toate acestea aşa de mari şi de cinstite şi slăvite daruri, m-am arătat peste măsură de nerecunoscător, nesocotind poruncile Tale, care sunt şi ele sfinte şi pricinuitoare de pace, de bucurie adevărată şi de putere îndumnezeitoare. Şi ceea ce e şi mai minunat este că, înainte de a mă fi adus pe mine la existenţă, ai zidit, pentru mine şi pentru viaţa mea, şi pentru vederea şi cunoaşterea Ta, şi pentru desfătarea duhovnicească copleşitoare de cele din jurul Tău, lumea de o atât de mare frumuseţe şi slavă, împodobită în chip bogat şi felurit cu putere şi cu înţelepciune creatoare, fără de care n-ar putea să existe niciun ceas. Şi prin ea vieţuiesc şi propăşesc trupeşte, întrucât mă hrănesc cu ea şi mă bucur de ea; dar şi sufleteşte, căci prin ea cunosc, contemplând plin de uimire, noianul preaînţelept şi atotputernic al purtării de grijă şi al iubirii Tale.

Acestea le-ai făcut Tu, Negrăitule. Iar eu, lipsitul de minte, mi-am risipit viaţa împotrivindu-mă poruncilor Tale, cu adevărat dulci şi vrednice de iubit pentru cei ce au minte. Vai, suflete nesimţitor! Vai, ce învârtoşare! Nu te gândeşti, nefericitule, că numai ca să trăiască trupeşte o viaţă muritoare sluga săracă se supune stăpânului şi împlineşte cu prisosinţă poruncile lui, chiar dacă unele din ele sunt grele, şi aceasta nu în folosul lui, ci al celui ce le-a dat? Iar tu, lipsitule de minte, nesocotind în chip nevrednic poruncile unui astfel de

---

[48] Sufletul întâi se înalţă la treapta la care S-a înălţat Hristos, apoi săvârşeşte şi el un drum al chenozei, al coborârii cu Hristos, Care nu rămâne numai acolo Sus, spre a primi închinare, ci coboară în chip nevăzut şi lucrează la înălţarea altor şi altor suflete care cred în El, prin învăţătura şi prin Tainele Sale. În Hristos e nu numai înălţarea omului la Dumnezeu, ci şi chenoza sau coborârea Lui spre slujire.

Ziditor, Binefăcător și Hrănitor, deși sunt date pentru tine și pentru slava ta nemuritoare, le întorci pe dos. Mă înspăimânt de nerușinarea și de veșnica ta osândă!

Zis-am, Doamne, sufletului meu sărman și cu adevărat păcătos, făpturii Tale, Preaiubitorule de suflet, când m-ai întors pe mine spre Tine, Preabunule, bucuria mea cea negrăită: Ai multe bunătăți duhovnicești, suflete! Mănâncă, bea, veselește-te (cf. *Luca* 12, 19). Iar când s-a răzvrătit, păcătosul, împotriva Ta, am fost chinuit și umilit foarte (*Psalm* 37, 8). Dar, o, bogăția bunătății Tale, Preabunule! Când m-am abătut în chip greșit de la calea Ta cea dreaptă și de la bine. Tu, venind în chip minunat, prin daruri necuprinse, iarăși m-ai întors. Și mâncând cu adevărat și bând și, prin acestea, veselindu-mă duhovnicește, precum se cuvine, m-am depărtat iarăși de multe ori de la mila Ta, rostogolindu-mă, nu știu, prin uneltirea cumplită a diavolului, sau prin neatenția mea, sau prin amândouă, sau poate și prin vreo judecată mai adâncă a Ta, din care vin îngăduirile, părăsirile și certările povățuitoare în chip felurit[49].

Și iarăși, și de multe ori, m-am înfundat în mocirlă adâncă, unde nu era o temelie tare (*Psalm* 68, 2)[50]. Astfel m-am ticăloșit și m-am încovoiat, înfigându-se în mine spinul, sau acul aducător de moarte al păcatului, și, scurt vorbind, multele rele câte le-a uneltit vrăjmașul cu viclenie împotriva sufletului meu pentru grozava mea nepăsare și pentru cumplita mea nebunie.

Dar Tu niciodată nu m-ai trecut cu vederea până la sfârșit, ci cu glas duhovnicesc ai strigat în adâncul de taină al inimii mele[51] și ai zis sufletului meu descurajat: „Mântuirea ta sunt Eu” (*Psalm* 34, 3), nu te teme, ci întoarce-te la odihna ta, nu rătăci. Și așa m-ai mângâiat pe mine, Iisuse, Care nu ții minte răul, ci Te-ai făcut mie, în chip vădit, sprijin de mântuire. Și ca o dreaptă a Tatălui m-ai prins cu putere, și certarea Ta povățuitoare m-a îndreptat iarăși (*Psalm* 17, 39), ca de atâtea ori, la bucuria cea mare de atâtea taine negrăite. Vino deci, Cuvinte al lui Dumnezeu, în inima mea, ca o pecete tare, pentru ca să văd lumina negrăită mai presus de fire! Vino înăuntrul brațelor mele, ca să lucrez faptele sfintelor și de viață făcătoarelor Tale porunci! Vino, Iisuse

---

[49] Despre aceasta vorbește Diadoh al Foticeei, *Cuvânt ascetic...*, cap. 94, *Filoc.* rom., I, p. 463.

[50] „υπόστασις” = un suport, care să nu mă lase să mă înfund mai jos. Răutatea nu are limită. Singur Dumnezeu, mai bine zis Hristos, S-a făcut „ipostasul” sau suportul umanității tuturor celor ce cred în El.

[51] Expresia: „Dumnezeu strigă în conștiința omului” nu e numai o metaforă. De fapt, El strigă în adâncul omului și când acesta s-a rostogolit în păcate. Omul aude acest glas și trebuie să dea un răspuns. Chiar dacă răspunsul lui e negativ, el e tot un răspuns. Dar prin răspunsul negativ nu scapă de strigătul lui Dumnezeu; nu-l poate înăbuși pe acesta.

Hristoase, Împărate mai presus de ceruri, vino ca să viețuiesc în Tine duhovnicește! Apropie-Te, printr-o plăcută simțire, de mine, cel ce mă întorc la Tine din tot sufletul, veselia mai presus de lume a celor în care locuiești. Fă să strălucească în mine ca un fulger strălucirea Ta! Vino, Tu, Cel nesfârșit în înțelepciune, ca să se adune sufletul meu la sine și, prin aceasta, și la Tine![52] Și să se risipească și să se îndepărteze cei ce dușmănesc sufletul meu în deșert" *(Psalm 3,* 7) și mă prigonesc degeaba și mă chinuiesc fără cruțare. „Păzește-mă, Doamne, rogu-Te, pururea, ca pe lumina ochilor" *(Psalm* 16, 8), ca să Te privesc veșnic pe Tine, împreună cu Tine[53], Preaslăvite și Negrăite Doamne.

• Ce sunt eu, Doamne, Cel ce ești nezidit, decât pământ și cenușă *(Facerea* 18, 27)? Și ce este timpul meu, al celui ce trece ca o umbră și ca un vis scurt, înaintea Ta, Cel fără de început, în ochii Căruia o mie de ani sunt ca ziua de ieri care a trecut și ca o strajă în noapte *(Psalm* 89, 4)? Și ce este înțelepciunea mea la Tine, Cel ce ai făcut cerurile întru înțelepciune, și pământul, și toate ale lui deodată și în aceeași clipă, ca să stau înaintea Ta, Preaiubitorule de suflet, întreg, spre a-Ți răspunde? Nu, Stăpâne, te rog, nu! Părinții nu iau răsplată de la pruncii nou-născuți pentru cele făcute lor, nici nu cer vreo faptă, ci se îngrijesc cu simplitate, cu iubire și cu sârguință, în chip vrednic de laudă, de datoriile lor, hrănindu-i pe cât pot și îmbrăcându-i. Pentru aceea și Tu, Sfinte Părinte veșnic și Preaiubitor al nostru, ca Cel ce ești Făcătorul nostru al tuturor din nimic, rogu-Te, nu Te supăra pentru greșelile și fărădelegile mele, nici nu cere, Iubitorule de oameni, de la mine fapte pe măsura harului Tău. Nu, Bunule, nu! Ci precum se cuvine să fie iertați pruncii, tot așa, și cu mult mai mult și nesfârșit mai mult, iartă cele ale mele și înmulțește darul Tău neprihănit întru mine, care am nevoie de ajutorul Tău, ca cel ce sunt slab cu înțelegerea. Căci Tu ești Cel ce m-ai făcut și m-ai zidit și m-ai plăsmuit din nou, Atotlăudate, cu un scop preabun, ca, odată ce m-ai făcut bun și m-ai împodobit foarte cu frumusețile cele îndumnezeitoare, ca pe un chip adevărat al Tău, să mă slăvești în chip strălucit și preaînalt. Căci n-ai venit să judeci, ci să mântuiești lumea *(Ioan* 3, 17). Amin.

---

[52] Ca de atâtea ori în scrierile duhovnicești, se spune și aici că adunarea sufletului în sine înseamnă totodată adunarea lui în Dumnezeu. Căci adunarea în sine înseamnă venirea omului la conștiința de sine, prin întrebarea despre ultimul său temei și rost. Și atunci, nu poate să nu dea de Dumnezeu ca acest ultim temei și rost. Atunci aude glasul lui Dumnezeu, pe care împrăștierea în tot felul de ocupații exterioare neesențiale îl înăbușise.

[53] Numai dacă Duhul Însuși privește în noi pe Domnul, Îl putem privi și noi în Duhul. Căci lucrarea Lui de privire a lui Dumnezeu ne devine privirea noastră. Numai dacă cel ce știe să se vadă pe sine e cu noi și ne transmite în chip iubitor puterea lui de vedere îl vedem și noi pe el împreună cu el. Aceasta se întâmplă chiar și în relațiile dintre oameni.

• Osândit fiind de însuși cugetul meu, precum Tu Însuți cunoști, Doamne, cele dinlăuntru ale mele, vezi că nu am nevoie, Preaînțelepte, de niciun judecător. Judecata Ta se face cu dreptate în lucrurile îndoielnice. Dar când cel ce se împotrivește s-a osândit cu adevărat el însuși și se vede și se mărturisește nu numai simplu păcătos, ci ca păcătuind zi de zi și ceas de ceas, cruță-l, Doamne, Iubitorule de oameni, de judecată. Milă caut și har cer, Izvorule al milei și al harului! Tu ești Cel ce ai binevoit să Te faci om pentru mine. Tu ești Cel ce, din prisosința bunătății Tale, nu ne faci nouă după fărădelegile noastre, și, din covârșitoarea iubire față de noi, nu ne răsplătești după păcatele noastre (*Psalm* 102, 12), ci Te lași mai degrabă biruit de iubirea proprie Ție, și depărtezi de la noi fărădelegile noastre, pe cât sunt de departe răsăriturile de apusuri. Drept aceea, pe Tine Te rog, Doamne, Iisuse Hristoase, Care nu ții minte răul, Preamilostive Stăpâne, și de la Tine cer, deși cu nevrednicie, Cel ce ierți toată fărădelegea și tot păcatul meu, pune în inima mea pecetea desăvârșită și darul cu adevărat sfânt al Preasfântului Tău Duh, prin puterea și înțelepciunea Ta, ca prin acestea făcând, pe cât e cu putință, prin puterea harului Tău, cu înțelepciune și cumințenie duhovnicească, ceea ce este plăcut înaintea Ta, să curgă iarăși din inima mea râurile cele duhovnicești ale înțelepciunii Tale neprihănite și să mă aflu întru înțelegerea adevărului și într-o lumină pe potriva ei. Fă să fiu de aici înainte în părtășie cu Tine și cu ale Tale, luminat în vecii vecilor, dar încă de acum, de lumina Ta mai presus de slavă, prin mila Ta neînchipuită și prin harul Tău negrăit. Amin.

• Nu a cunoscut cineva mai limpede uneltirea, sau, dacă trebuie spus altfel, atacul diavolesc personal, decât cel ce a scăpat de draci și s-a izbăvit pentru o vreme de atacurile lor. Și nimeni nu scapă și nu se izbăvește de ele, cum am spus mai înainte, dacă n-a dobândit în inimă înrâurirea și suflarea dumnezeiască personală. Iar aceasta o naște credința, însoțită de smerenie și de iubirea lucrătoare de Dumnezeu și de oameni, prin petrecerea în liniște, împreună cu privegherea, prin citirea aici lucrătoare, aici văzătoare și deci de Dumnezeu cugetătoare, și prin rugăciune. Iar iubirea lucrătoare poate fi numită, cu adevărat, împlinirea, pe cât e cu putință, a sfintelor porunci ale lui Dumnezeu. Din acestea se naște deci nu numai o înțelegere mai curată și mai străvezie a lui Dumnezeu, ci vine în suflet și cunoștința amănunțită și deosebirea limpede a diavoleștilor uneltiri de rele urzitoare. Căci, cu cât sunt mai mari nevoințele, cu atât e mai mare și războiul dracilor pizmași, porniți cu furie în chip covârșitor și fără răsuflare spre tot felul de chinuiri viclene ale sufletului purtător de Dumnezeu. Așa că, dacă n-ar sta aproape cu iubire de oameni Hristos, Mântuitorul poporului Său, și nu s-ar lupta pentru credincioși, cu adevărat nu s-ar mântui niciun om, chiar dacă ar fi sfânt.

• Am cunoscut cât se poate de limpede și-Ți mărturisesc, Doamne, că din neluare-aminte, din nerecunoștință, și din lucrare nesocotită m-am făcut, în chip înspăimântător, mai rău ca dobitoacele necuvântătoare, eu, cel

necuvântător. Căci acelea își păstrează firea lor și viețuiesc potrivit cu ea, dar eu n-am cunoscut nici măcar un ceas care este cu adevărat lucrarea curată a firii mele, din pricina urâciunii patimilor spurcate și din împătimirea și tulburarea pricinuite de cele trecătoare. De aceea, prostit la minte, nu cunosc firea mea așa cum este, sau cum trebuie să fie cu adevărat. Și m-am lăsat prins în însoţirea drăcească pentru săvârşirea răului. Și sunt cu adevărat mai rău și decât aceia în hotărârile mele. Căci, dacă aș fi fost ca aceia, nesupus bolii și nemuritor și neavând trebuință de ceva spre a trăi, aș fi fost fără îndoială cu mult mai rău, nenorocitul de mine, şi mai nestăpânit în pornirile nebuneşti. Dar, iată, deși nu sunt nemuritor, ba sunt supus bolilor dese și lungi, totuși păcătuiesc și mă bucur de păcatele mele și le uneltesc. Și ceea ce e și mai rău e că nu tind numai spre unul dintre rele, iar de celelalte mă feresc, ca fiecare din aceia. Căci unul din aceia e pricinuitor al iubirii de argint, altul al slavei deșarte, altul al iubirii de plăcere și altul al altei patimi, sau, mai bine zis, fiecare e prieten şi împreună-lucrător spre una din ele, al celor ce se lasă înduplecaţi de el. Eu însă singur sunt îndrăgit de toate patimile și le săvârșesc pe toate. Și aceasta în chip atât de pătimaș, că, chiar dacă nu mă mișcă dracii și nu mă momesc din afară, mă mișc eu însumi spre patimi, sau mai vârtos cad în ele, în chip jalnic. Din această pricină, chiar dacă n-am săvârșit unele dintre ele, aceasta s-a întâmplat nu pentru că m-aș fi ferit de bunăvoie de ele, sau nu le-aş fi voit anume, ci nu le-am săvârșit pentru că n-am putut. Iată că sunt deci, cu drept cuvânt, cu mult mai rău ca aceia. Căci aceia, măcar că sunt nemuritori şi liberi de boli și n-au nevoie de nimic pentru a trăi, totuși nu înclină niciunul dintre ei decât spre un singur fel de păcat. Iar eu, ale cărui zile sunt nu numai puţine, ci şi împovărate de boală, de neputință și de greutăţi, tind spre tot păcatul și sunt gata să-l săvârșesc cu toată sârguinţa. Cu adevărat sunt cu mult mai rău decât dracii.

Ci, Doamne, Doamne, Cel nemăsurat în milă și Care voiești prin fire mântuirea în aşa fel că n-ai ţine minte nici răul dracilor, dacă ar vrea să se pocăiască, întărește-mă cu înţelepciune şi cu tot ce se cuvine, ca să mă pocăiesc cum trebuie pentru păcatele săvârșite și întoarce-Ţi cu îndurare Preasfânta Ta faţă, Stăpâne, Cela ce ești viață fericită și mai presus de fire și bucuria statornică mai presus de lume a drepţilor, dragostea fără măsură şi iubirea de oameni şi milostivirea negrăită. Fă cu sufletul meu, care strigă: „Miluiește-mă, Cel ce ești ușor de împăcat", marea și minunata Ta milă, ca să arate celor ce o cunosc că şi pe draci, dacă s-ar întoarce și ar zice „Miluiește-mă" către bunătatea Ta cea fără margini, aşa cum sunt, nu i-ai alunga de la mila Ta şi nu i-ai depărta, Tu, Care ești izvorul harurilor. Căci dacă pe mine, care sunt mai rău ca aceia și mai nesocotit decât dobitoacele necuvântătoare, eşti în stare să mă miluieşti, cu adevărat nu ar fi nici om, nici demon, care, căzând la Tine și strigând „Miluiește-mă", nu ar afla îndată, în prisosința bunătăţii Tale nemărginite, milă bogată și minunată şi mai presus de toate

nădejdile. Miluieşte-mă, Iisuse, Care eşti şi Tatăl nostru şi izvorul milei.

• Multe îmi vin în minte, Doamne, să le gândesc. Dar nimic nu este ceea ce aş putea înţelege în chip sigur până la capăt. Nu este în toate un singur lucru, în a cărui cunoştinţă să nu am vreo lipsă. Prin aceasta mă dovedesc neputincios a cunoaşte ceva aşa cum se cuvine, în chip vădit, simplu şi deplin. Văd cerul acesta şi pământul cu adevărat. Dar ce sunt acestea, sau de cine au fost făcute, şi cum se susţin, şi celelalte multe despre ele, şi firea lor e vădit că nu cunosc. Pot arăta cu uşurinţă aerul, apa şi focul celor ce voiesc. Dar care este firea fiecăreia din acestea, cine ar putea-o spune? Şi cum una tinde în jos, alta în sus, iar aerul, în toate părţile, nu şi-ar putea deschide nimeni gura şi n-ar putea mormăi un cuvânt. Dar trec peste acestea, neştiind ce să spun. Firul de păr, care pare cel mai neînsemnat, ca unul ce nu poate fi prins cu simţurile noastre, din ce iese şi cum? Cum se ivesc toate firele de păr în timp şi după o anumită rânduială? Şi ce cunoaştem despre firele de păr, ce sunt ele?

Pentru aceea, Te rog, Doamne, izbăveşte-mă de gândurile închipuirii, care învinovăţesc pe aproapele şi judecă toate şi osândesc pe toţi. Acoperă-mă cu braţul Tău cel tare, că sunt slab la minte şi foarte tocit, ca să cuget despre acestea. Cine cunoaşte măsurile cerului şi ale pământului, mărimea şi greutatea lor? Cine cunoaşte cursul atât de repede şi de neobosit, pe lângă aceea şi atât de măiestrit şi de regulat al soarelui? Cine va înţelege puterea care le poartă pe acestea atât de înţelept? Cum ar cunoaşte acestea cel ce nu poate avea nici măcar cunoştinţa ţânţarului? Fiind atât de lipsit de înţelegere şi de puterea înţelepciunii, nu mă bizui decât pe harul de la Tine, când vorbesc de îndumnezeire şi de unirea mai presus de fire cu Dumnezeu, prin lucrarea dumnezeiască proprie Lui şi prin înţelegerea dată de El, pe cât e cu putinţă.

Numai cei ce au primit simţirea duhovnicească, prin pătrunderea cea din har, înţeleg pe cei ce n-au dobândit simţirea duhovnicească, şi sunt conduşi sufleteşte prin sunete limpezi şi lămurite spre cele ce se întâmplă. Căci unul ca acesta poate să le deosebească pe toate, după Sfântul Pavel, deşi el nu e judecat de nimeni altul *(1 Corinteni* 2, 15). Fiindcă cei ce sunt altfel nu numai că nu văd lipsa Duhului dumnezeiesc, ci şi fericesc uneori, din neînţelegere, pe cei vrednici mai mult de compătimire, întrucât nu au primit simţirea Duhului prin har, ci sunt purtaţi mai degrabă de duhul lumii şi sunt „sufleteşti", cum îi numeşte cuvântul dumnezeiesc *(1 Corinteni* 2, 14). Iar cei duhovniceşti la simţire şi aprinşi de focul dumnezeiesc nu judecă nicidecum lucrurile cu grabă sau după latura văzută, ca cei mulţi, ci după adevărul neschimbat şi veşnic din ei, fiind învăţaţi în chip sigur de Duhul de viaţă făcător şi luminător, Care dăruieşte celor în care Se sălăşluieşte o altă viaţă decât cea obişnuită, o viaţă mai presus de fire şi o lumină şi o cunoştinţă deosebită de a ochilor celor mulţi.

Aşa a fost Iacov Patriarhul care, schimbând de multe ori locul, a rămas apoi într-un unic loc, dar a văzut acolo multe cu ochiul pătrunderii şi a spus

lucruri minunate despre fiii săi (*Facerea* 49, 1 şi 5). Aşa a fost Isaia, cel mai puternic în cuvânt dintre proroci. Căci, văzând pe Iisus dus ca o oaie spre junghiere (*Isaia* 53, 7), nu s-a lăsat înşelat nici de pătimirea, nici de smerenia Lui şi de purtările proprii ei, ci a văzut tainic în acestea, cu ochiul pătrunderii, slava Lui, aşa cum se cuvine; măcar că L-a văzut pe Iisus lipsit de chip şi de frumuseţe (*Isaia* 53, 2) şi supus celorlalte pătimiri, a mărturisit totuşi dumnezeirea Lui. Aşa a fost, ca să spunem pe scurt, fiecare dintre sfinţii proroci, care credeau cu înţelegere cele duhovniceşti, prin iluminarea Duhului.

Cel ce voieşte să cunoască cu uşurinţă pe cei ce au în ei duhul lumii, sau, mai potrivit zis, pe cei purtaţi de duhul lumii, să-şi aducă aminte de ceata cărturarilor şi fariseilor din Evanghelie, cum se îndeletniceau cu cele părute bune şi ţineau cu împătimire la cele arătoase şi pofteau cu toată puterea sufletului şi prin păşirea şi schima cuvioasă să fie numiţi „învăţători" şi nu urmăreau altceva decât să-şi potrivească un chip la arătare şi să laude cu făţărnicie viaţa virtuoasă (cf. *Matei* 23, 3, 4). De aceea, vai ce orbie! Pe Iisus Hristos, Fiul Cel prea adevărat al lui Dumnezeu Cel peste toate, L-au osândit cu înverşunare, din pizma pe care o năştea în ei duhul lumesc, la moarte; au osândit la moarte viaţa dumnezeiască şi adevărată.

Căci dacă Duhul Sfânt nu vorbeşte în noi, precum s-a spus, din pizmă (*Iacov* 4, 5), e vădit că duhul lumii grăieşte din pizmă şi de aceea judecă cu nedreptate şi întru întunecare. De aceea se vor tăia (*Apocalipsa* 1, 7), precum s-a scris, în vremea judecăţii de obşte a lui Dumnezeu şi se vor plânge pe ei înşişi, nu fără dreptate, de starea lor. Căci vor vedea pe Cel pe Care L-au străpuns (*Ioan* 19, 37) şi se vor întreba cu nedumerire, zicând: „Nu este Acesta Cel pe Care L-am socotit ca nimic şi nu socoteam viaţa Lui nebunie? Cum deci a fost rânduit Acesta între fiii lui Dumnezeu?" (*Înţelepciunea lui Solomon* 5, 4-5). Căci făcându-se de batjocură întunericului părerii de sine prin duhul lumesc, poticnindu-se cumplit, pe drept cuvânt nu au putut să cunoască Adevărul şi să umble pe urmele Lui, ca cei ce au mintea dreaptă şi pe Duhul cel luminător.

Iar despre cei duhovniceşti, Pavel zice: „Oare nu ştiţi că vom judeca pe îngeri? Cu atât mai mult cele trebuincioase vieţii!" (*1 Corinteni* 6, 3). Astfel, cel ce are Duhul pe toate le poate judeca (*1 Corinteni* 2, 15), dar pe acesta, cum zice Domnul, nu-l poate primi lumea, nici vedea (*Ioan* 14, 17). Deci toţi câţi n-au îmbrăcat, prin simţirea adevărată a sufletului, Duhul cel Sfânt mai presus de ceruri, nici nu-L au pe Acesta lucrând în ei cele negrăite, în taină, şi, grăind cele de nepovestit, sunt vădiţi ca având duhul lumii. „Iar voi, zice Pavel, nu sunteţi în trup, ci în Duh, dacă Duhul lui Dumnezeu locuieşte în voi. Iar dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, acela nu este al Lui" (*Romani* 8, 9).

Vezi că cei ce au Duhul în ei nu sunt trupeşti? Şi că cei ce sunt lipsiţi de Acesta nu numai că nu pot să judece drept în cele dumnezeieşti, dar nici nu pot să fie ai lui Hristos? „Iar noi nu am luat duhul lumii, ci Duhul cel de la

Dumnezeu, ca să vedem cele dăruite nouă de Dumnezeu” (*1 Corinteni* 2, 12). Înţelegi că cele dumnezeieşti şi adevărul nu le pot cunoaşte decât cei ce au primit Duhul lui Dumnezeu? Căci aşa a spus şi Domnul: „Când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul” *(Ioan* 16, 13). Vezi de unde răsare în mine adevărul întreg, deci şi judecata sigură şi liberă de păcat?

De aceea, Duhul Sfânt se numeşte Duhul sfatului, Duhul ştiinţei, al înţelegerii, al înţelepciunii *(Isaia* 11, 2), Duh stăpânitor *(Psalm* 50, 13), Duh drept *(Psalm* 50, 11), Duhul adevărului *(Ioan* 14, 17), iar la Isaia, „Duhul judecăţii” *(Isaia* 4, 4). Aceasta pentru că în El sufletul e dus de-a dreptul spre cele ce trebuie spuse şi fiindcă, lucrând El în suflet, acestea toate sunt judecate cum trebuie, dat fiind că sufletul e părtaş de El. Dar fără Duhul toate sunt pline de întuneric şi pustii de adevăr. Iar cel pustiu de adevăr va greşi ca urmare şi în cele spuse. Acela, încercând să judece, va alege cele mincinoase şi nu va nimeri adevărul. „Căci nimeni, zice, nu cunoaşte cele ale celuilalt decât Duhul care locuieşte în el” *(1 Corinteni* 2, 11), „Căci Duhul toate le cercetează” *(1 Corinteni* 2, 12). Dacă s-ar putea afla adevărul fără El, Duhul Sfânt nu s-ar mai numi Duhul adevărului, Duhul judecăţii şi celelalte spuse înainte. Deci, de va grăi cel ce judecă fără Duhul adevărului, va fi susţinătorul minciunii, născocind ceea ce nu este şi, scurt vorbind, va cădea din adevăr şi se va scoate cu voia de la Dumnezeu şi de la slava lui Dumnezeu; şi va fi tăiat cu dreptate, ca unul ce judecă şi se rostește cu grabă în chip potrivnic adevărului, vânzând dreptatea cu nepricepere, ca un alt Iuda. Căci şi acela, de trei ori ticălosul, a fost osândit din pricina aceasta, că a vândut dreptatea şi adevărul, cum nu se cuvenea, adică pe Domnul nostru Iisus Hristos, pe Cel trimis de la Tatăl ca dreptate şi Care S-a numit El Însuşi pe Sine adevărul *(Ioan* 14, 6).

Fariseu nenorocit şi orb, gol de Duhul care luminează ochii înţelegători ai sufletului! Tu te grăbești cu mândrie să judeci greșit din cele arătate cele dinlăuntru ale omului, ca şi aceia care, văzând învieri minunate de morţi şi mii de semne dumnezeiești, pe care Iisus, ca Dumnezeu adevărat, le lucra numai cu o încuviinţare, în loc să-L laude şi să-L preamărească şi să creadă în El, s-au supărat şi s-au mâniat pentru foarte înţeleaptă şi de oameni iubitoarea dezlegare a sabatului şi pentru că nu posteau ucenicii Mirelui *(Matei* 9, 14), nici nu se spălau cu grijă *(Matei* 15, 2). Fariseule nebun şi prea lipsit de minte şi plin de întuneric, voieşti să îndrepţi izvorul înţelepciunii şi al harurilor minunate şi negrăite şi, trecând cu vederea faptele unei aşa de mari puteri, vezi pe cele mai neînsemnate şi făcute după o judecată încă neînţeleasă de tine! Cât de stângaci, de neştiutor şi de nesimţitor eşti! Te poticneşti cum nu trebuie de cele ce nu sunt nimic, cum ar zice cineva, neminunându-te, după cuviinţă, de faptele cele prea mari care s-au săvârşit şi neslăvind şi nelăudând, pe cât se poate, pe Cel ce le-a lucrat pe acelea. Apropie-te cu smerenie de Acesta şi cere cu sinceritate să ţi se dea motivul dezlegării acelora despre care tu socotești că au fost trecute cu vederea, contrar obiceiului.

Deci, lucrul cel mai rău dintre toate este, pe cât se vede, părerea de sine, dar şi viclenia ce urmează după ea. Unul ca acesta este atât de întunecat, pe cât se socoteşte că ştie, şi pe atât de lipsit de minte, pe cât nu-şi cunoaşte neştiinţa.

Şi, iarăşi, vai ţie, fariseu orb, care nu cercetezi lăuntrul paharului, de este curat, ci îţi închipui că e de trebuinţă să înfăptuieşti şi să vezi curăţenia din afară şi cea văzută *(Matei* 23, 26)! Nu auzi ce porunceşte Hristos, adevărata Înţelepciune, despre judecată? Căci El zice: „Nu judecaţi după vedere, ci judecaţi cu judecata cea dreaptă" *(Ioan* 7, 24). Nu înţelegi că nu se poate judeca drept, nici rosti judecăţi drepte după ceea ce s-arată? Căci aceasta înseamnă „după vedere". Cum deci tu, nesimțitorule, netemându-te de porunca Tatălui şi neînțelegând că nu ceea ce se vede este omul adevărat şi nu din ceea ce se vede trebuie el judecat, te porţi fără rușine, în loc să te ascunzi? Dar e firesc să faci așa. Căci lipsit de viaţa adevărată a luminii, a înțelepciunii, a Adevărului şi a cunoştinţei din El şi a celorlalte bunătăţi ce ne vin şi ni se împărtășesc din Duhul, nu numai că nu poţi judeca cele ale altora fără greşeală, dar nici pe tine nu te poţi vedea în ce rău zaci. Scoate, dacă mă asculţi, bârna din ochiul tău, adică părerea de sine din mintea ta, şi atunci vei putea străvedea cum se cuvine, căci vei putea trece prin paiul, sau prin păcatul care s-a lipit, dintr-o răpire şi uitare, de ochiul aproapelui *(Matei* 7, 5). Dar până ce ochiul tău dinlăuntru nu vede lumina cunoscută cu mintea, e vădit că întunericul e pricinuit de bârna aflată în el.

De aceea, nu afirma cele ce sunt proprii numai celor luminaţi, înainte de a te cerceta pe tine cu toată priceperea şi înainte de a alunga răul departe de tine. Căci făcând aşa, te faci batjocura dracilor şi a patimilor nebuniei. De aceea, fapta aceasta e foarte greşită şi pornirea spre ea e primejdioasă. Să grăiască şi să judece deci cei izbăviţi de Domnul, cum sfătuieşte fericitul David: „Cei pe care i-a izbăvit Domnul din mâna vrăjmașilor" *(Psalm* 106, 2) celor cunoscuţi cu mintea, „şi i-a adunat din ţări", adică din deprinderile pătimaşe şi neîmpăcate şi mult felurite, unindu-i între ei şi cu slava Lui. Să grăiască şi să judece aceștia, căci au fost adunaţi şi uniţi şi luminaţi, ca unii ce au fost izbăviţi şi mântuiţi[54].

Tu însă, până ce nu eşti, precum s-a spus, plin de lumina duhovnicească, asigură-te cu tăcere şi să nu-ţi fie frică să mărturiseşti că voieşti mai bine să înveţi şi că nu ştii, ceea ce e pricină de mântuire, nu de pierzanie. Căci cum nu te va ruşina pe tine Hristos, Care zice: „Eu nu judec pe nimeni" *(Ioan* 8, 15)? Iar tu ce spui? „Eu îi judec pe toţi". O, ce neştiinţă, ca să nu spun lipsă de simţire! „Tatăl toată judecata a dat-o Fiului" *(Ioan* 5, 22). Fiul a luat de la Tatăl lucrarea

---

[54] Cei uniţi prin iubire nu se mai judecă unii pe alţii. De aceea, să nu judece cineva pe alţii înainte de a fi câştigat iubirea faţă de ei. Se înţelege că atunci nu-i va mai judeca.

judecății. Iar tu de unde o ai, dacă nu ți-e dată? Oare locuiește Treimea și umblă vădit în tine, potrivit făgăduinței (2 *Corinteni* 6, 16)? Oare te vezi pe tine în Dumnezeu Cuvântul și pe Dumnezeu Cuvântul în tine? Oare curg în tine râurile Sfântului Duh, sau izvorăsc ele din lumina neapropiată înlăuntrul inimii tale, sau celelalte câte le lucrează Dumnezeu în sfinții Lui în chip arătat? Nu mai ai mult până acolo?

Oprește deci limba ta de la rău și buzele tale, ca să nu vorbească viclenie *(Psalm* 33, 12). Caută, întreabă pe alţii și învață cu grijă de la ei, și nu învăța pe alţii; și, judecat de alții, nu te rosti, nu judeca nicidecum tu însuţi. Trebuie să fie cineva foarte prost ca să-și închipuie că, orb fiind, poate cerceta cele scrise în cărţi. Dar e cu mult mai prost cel ce-și închipuie că poate cunoaşte, fără Duhul cel viu, cele ale altuia. Unul ca acesta nu poate cunoaşte întocmai nici ale sale cum sunt.

Dar acestea sunt uneltiri și ispite ale diavolului viclean și pizmaş și urător al binelui, pornite în chip vădit împotriva noastră, pentru că noi înşine ne-am umplut de viclenie din părerea de sine și ne-am lăsat înduplecaţi, cum nu se cuvine, să purcedem a judeca. Prin aceasta el voieşte ca, poticnindu-ne cu nepricepere, să greșim în chip nefericit împotriva adevărului și, în loc să ne apropiem de el și să-l cunoaştem, să rămânem nefolosiţi și să ne facem pricini de sminteală și de vătămare nu numai nouă înșine, ci și celor apropiaţi, și, odată cu aceasta, supuși înfricoșatei judecăți a lui Dumnezeu. Cunoscând deci uneltirea diavolului și ascultând de porunca marelui Pavel, să nu judecăm înainte de vreme *(1 Corinteni* 4, 5), până ce nu va veni în noi Domnul în Duh, ca să ne lumineze și să ne descopere cele adânci, învățându-ne fără greșeală cunoştinţele și descoperirile vederilor dumnezeieşti și ale lucrurilor tainice. Arătându-ne astfel, în chip neamăgitor, duhovniceşti și purtători de Dumnezeu, mai bine zis dumnezei, ne va călăuzi spre slavă și ne va restabili în harul străvăzător. Atunci vom cunoaște, în chip curat, la ce rău ne duce voința de a judeca, goliți de harul lui Hristos. Dar tot atunci vom judeca fără greșeală întru dreptate.

- *Tot credinciosul e cinstit în chip covârșitor de Dumnezeu.*

„Cel născut din Duh, duh este" *(Ioan* 3, 6), după cuvântul lui Hristos. O, mărime nemăsurată a harului! O, dar negrăit! Dumnezeu zidește pe om cu astfel de mari și minunate daruri. Deci cel creat e prin fire făptură. Dar, din belşugul covârșitor al dărniciei Sale, Domnul atotîndurat, Treimea cea mai presus de fiinţă și a toate lucrătoare, umplând făptura de har, ridică pe om până la ultima înălțime a Duhului necreat, unindu-l cu Sine Însuși, cum nu-și poate închipui cineva, îndumnezeindu-l și făcându-l fiu și duh. Căci spune: „Eu am zis: dumnezei sunteţi și toţi fii ai Celui Preaînalt" *(Psalm* 81, 6). Și s-a scris despre Dumnezeu: „Poruncă a pus și nu va trece" *(Psalm* 148, 5); și: „Sfatul Domnului rămâne în veac, gândurile inimii Lui, din neam în neam" *(Psalm* 32, 11), având fire neschimbată. Dar și cuvântul, și porunca, și voia, și sfatul Lui ni

le-a adus nouă Cuvântul ipostatic al Lui, făcându-Se Înger al acestui mare și minunat sfat mai presus de fire (*Isaia* 9, 6). El insuflă ucenicilor Săi Duhul (*Ioan* 20, 22) și astfel, născându-i din nou duhovnicește, îi arată în chip tainic Duh, și așa îi face fii ai lui Dumnezeu. „Căci toţi cei purtaţi de Duhul sunt fii ai lui Dumnezeu” (*Romani 8,* 14). Iar dacă sunt fii, e vădit că sunt și dumnezei, căci cel născut are numaidecât firea celui ce l-a născut. De aceea îi învaţă Mântuitorul pe ucenici să numească pe Dumnezeu Tată (*Matei* 6, 9), având părtăşie la Duhul. Astfel, Sfânta Treime îi face pe cei credincioşi dumnezei și fii și duhuri, descoperindu-le în chip covârşitor tot darul minunat ce se poate cugeta.

- *Tâlcuire la: „Întinzându-și aripile Sale i-a luat pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi” (Deuteronomul 52, 11).*

Înțelege, primește în simţirea înțelegătoare cele ce ţi le spun acum. Ştiu foarte bine că, minunându-te, te vei umple de bucurie duhovnicească sau de plăcere dumnezeiască. Căci zice Duhul Sfânt prin prorocul David: „Cel ce șezi pe Heruvimi, arată-Te!” (*Deuteronomul* 32, 11). Și iarăşi: „Cel ce vede adâncuri fără fund șade pe Heruvimi” (*Psalm* 98, 1). Și iarăşi: „S-a suit pe Heruvimi” (*Psalm* 17, 12). Dar ce face cu credincioșii? Un lucru foarte minunat, în chip covârşitor mai presus de ceea ce s-a spus mai înainte. Căci Dumnezeu nu Se aşază numai pe noi, dându-ne viaţa, încălzindu-ne, păzindu-ne și veselindu-ne în chip minunat, cum face pasărea cu puii ei, ci, o, minune a dragostei dumnezeiești!, ne aşază pe Sine Însuși și Se face pe Sine ca o căruţă nouă a noastră, mai presus de înţelegere, prin prisosinţa nesfârşită a dragostei Sale, păzindu-ne în siguranță, și purtându-ne în chip nespus la bunătăţile negrăite și supralumești ale vieţii mai presus de ceruri, și pregătindu-ne astfel să ne desfătăm de cele mai presus de fire, și să ne umplem de pace, și să ne odihnim în cele de netălmăcit, și să ne bucurăm și să gustăm în chip dumnezeiesc și duhovnicesc și să ne îndulcim, precum se cuvine, de ele. Căci zice și marele Moise în Duh: „Întinzând aripile Sale, se înțelege Dumnezeu, i-a primit pe ei și i-a ridicat pe umerii Săi” (*Deuteronom* 32, 11). O, iubire negrăită! Chiar și numai a-Și întinde aripile Lui și a-i primi pe credincioși și a Se face, astfel, în chip vădit, purtătorul lor e pentru ei o vrednicie cu adevărat mai presus de a heruvimilor și pricină de mare și negrăită bucurie. Dar a-i și lua și ridica pe umerii Lui, umbrindu-i acolo (cu aripile) cum zice prorocul David, nici mintea heruvimilor n-ar putea să înţeleagă și să laude după cuviinţă ceea ce se petrece. „Că precum este mărirea Ta, așa este de neînchipuit și mila Ta” (*Isus Sirah* 2, 20), Treime Sfântă, slavă Ţie!

• Dacă dragostea cere să nu se ascundă comoara, nici înţelepciunea cea de folos obștesc, e vădit că nici lucrarea înțelegerii și vederea lui Dumnezeu și năzuința spre ea nu trebuie să se ţină în minte nescrise, ci trebuie să se pună și să se însemne în scris, din dragostea pentru folosul obștesc. Căci omul fiind un animal cugetător, înzestrat cu minte și cu pricepere și, de aceea, cugetând

despre Dumnezeu cele ale credinţei din cele ce s-au făcut pentru el, se naşte în el înţelegerea dumnezeiască şi cuvenită şi intră cu ştiinţă în ţara poruncilor. Dar pentru aceasta are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu Cel sprijinitor. Şi, de aceea, se roagă des cu lacrimi, cerând lui Dumnezeu să-i uşureze împlinirea poruncilor. „Iar când va binevoi să se îndure, tatăl se va îndura de fiu" *(Psalm* 102, 13). Dumnezeu Se va îndura adică de cel ce se roagă Lui şi va vărsa îndată (o, minune!) din Duhul Său peste el sau în inima lui se va mişca şi aprinde simţirea iubitoare faţă de Dumnezeu, pe Care Îl primeşte. Şi-i va hărăzi, cum nu se poate spune, îndrăznire, ca unui fiu faţă de tatăl. I-o hărăzeşte ca pe o arvună, prin acea vărsare şi lucrare a Duhului peste cel ce se împărtăşeşte, şi-l îndulceşte pe acesta în chip covârşitor, îl îmbunează, îl smereşte, şi-l înalţă într-un chip nou în slavă şi cinste, prin unirea cu el. Şi-l conduce la iubiri înflăcărate şi aşa de mari, că tot ce vede în jurul lui Dumnezeu socoteşte ca al său propriu; şi curţile Tatălui, bogăţia, slava, tăria, frumuseţea, înţelepciunea, stăpânirea şi toate cele frumoase şi toate cele bune, mărirea şi lauda, toate sunt desfătarea şi lauda şi bucuria sa, ca ale unui fiu. Când deci sufletul ajunge la vederile acestea, prin împărtăşirea de Duhul, ca la nişte vederi fireşti, adică atunci când le vede în Dumnezeu Cel în Treime, atunci vede pe Dumnezeu cu adevărat ca pe un Tată foarte iubit, în chipul în care am spus, şi se umple de bucurie, având întipărit numai pe Dumnezeu, de Care se desfată şi se veseleşte mai presus de fire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

- *Care e plăcerea propriu-zisă?*

Socotesc că oricine s-a apropiat de aceste lucruri cu judecată va spune că plăcerea propriu-zisă e ceea ce nu poate fi pus pe seama firii, şi nu poate fi grăit prin cuvânt, şi ceea ce dăinuie ca o stare îndelungată şi umple inima de bucurie şi după trăirea ei; ceea ce e departe de plăcerea după trup, care este idolească (legată de un chip), şi nu e o plăcere propriu-zisă. Drept aceea, tot cel ce doreşte plăcerea să caute plăcerea înţelegătoare (spirituală), duhovnicească, curată şi care nu se împrăştie, şi nu va greşi, ci mai degrabă se va muta cu uşurinţă de la cele de pe pământ la cele cereşti, cu gândirea lui şi apoi cu tot sufletul. Căci aceasta este plăcerea adevărată şi propriu-zisă: plăcerea inimii neurmată de părerea de rău, adevărata plăcere a sufletului raţional şi nemuritor, care rămâne veşnic luminoasă, pururea izvorâtoare, neosândită, şi mai degrabă vrednică de dorit, fericită şi însoţitoare nezgomotoasă a sfinţilor din veac, paşnică, blândă, dătătoare de îndrăzneală, strălucitoare, cu bun chip, evlavioasă, luminoasă, plină de bucurie şi lucrătoare şi după aceea. Iar dacă te-ai îndulcit înţelegător (spiritual)[55] şi duhovniceşte cu

---

[55] „Plăcerea înţelegătoare" sau gustată „Înţelegător" e opusă celei gustate cu simţurile. Dar ea nu e numai o plăcere intelectuală (amor *intellectualis),* ci e o bucurie curată a întregii fiinţe, o stare de euforie. E experienţa realităţilor gândite, a comuniunii cu Dumnezeu Cel iubitor, dar şi o înţelegere a acestor realităţi trăite în

ea prin cercare, cu siguranţă vei consimţi cu cele scrise. Iar dacă nu, ţine deocamdată cele spuse, prin credinţă.

- *Despre plăcerea trupească.*

Iar plăcerea care nu e înţelegătoare (spirituală) şi a Duhului, ci a trupului, e greşit să se numească plăcere. Căci, aceasta aducând, odată împlinită, o amară părere de rău, în chip mincinos se numeşte plăcere. E o plăcere falsă şi străină de sufletul raţional, e neraţională, josnică, greoaie, iubitoare de întuneric, zgomotoasă, stingheritoare, trecătoare, supusă repede veştejirii. Căci, îmbătrânind trupul, se retrage cu ruşine fără să vrea; e osândită, ticăloşeşte viaţa, o face nefolositoare, roabă, apăsată de osândă, lacomă de mâncare, moleşită, fără chip, fără nădejde, nesocotită, aducând tristeţe întunecată celui ce o lucrează, după săvârşire. Dacă ai pătimit acestea, fără îndoială cunoşti adevărul celor spuse. Iar dacă te-ai păzit, prin mâna lui Dumnezeu, ascultând de cuvintele mele, ca de cuvintele adevărului, să ştii că vei secera rodul strălucitor al vieţii[56].

---

iubirea Lui.

[56] E descrisă toată dezordinea, stricăciunea adusă de plăcerile inferioare. Părinţii socotesc în general că viaţa ordonată, care duce la îndumnezeire, e o viaţă călăuzită de raţiune, în unire cu harul, sau în comuniune cu Dumnezeu cel personal, pe când patimile care desfigurează fiinţa umană au un caracter neraţional, adică egoist. Ordinea în fiinţa proprie şi în societate e ţinută prin raţiune, care ia în considerare armonia dintre toate; dezordinea, descompunerea individuală şi socială sunt efectul patimilor iraţionale. E implicată aici învăţătura despre persoane şi lucruri ca încorporări ale raţiunilor Cuvântului dumnezeiesc, între care există în mod firesc o armonie. Raţiunile gândite ale lucrurilor, corespunzând raţiunilor gândite ale Logosului, sunt încredinţate raţiunii gânditoare, raţiunii-subiect a persoanelor, ca chipuri ale Raţiunii-Subiect, suprem reprezentată de Cuvântul ipostatic, pentru ca aceste persoane să aibă un conţinut comun al dialogului între ele şi cu Logosul. În toate luminează Cuvântul dumnezeiesc, sau Raţiunea supremă. Dar lucrurile şi raţiunea finită a persoanelor sunt sinteze armonioase ale raţiunilor în starea lor încorporată. Când raţiunea umană gânditoare face un uz rău de aceste sinteze, stricând armonia în fiinţa umană şi între persoane şi lucruri, se produce o dezordine şi o stricăciune generală. Menţinerea în armonie a raţiunilor lucrurilor, a relaţiilor dintre persoanele înseşi şi între persoane şi lucruri nu se poate face decât ascultând de învăţătura dată de Subiectul veşnic al raţiunilor făpturilor şi urmând pilda acestui Subiect întrupat. Acest lucru se accentuează în mod special în cap. următor.

• Trebuie să cauţi pururea cu grijă cele ce potolesc trupul şi izbăvesc mintea de tulburare. Iar acestea sunt: mâncarea măsurată, băutura uşoară, somnul scurt, starea în picioare după putere, plecarea genunchilor, pe cât se poate, într-o înfăţişare de smerenie, haină neluată în seamă, cuvânt puţin, cât e de trebuinţă, culcarea pe jos şi toate celelalte câte îmblânzesc în parte trupul. Iar deodată cu acestea trebuie să te îndeletniceşti cu toate câte trezesc mintea şi ajută la alipirea ei de Dumnezeu. Iar acestea sunt: citirea Sfintei Scripturi şi a sfinţilor ei tâlcuitori, dar şi aceasta cu măsură; psalmodierea cu pătrunderea înţelesului; cugetarea la cele spuse în Scripturi şi la minunile văzute în zidire; rugăciunea cu gura până ce sfântul har al Duhului o va mişca în chip simţit din inimă; căci atunci e altă sărbătoare şi timpul altei prăznuiri, negrăită din gură, ci lucrată în inimă prin Duhul[57].

• Rugăciunea are stăpânire asupra tuturor faptelor bune; ea naşte lacrima pocăinţei; ajută cu putere la pacea din partea gândurilor, îndemnând ca singur Dumnezeu să fie socotit pacea desăvârşită; ea e maica dragostei de Dumnezeu; singură ea curăţă puterea cugetătoare a sufletului, întipărind în ea pe Dumnezeu, Cel ce pricinuieşte şi curăţia îngerilor; îndreaptă puterea poftitoare a sufletului spre Dumnezeu întru curăţie, căci alipindu-se de Dumnezeu şi stând de vorbă cu El, Care e prin fire Binele şi Frumosul nesfârşit şi mai presus de fire[58], leagă toată pofta de El; iar mânia într-atât o îmblânzeşte, încât omul cade şi se roagă lui Dumnezeu, iar sufletul se smereşte prin căderea la El; căci nimeni rugându-se nu poartă un cuget nesmerit şi mânios. De aceea, scurt vorbind, cuvioasa rugăciune curăţă şi îndreaptă toate puterile sufletului şi

---

[57] Rugăciunea e slujbă adusă lui Dumnezeu şi deci sărbătoare. Sunt trei noţiuni legate între ele. E sărbătoare, pentru că e oprire de la lucrurile lumii şi ocupare cu cele dumnezeieşti, care e, propriu-zis, o odihnă în ele şi bucurie şi lumină. Dar cea mai deplină sărbătoare e rugăciunea care se face în inimă şi e lucrată acolo de Duhul Sfânt. Căci atunci nu mai e nici grija rostirii cuvintelor rânduite, iar experienţa lui Dumnezeu e mai puternică.

[58] Dumnezeu e prin fire Binele mai presus de fire. Nu e un bine supus unor legi ale naturii, ci e desăvârşit liber de acestea şi deci neîngustat de nicio lege. E bun propriu-zis, adică e bun pentru că vrea, dar în acelaşi timp aceasta ţine de firea Lui. Libertatea şi firea sunt la El unul şi acelaşi lucru; libertatea aceasta nu poate fi şi rea, pentru că n-ar mai fi o libertate deplină. Răul exercită totdeauna o silă asupra celui rău. Tot ce e creat e supus unor legi, în ultimă analiză măcar legii dumnezeieşti. Pentru că nimic din cele create nu-şi este propria lege a existenţei sale. Numai în comuniune cu Dumnezeu făptura raţională e complet liberă. Pofta acestei făpturi e îndreptată spre bine, iar Binele adevărat şi deplin e Dumnezeu.

toate lucrările făptuitoare și înțelegătoare; și mai ales își alipește vederea de Dumnezeu și, ca urmare, de dragostea dumnezeiască, într-o petrecere și viețuire liniștită, potrivit cu cele spuse mai înainte. Iar gândul tău, întorcându-se înlăuntrul tău, să cugete și să privească la locul acela al inimii de unde curge lacrima, rugându-se netulburat de răsuflarea pe nas. Și să rămână cât mai mult acolo. Căci e un lucru foarte folositor, care aduce lacrimi multe și necontenite, desființează robia minții, pricinuiește pacea înțelegătoare a sufletului, prilejuiește rugăciunea și lucrează împreună cu Dumnezeu la aflarea rugăciunii inimii prin harul Duhului de viață făcător, în Hristos Iisus, Domnul nostru[59].

• Trebuie să știi, văzătorule, care vezi lucrurile de taină și te desfeți de ele, că, precum Dumnezeu și omul sunt doi, tot așa sunt două, fie ca gen, fie ca specie, plânsul și lacrimile. Căci una se deosebește mult de cealaltă, măcar că amândouă sunt bune și dăruite de Dumnezeu și ne câștigă bunăvoința lui Dumnezeu și moștenirea hărăzită de ea. Plânsul are ca izvor frica de Dumnezeu și întristarea, iar lacrimile, dragostea dumnezeiască și pe Dumnezeu. Cel dintâi nu veselește firea prea mult, cele de al doilea veselesc mult și mai presus de fire. Cel dintâi este al începătorilor, cele de al doilea, ale celor ajunși la desăvârșire prin har[60].

• Cinci sunt lucrările liniștii: rugăciunea, sau pomenirea neîncetată a lui Iisus, introdusă prin respirație în inimă, fără niciun fel de gând[61], ceea ce se

---

[59] Autorul acestei scrieri asociază cu rugăciunea săvârșită în inimă mai mult lacrimile. Luminarea dumnezeiască rămâne rezervată numai treptei duhovnicești celei mai înalte. Dar și celor ajunși la ea li se recomandă o anumită rezervă în acceptarea ei. Am avea deci mai întâi un apofatism ca simțire a lui Dumnezeu, Care nu e văzut, și apoi, sus de tot, ar fi luminarea. Aceasta înseamnă că rugăciunea în inimă e o rugăciune pătrunsă de o mare simțire. Frica de pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcate parcă îi strânge, celui ce se roagă, inima și stoarce din ea lacrimi. Gândul adunat în inimă intensifică această simțire de durere a inimii; căci prin el subiectul lui e chinuit intens de păcatele sale. Netulburat de nimic altceva, acela cugetă cu toată simțirea numai la păcatele sale. Dar cugetarea la păcatele sale trebuie să fie asociată și cu dragostea de Dumnezeu Cel milostiv, cu înduioșarea provocată de mila Lui. Aceasta contribuie din nou la intensificarea simțirii inimii, a înmuierii ei, la prefacerea ei în izvor de lacrimi.

[60] Se face aici deosebirea între plâns, sau tânguire, care e produs mai mult de gândul la păcate, și lacrimi, ca produse mai mult de dragostea de Dumnezeu. Dar acestea două nu sunt totuși total separate. În lacrimile produse de dragostea de Dumnezeu nu se uită de păcatele pe care Dumnezeu le-a iertat cu milostivire, iar în plânsul pentru păcate nu lipsește total încrederea în mila iertătoare a lui Dumnezeu.

[61] Înainte s-a vorbit totuși de introducerea unui gând în inimă. Dar acela a fost gândul la păcate sau la mila lui Dumnezeu. Gândurile care nu trebuie introduse în inimă sunt gândurile la lucrurile din afară, trebuincioase hranei, plăcerilor, gânduri de slavă, gândurile grijilor. Acestea țin mintea în afară. Gândul la păcate și la Dumnezeu o

izbăvește prin înfrânarea de obște a pântecelui, a somnului și a celorlalte simțuri, înăuntrul chiliei, cu ajutorul smereniei. Apoi puțină cântare și citire din dumnezeieștile *Evanghelii* și din Sfinții Părinți și din *Capetele despre rugăciune,* mai ales ale Noului Teolog[62], ale lui Isihie și Nichifor; cugetarea la judecata lui Dumnezeu, la moarte și la cele asemenea, în sfârșit, puțin lucru de mână. Și iarăși trebuie să se facă întoarcerea la rugăciune, chiar dacă lucrul acesta cere o oarecare silire, până ce mintea se va obișnui să lepede împrăștierea de la sine prin gândul la Domnul și prin neîncetata consimțire cu osteneala inimii. Aceasta e lucrarea monahilor începători care voiesc să se liniștească. Deci unul ca acesta trebuie să nu iasă des din chilie, să se ferească de orice convorbire și privire, afară de cazul unei mari trebuințe. Dar și atunci, să o facă cu luare-aminte, cu pază și cât mai rar. Pentru că nu numai începătorilor, ci și celor ce-au înaintat unele ca acestea le pricinuiesc împrăștiere.

• ...precum cel ce voiește să învețe a săgeta nu întinde arcul fără un semn, așa cel ce vrea să învețe a se liniști să aibă ca semn blândețea necontenită a inimii, netulburând și **netulburându-se niciodată pentru nimic, afară de cazul când e vorba de dreapta credință**. Iar aceasta o poate dobândi ușor depărtându-se de la toate și tăcând cât mai mult. Și dacă i se întâmplă vreodată să nu facă așa, să se căiască îndată și să se ocărască pe sine, iar pentru viitor să ia aminte, ca să cheme în liniște și în conștiință curată pe Iisus, punându-L ca început, cum am zis înainte..

Culegere din Sfinții Părinți

Te îndemn deci, câtă vreme ești în trup, să nu dai drumul inimii. Căci, precum plugarul nu se poate încrede în vreun rod crescut în ogorul lui fiindcă nu se știe ce se va alege de el înainte de a-l închide în hambarele lui, așa nici omul nu poate da slobozenie inimii lui atâta vreme cât are suflare de viață. Și, precum omul nu știe ce patimă îi va ieși în cale până la ultima lui răsuflare, așa nu-i este îngăduit monahului să dea drumul inimii până mai are răsuflare; ci trebuie să strige pururea către Dumnezeu, cerând Împărăția și mila Lui. Căci, știind vicleanul sigur că cel ce se roagă fără împrăștiere lui Dumnezeu va putea izbândi multe, se silește să împrăștie mintea, folosind pricini întemeiate sau neîntemeiate. Dar noi, știind aceasta, să ne oștim împotriva dușmanului nostru; și, când stăm la rugăciune și plecăm genunchii, să nu îngăduim nicidecum niciun gând să intre, nici alb, nici negru, nici din dreapta, nici din stânga, nici scris, nici nescris, afară de cererea către Dumnezeu și de iluminarea și de raza de lumină ce-i vine părții conducătoare a sufletului din

---

ajută să intre și să rămână înlăuntru, în inimă, și lângă Dumnezeu.

[62] Credem că aici se face aluzie la metoda întreitei rugăciuni a Sf. Simeon Noul Teolog.

cer[63]

CALIST CATAFYGIOTUL

Din capetele ce s-au păstrat

• Dacă cele cauzate şi raţionale tind prin fire spre cauză şi o caută întorcându-se spre ea, şi dacă toate au drept cauză pe Dumnezeu, de la Care e şi mintea, iar Dumnezeu este vârful şi Unul în chip simplu, urmează că mintea prin fire tinde şi caută spre Cel ce e vârful şi Unul în chip simplu, întorcându-se spre El ca spre cauza ei.

• Dacă „din El, prin El şi spre El sunt toate” *(Romani* 11, 36), iar între toate se află şi mintea, atunci şi ea este din El şi prin El. Ba, ea este în chip mai deosebit din El şi prin El din pricina asemănării ei cu Dumnezeu. Prin urmare, ea trebuie să şi caute spre El mai mult ca toate. Iar cuvintele „spre El” arată că mintea trebuie să caute prin întoarcere spre arătarea Celui Unul mai presus de lume. Aşadar, mintea trebuie să caute spre „Unul”.

• Creaţia încă e adunată într-o unitate, însă compusă şi cu multe părţi şi nu fără de început, odată ce e creată. Dar Unul care creează nu e Unul numai ca cel ce rezultă din multe şi felurite lucruri, ca un întreg simfonic cu un singur scop, ci şi întrucât, fiind necreat, este cauza începătoare şi mai înainte de început a tuturor. Mintea, ridicându-se spre cele dinapoi, ajunge în chip necesar la ceva care este Unul începător şi orânduitor al ordinii văzute, al facerii, al armoniei şi al convieţuirii tuturor celor ce există într-o unitate. Căci altfel, ar merge înapoi la nesfârşit, ceea ce este absurd. Căci tot ce se mişcă şi devine a fost o vreme când n-a existat; şi dacă n-a existat, a început. Iar dacă a început, a fost pus în mişcare. Dar atunci, trebuie căutat cine a pus în mişcare totul şi cine l-a adus la existenţă. Acesta trebuie să fie şi nemişcat[64]. Căci, dacă nu, cine e cel ce mişcă pe cel ce nu e sub o altă putere, odată ce e necreat? Iar dacă e nemişcat, e şi neschimbăcios. Şi dacă e aşa, desigur este simplu, ca nu cumva, fiind compus, să Se schimbe Cel ce am văzut că e neschimbăcios. Căci compunerea e începutul stabilităţii[65]. Iar desfacerea e punctul din urmă al

---

[63] Să nu lăsăm în vremea rugăciunii să intre în suflet nici gând alb, nici negru, nici scris, nici nescris, adică nici gând bun, nici rău, nici din vreo carte, nici auzit de la cineva. Să avem în minte numai cererea ce o adresăm lui Dumnezeu.

[64] E formula lui Aristotel: „Mişcătorul nemişcat”.

[65] Odată ce s-a compus ceva, a început stabilitatea lui, la care l-a dus mişcarea; adică a început să aibă o formă a lui. Dumnezeu, nefiind compus, n-a trebuit să premeargă o mişcare pentru a Se compune. Dar autorul scrierii îmbină în mod original logica speculativă cu experienţa lui Dumnezeu. El dovedeşte logic că Dumnezeu este Unul mai presus de lume şi că mintea tinde spre El ca spre Unul. Dar la acest Unul nu se poate ridica mintea decât prin curăţirea de patimi, şi această ridicare constă într-o întipărire a Lui în ea, prin privirea ei la El şi prin Duhul Sfânt. El îmbină într-un mod original logica şi mistica. Una se sprijină pe alta. Răsăritul ortodox nu le-a despărţit pe

mişcării. Deci la Acela nu e compunere, ca să nu rezulte o stabilitate mai pe urmă. Şi nu e o astfel de stabilitate, ca să nu fie nici desfacere[66]. Şi nu e desfacere, ca să nu fie schimbare şi mişcare la Cel neschimbat şi nemişcat. El mişcă, dar nu e mişcat, şi aduce la existenţă, dar nu e adus la existenţă şi nu devine. Deci, dacă e neschimbat şi nemişcat, numaidecât e şi necompus şi, de aceea, atotsimplu şi absolut Unul mai presus de lume. Iar mintea care se întinde spre El iese din toate în tot chipul din pricina privirii spre Cel mai presus de bunătate şi a dorinţei după Cel mai presus de toate, mai bine zis, după Cel din Care sunt toate şi spre Care tind toate în chip firesc[67]. Iar aceasta întâmplându-se cum se cuvine, mintea iese afară şi din patimi. Căci mintea care s-a înălţat mai presus şi decât cele mai presus de bunătate[68] greu mai poate rămâne în ruşinea patimilor. De aceea zice Legea: „numai Lui să-I slujiţi” *(Deuteronomul* 6, 13), adică Celui ce e Unul. Deci trebuie să tindem spre Unul din vârf dacă vrem să împlinim şi legea lui Dumnezeu, şi să ne aflăm şi deasupra patimilor

• „Domnul singur, zice, îi conducea pe ei şi nu era cu ei dumnezeu străin” *(Deuteronomul* 32, 12). Vezi puterea Celui Unul şi singur? Nu era cu ei dumnezeu străin, pentru că Domnul singur îi conducea pe ei. Dar Domnul nu călăuzeşte pe cei ce se întorc de la El. Când cineva îi urmează cuiva, înseamnă că s-a întors spre acela. Nevoind deci să avem cu noi alt dumnezeu, pe dracul sau vreo patimă, trebuie să urmăm Celui ce e Unul şi singur, printr-o întoarcere cu mintea spre El, ca să se spună şi despre noi cu dreptate şi să se creadă că „Domnul singur îi călăuzeşte pe ei şi nu este cu ei dumnezeu străin”.

• Trei lucruri lăuntrice trebuie să aibă sufletul în vedere pe treapta făptuirii: puterea raţiunii, mânia şi pofta; şi trei din afară: dorinţa de slavă, de plăcere şi de mai mult. Aceste două treimi le tămăduieşte sufletul privind la petrecerea lui Iisus Hristos în trup, prin cele patru virtuţi generale, adică prin

---

acestea ca Occidentul creştin, reţinând exclusiv speculaţia sau catafaticul, sau cum face de exemplu un Vladimir Lossky, reţinând exclusiv mistica sau apofaticul *(Essai sur la Théologie Mystique...)*. În Occident, numai la Nicolae Cusanus observăm această îmbinare datorită influenţei Răsăritului asupra lui.

[66] La Dumnezeu nu e o stabilitate ca rezultat al mişcării, pentru că în acest caz, începând iarăşi mişcarea în El, L-ar duce la descompunere. La El e o stabilitate neprodusă de mişcare, ca să nu fie prin mişcare supus şi unei desfaceri. La El stabilitatea e eternă. Dar e o stabilitate stăpână pe mişcare. Autorul a dovedit în acest fel interesantă formula lui Aristotel despre Dumnezeu ca mişcătorul nemişcat.

[67] Unul, în această învăţătură, nu e obiectul unei simple doctrine logice, speculative, ci din El iradiază puterea atractivă asupra minţii, care, privindu-L în baza acestei atracţii şi dezlipindu-se de cele multe şi mărginite, se face şi ea una, sau se întăreşte şi ea în unitate.

[68] „Cele mai presus de bunătate” sunt însuşirile lui Dumnezeu. Mintea se ridică mai presus şi de ele, când priveşte la Subiectul din care iradiază ele.

înțelepciune, dreptate, cumpătare și bărbăție, și cu harul Domnului Iisus[69].

Prin aceasta dă minții putința să se înalțe neîntunecată, să privească cele dumnezeiești și să contemple pe Dumnezeu. Căci când a fost dus Domnul Iisus în pustie de către Duhul, având să biruiască pe diavol, a tămăduit partea poftitoare a sufletului prin post; partea rațională, prin priveghere și rugăciune liniștită; și mânia, prin împotrivire în cuvânt; iar iubirea de plăcere, de slavă și de argint, întrucât flămânzind n-a cerut, cum îl îndemna diavolul, ca pietrele să se facă pâini, nici nu S-a aruncat pe Sine jos de pe aripa templului, ca să fie preamărit de mulțime că n-a pățit nimic din cădere, și nici nu S-a lăsat înduplecat să i Se închine aceluia, după ce îi făgăduise că va primi bogăția tuturor împărățiilor. Ci, prin împotrivire mânioasă, dar înțeleaptă și dreaptă, cumpătată și bărbătească, a respins pe Satana, învățându-ne și pe noi cum să-l înfrângem în orice atac al lui[70].

Același lucru îl poate vedea și-l poate cunoaște cineva și în crucea Mântuitorului. Vedem pe Mântuitorul, când Se apropie vremea, că Se roagă, depărtându-Se de învățăceii Săi (*Matei* 26, 36). Aceasta aduce vindecarea părții raționale. Veghează, priveghează și rabdă cele de pe cruce. Aceasta este leac pentru partea poftitoare. Nu răspunde împotrivă, nu se ceartă, nu strigă, măcar că este ocărât, ci Se roagă pentru cei ce Îl chinuiesc. Căci ține de buna folosire a mâniei ca să doboare pe diavol prin împotrivire în cuvânt. Dar oamenilor care Îl chinuiesc, fiindcă și ei sunt chinuiți de Satana, le răspunde cu tăcerea, cu îndelunga-răbdare și cu rugăciunea pentru ei. E scuipat, primește palme, rabdă batjocuri. Aceasta este spre vindecarea iubirii de slavă. E adăpat cu oțet, e hrănit cu fiere, e răstignit, e străpuns cu sulița. Aceasta e doctorie pentru iubirea de plăcere. E atârnat gol pe cruce, doarme afară, e lipsit de sălaș, e nesocotit de toți, ca un sărac și ca un cerșetor. Aceasta e omorârea iubirii de argint.

Mântuitorul a arătat, așadar, de două ori doctoria patimilor, dinlăuntru și din afară: când a început să Se arate lumii cu trupul și când avea să plece din lume. De aceea, cel ce privește la El, la învățătura și la crucea Lui, făcându-se, după cât îi este cu putință, următor Lui, cu înțelepciune, dreptate, cumpătare și bărbăție, va opri ca și El lucrarea patimilor acestora îndreptată spre rău, iar

---

[69] Spre deosebire de morala filosofică, sau naturală, în care se socotește că cele patru virtuți cardinale pot fi câștigate de om exclusiv prin puterile lui, aici ele sunt puse în legătură cu Hristos. Numai privind la Hristos și primind ajutorul harului ele pot fi dobândite deplin.

[70] Mânia nu trebuie desființată cu totul, ci folosită cum se cuvine prin cele patru virtuți cardinale, cum a făcut Domnul Iisus Hristos. Cu mânia astfel folosită putem birui diferitele patimi. În felul acesta facem și din mânie o putere pozitivă, așa cum a voit-o Dumnezeu când ne-a înzestrat cu ea, și desființăm și ispita patimilor, sau înseși patimile din noi.

prin aceasta și a tuturor celorlalte. Se va folosi de acele virtuți cum trebuie, și după ele de toate, și va fi bărbat cu adevărat făptuitor și cât se poate de pregătit spre a căuta și a privi la Dumnezeu și a se ocupa cu El, întru ațintirea înțelegerii.

• Precum oamenii ce se nevoiesc cu liniștirea, ieșind uneori din chilie, cunosc prin însăși fapta lor deosebirea dintre a ședea și a ieși, tot așa și cei ce, aflându-se aproape de slava lui Dumnezeu prin contemplare, pătimesc tăcerea, dar uneori încep iarăși a grăi, se știu pe ei înșiși în ce stare sunt atunci când cade peste ei tăcerea prin fire, și nu prin voință, și cum sunt atunci când înclină spre grăire. Când le vine tăcerea, ar dori să nu le fi fost dat să deschidă niciodată gura, rămânând în starea aceea. Căci sunt ca niște alți îngeri pe pământ, uniți cu adevărul în mod unitar, fără chip, fără vedere trupească, fără formă și, simplu, prin priviri de-ale minții care nu trec de la un lucru la altul, având în ei numai copleșirea și uimirea, fără a înțelege ceva, mai bine zis privind fără vedere trupească iluminările fără de început și dumnezeiești. Iar coborându-se mintea de acolo, ca una ce e schimbăcioasă, încep să grăiască și să treacă cu înțelegerea de la una la alta, prin multe și felurite treceri. Și ca să le revină iarăși starea tăcerii, care e cu mult mai înaltă decât cea a grăirii, îmbrățișează liniștea și-și păzesc simțurile de cele supuse lor și se folosesc de toată destoinicia ca să se ferească nu numai de grăire, ci și de înțelegerea însăși, spre a putea zice și ei cu David: „Amuțit-am și m-am smerit și am tăcut despre cele bune” (*Psalm* 38, 3). Deci, a grăi chiar cele bune e un lucru mai jos decât tăcerea[71].

• Dumnezeu se numește Unul nu numai pentru că este simplu, aflat mai presus de toată compoziția, ci și pentru că El singur există propriu-zis între toate cele ce se zic că există, dar își au existența de la El. Căci ceea ce nu există în sens propriu și simplu nu este nici Unul în sens propriu și simplu[72]. De asemenea, se numește Unul pentru că este la fel pretutindeni, în chip necuprins, și pentru că singur El e neasemenea cu toate și în afară de toate; apoi, pentru că e veșnic, fără început și fără încetare, și pentru că trimite

---

[71] În textul grec: τής μετά λόγου σιγής = tăcerea cu cuvântul. Tăcerea nu e muțenia întunericului total, al lipsei de conștiință și de orice cunoștință. E o tăcere care vorbește, care spune mai mult decât cuvintele, dar care se manifestă și prin cuvinte. E o tăcere care cuprinde pe Cel necuprins în cuvinte, adică cuprinde mai mult decât toate cuvintele. Cel ce vede acest necuprins tace pentru că nu-l poate exprima, dar tăcerea aceasta iradiază din el, pentru că iradiază trăirea acestui necuprins. Tăcerea aceasta iradiază și prin cuvinte.

[72] Se face legătura între faptul că Dumnezeu este Unul în mod simplu și faptul că El e singurul care există în sens propriu. În afară de aceea, Dumnezeu este singurul care există în mod simplu, pentru că, vorbind de El, nu e nevoie de a mai pomeni de nimic pentru a determina existența Lui, cum e cazul cu toate celelalte.

tuturor la fel, în chip preacurat, raza dumnezeiască a proniei Sale, chiar dacă nu toate o primesc la fel. În sfârşit, fiindcă Se face cunoscut tuturor, fără să fie supus relaţiei, cerând o minte nesupusă varietăţii, fără chip, fără formă, fără culoare, ieşită din atingerea cu toate cele ce sunt şi, simplu, dezlegată de toate, ridicată în nesfârşitul nemărginirii, mai presus de vreme, de loc, de fire şi de cele ale firii, spre a Se face văzut ei întrucâtva, în chip unitar, mai presus de unirea cea înţelegătoare[73].

• Cele nevăzute celor din lume, care nu pot să primească pe Duhul Sfânt *(Ioan* 14, 17), cum a zis Domnul, se descoperă celor ce le-a fost drag să se retragă şi să şadă departe de lume şi de cele din ea. Acelora le-a strălucit, prin harul dumnezeiesc, lumina înţelegerii şi „răsăritul din înălţime" al Soarelui duhovnicesc *(Luca* 1, 78) a deschis ochii inimii lor şi li s-a făcut sprijin de la Dumnezeu, ca „să pună suişuri în inimile lor" *(Psalm* 83, 6) şi să se lumineze de razele prin care văd pe Dumnezeu. Drept urmare, li se arată foarte lămurit alte multe taine dumnezeieşti şi duhovniceşti, vrednice de vederea duhovnicească. Pe lângă acestea, celor ce vieţuiesc în chip cuvios li se descoperă şi starea lor viitoare, veşnică şi fără prihană, care va fi nu numai mai presus de simţuri, ci şi mai presus de minte. Căci atunci se vor schimba în întregime, ajunşi fiind la o stare mai presus de minte şi la viaţa şi desfătarea cea mai presus de înţelegere. Ei se vor desfăta şi bucura, ca nişte dumnezei prin lucrare, înaintea lui Dumnezeu prin fire, de bunătăţile mai presus de fire, izvorâte din Dumnezeu cel preaînalt şi singurul prin fire. Căci vor sta în cerc în jurul Lui şi vor prăznui în chip atotsfânt şi prea curat sărbătoarea dumnezeiască mai presus de minte, alcătuind, împreună cu toate cetele bine orânduite ale îngerilor, adunarea sărbătorească şi mai mult decât fericită, plină de acea prea vestită desfătare şi preabună veselie. Mare şi necuprins este râul curgător al veseliei curate a darurilor mai presus de frumuseţe! Căci dacă frumuseţea cea văzută, ce se face cunoscută minţii prin simţuri, care-i hotărnicită şi supusă măcinării şi care nu e nici simplă, nici necreată, obişnuieşte să pricinuiască sufletului o desfătare nu lipsită de farmec, nu le va fi greu, celor ce au minte şi ţin seama de deosebirea de planuri, să cunoască şi să înţeleagă ce-ar simţi dacă s-ar afla în faţa frumuseţilor gândite cu mintea, dar totodată mai presus de minte, nehotărnicite şi netrecătoare, care izvorăsc din Dumnezeu, din Care sunt toate cele bune şi frumoase, şi care nu sunt nici create, nici începute. Iar aceasta, spre bucuria şi veselia lor, prin împărtăşirea de viaţa dumnezeiască şi de starea veacului aceluia.

• Când faţa minţii, aplecându-se înlăuntrul inimii, vede lumina Duhului

---

[73] Pentru că Dumnezeu există în mod simplu, neavând nevoie pentru a exista de relaţia cu altele, mintea trebuie să ajungă şi ea într-o astfel de stare ca să înţeleagă existenţa Lui.

izvorând din ea într-o pururi ţâşnire, atunci e vreme de a tăcea[74].

• Când întreaga faţă înţelegătoare (a minţii) vede pe Dumnezeu, mai bine zis când întreaga minte ajunge înlăuntrul lui Dumnezeu, sau, ca să zic aşa, când Dumnezeu vine în mintea întreagă, atunci e vremea potrivită de a tăcea[75].

• Precum eşti Tu, Doamne, necuprins după fiinţă de nimeni şi de nicio fire raţională şi înţelegătoare, sau de nicio cunoştinţă creată, nici măcar de cea heruvimică, ci eşti în afară şi mai presus, de nesfârşite ori în chip nesfârşit, de orice cunoştinţă, tot aşa sunt, Stăpâne, şi cele din jurul Tău, nesfârşite şi nehotărnicite. De aceea, printr-o nemăsurată purtare de grijă, ai poruncit lui Moise, legiuitorul Vechiului Testament, să Te vestească ca pe Cel ce eşti şi ca pe Cel ce Te-ai numit astfel. Şi iarăşi, Tu, Cel atotadevărat şi singurul Adevăr Suprem, ai zis despre unii de-ai Tăi că Te-ai arătat lor, dar numele Tău nu l-ai descoperit. Căci este un nume neasemănat şi mai presus de orice nume *(Filipeni* 2, 9), din cele ce sunt nu numai pe pământ, ci şi în ceruri. Căci cei plini de lumina Ta Te înfăţişează ca fiinţă, dar fără ceea ce e cuprins în ea. Te arată astfel mai presus de fiinţă şi ca un suport (subiect) ce nu poate fi înţeles. Şi Te faci cunoscut, în chip vădit, mai presus de înţelegere şi nesfârşit necunoscut tuturor celor ce au putere să cunoască, şi mai presus de ei.

Te faci văzut câteodată cu desăvârşire mai presus de timp, fără de început, ca fiind însăşi viaţa fără margini, şi scăpând oricărei înţelegeri spaţiale, pretutindeni de faţă deodată, mai presus de toate, ca Cel ce singur le-ai făcut toate împreună. Dar eşti cuprinderea firilor înţelegătoare şi locul lor nestrăbătut[76]. Şi întreci iuţimea minţii şi gândul ei, ca Cel ce eşti mai presus de

---

[74] Lumina iubirii dumnezeieşti se comunică minţii ca unui organ spiritual cunoscător prin inimă, care e organul spiritual al simţirii. Inima iubeşte, inima primeşte iubirea lui Dumnezeu; dar o inimă având în ea înţelegerea minţii. O inimă întunecată, oarbă, e purtată de vehemenţa unor simţiri dezordonate. Dragostea lui Dumnezeu e însă lumină. Faţa minţii aplecată spre inimă e privirea minţii. Prin aceasta inima vede dragostea lui Dumnezeu ca lumină plină de sens.

[75] Atunci se întâlnesc, sau se sălăşluiesc una în alta cele două feţe sau priviri, sau intenţii iubitoare. Atunci mintea simte cu o supremă intensitate privirea sau intenţia iubitoare a lui Dumnezeu, sau simte toată pulsaţia de iubire nesfârşită a lui Dumnezeu, am zice a inimii Lui. Atunci e vremea de a tăcea, pentru a nu destrăma acest farmec negrăit.

[76] „Dumnezeu e cuprinderea (περιοχή) firilor raţionale şi locul lor nestrăbătut” sau neumblat. Fiinţele spirituale nu sunt într-un loc, şi cu atât mai puţin Dumnezeu. Şi totuşi, Dumnezeu este „grădina” care le primeşte şi „locul” neumblat în care îşi au ele statornicia, cu toate că această „grădină” şi acest „loc” sunt nemărginite. Altfel, cine le-ar ţine la un loc? S-ar risipi şi desfiinţa. Dumnezeu e infinit, şi totuşi constituie pentru ele un „loc” şi un „ţinut” care le ţine într-o legătură şi le dă o „casă”. Infinitatea lui Dumnezeu nu e un haos, ci un adânc bine întocmit şi statornic şi izvorâtor a toată

toate și mâna atotţiitoare a tuturor, într-un chip neînţeles. Nu ești supus hotarelor firii, fiind fără hotar. Căci ești, în chip mai presus de fire, necuprins nu numai după fire, ci și în cele naturale aflate în jurul Tău, ca Unul ce ești înțelepciune mai presus de înțelepciune, putere mai presus de putere, dragoste și bunătate mai presus de tot înțelesul dragostei și al bunătății.

Ce Te-ar putea numi pe Tine cineva? Lumină neapropiată? Dar ești mai presus de lumină. Judecător ce cunoaște toate mai înainte de a se face? Dar unde are un judecător acestea? Deci ești cu mult mai presus de orice judecător. Să Te numim Făcător? Dar ce fel de făcător ești Tu, Care creezi printr-o singură înclinare a voinței multele și feluritele existențe materiale? Dar ce să spunem de cele nemateriale? O, ce adânc care întrece toate! Printr-o singură înclinare a Duhului sunt produse toate cele duhovnicești, care sunt de o singură fire, dar foarte multe după deosebirile de dispoziții, sau, dacă vrei, și de persoane. Iar aceasta e tot ce e mai minunat și ceea ce scapă prin covârșirea ei oricărei înțelegeri a oricui care cugetă. Oare acestea sunt proprii făcătorului? Nicidecum. Deci sunt mai presus de făcător. Să Te numim Ziditor și Meșter? Dar care ziditor zidește fără o temelie, fără niciun fundament, măcar cel mai mic lucru, ca Tine, Stăpâne, pământul atât de întins, cu atâția munți și pietre și altfel de materii, întemeindu-l pe nimic (*Iov* 26, 7), și încă atât de sigur? Sau care meșter aduce la existență din cele ce nu sunt nicidecum, și încă într-o clipă, și numai cu cuvântul, și atât de multe și de mari lucruri, cum le-ai adus Tu la ființă? Deci spunând cineva că lucrurile Tale sunt ale unul ziditor sau meșter, va spune ceea ce se cuvine? Nicidecum. Căci ești nesfârșit mai presus de un ziditor și de un meșter, Dumnezeule!

Cine a văzut, apoi, a auzit sau a înfăptuit vreo astfel de iubire ca aceea atotluminată, pe care, în bunătatea Ta, ne-ai arătat-o nouă luând firea noastră, cu toate cumplitele patimi îndurate pentru noi, mai presus de toate nădejdile? Cei ce contemplă acest fapt, atât cât se poate contempla prin har, intră în noianul larg deschis al dragostei și al minunatei purtări de grijă și ajung cu totul în afară de ei înșiși (în extaz), cuprinși la rândul lor de o dragoste covârșitoare față de Tine. Și nu știu cum să numească în adevăr și în chip propriu cele ale acestei iconomii. Căci cele ce țin de întruparea Ta covârșesc cu prisosință și mintea, și cuvântul, și tot auzul și înțelegerea, Dumnezeule Preabune. Ești și Te numești Părinte al tuturor. Dar întreci în părințime, în chip negrăit, orice minte, după cauză, stăpânire și purtare de grijă, sfătuire, îndelungă-răbdare, îngăduință. Te numești Împărat. Dar nu ești aceasta mai mult pentru vremea de acum și mai puțin pentru cea viitoare sau cea trecută. Și cum? În chip minunat, cu totul liber și simplu. Căci Împărăția Ta este Împărăția tuturor veacurilor la un loc, a timpului de față, a trecutului și a viitorului, iar stăpânirea Ta este din neam și în neam (*Psalm* 144, 13). Astfel, în

---

buna întocmire, sau a tuturor structurilor.

toate și în tot chipul ești așezat mai presus de toate în măsură nesfârșită, fiind în mod simplu și liber dincolo de orice închipuire, întrecând, ca să spun pe scurt, în chip nesfârșit, toate, atât Tu, necuprinse Doamne, cât și cele din jurul Tău. Pe acestea închipuindu-și-le mintea, le are drept călăuză sufletească spre vederea (contemplarea) dorită a Ta. Și, primind în întregime insuflarea Duhului, pătrunde ca într-un întuneric tainic, neputându-Te vedea desăvârșit din pricina nesfârșirii și neapropierii slavei Tale. Și din această pricină îi odihnești cu o odihnă mai presus de lume, în chip negrăit, pe cei ce Te contemplă și Te iubesc pe Tine, minunându-se – dar nepetrecând nici cu totul în afară de vederea Ta –, din care pricină îi odihnești iarăși pe ei[77], Negrăitule, Neînțelesule, Nemărginitule, Necuprinsule și, scurt vorbind, Atotnesfârșitule, după ființă și după lucrare. Amin.

• Când mintea vorbește cu Dumnezeu și se roagă, ca un fiu cu un tată prea iubitor, și, văzând lumina lui Iisus, se veselește, copleșită și uimită de dragostea dumnezeiască și mai presus de fire, simțind limpede lucrarea Sfântului Duh în inima sa; când voiește să zboare în chip tainic și mai presus de lume, mai sus decât descoperirile și desăvârșirile dumnezeiești, atunci se oprește cu adevărat de la toate lucrurile sale, ridicându-se mai presus de înțelegere, după ce a înțeles, și se îndulcește în chip minunat, odihnindu-se cu adevărat în pacea Duhului de viață făcător al lui Hristos[78].

• Deci cel ce-și stabilește ca scop să urce bine și frumos la Dumnezeu spre a se uni cu El și a se îndumnezei prin El în chip desăvârșit, sau, cu alte cuvinte, spre a se mântui, odată ce fără a se îndumnezei mintea omul nu se poate mântui, cum spun cuvântătorii de Dumnezeu, pe lângă împlinirea poruncilor Domnului, cât e cu putință, se îndeletnicește și cu contemplarea cuvenită a făpturilor și a tuturor celor văzute, ca să nu-i fie făptuirea oarbă, adică despărțită de contemplare, nici contemplarea fără suflet, adică fără făptuire[79]. De aceea, el începe, cu înțelepciunea rațiunii și a minții și cu sfânta

---

[77] Dumnezeu îi odihnește pe cei ajunși în El și pentru că nu-L văd desăvârșit, pentru că nu caută să iasă din El pentru altă aventură, plictisiți după ce au isprăvit să-L cunoască; dar și pentru că nu sunt cu totul în afară de vederea Lui, fapt care i-ar îndemna la alte și alte eforturi ca să ajungă la vederea Lui.

[78] Se descrie ceea ce se petrece în mintea isihaștilor când, prin rugăciunea către Iisus, văd în inima lor lumina Lui. Isihaștii n-au descris mai amănunțit această experiență a lor. Nici chiar Sf. Grigorie Palama, apărătorul lor, n-a făcut-o. Autorul nostru afirmă și aici că atunci ei intră într-o liniște, într-o odihnă, într-o pace mai presus de orice înțelegere. Dar el accentuează și aici că această odihnă, sau pace, sau liniște, nu o dă decât depășirea contemplării însușirilor sau energiilor lui Dumnezeu prin care se arată El; nu o dă decât depășirea acestora prin întâlnirea cu Dumnezeu ca Subiectul acelor însușiri și energii. Mereu subliniază că persoana umană nu-și poate găsi odihna decât în întâlnirea cu Dumnezeu cel personal.

[79] Expresia e o paralelă la expresia Sf. Iacov: „Credința fără fapte este moartă” *(Iacov*

știință a *Scripturii,* adică cu o plecare bună, să privească cu bun scop și cu rațiune la lumea celor supuse simțurilor, ca la un semn arătat al Ziditorului, nesfârșit în putere și în înțelepciune. Așa se întâlnește, pe cât poate, cu cele nesfârșite în putere și cu toată felurimea lor[80] și-și desfată și hrănește mintea în chip ascuns din cele ascunse. Și cu înaintarea vremii, ducând o viață de liniște și fără tulburare și cugetând numai la cele dumnezeiești, prin mijlocirea Scripturii și a lucrurilor văzute, își face drept îndeletnicire să privească, pe cât e cu putință, zidirea duhovnicește în conglăsuire cu *Scriptura,* și chipurile (simbolurile), în conglăsuire cu adevărul, printr-o vedere mai unitară.

Întâmplându-se aceasta, mintea, cu ajutorul Duhului celui închinat și a lucrării Lui, e ridicată la vederea și știința sfântului adevăr, cum zice marele Dionisie, adică la a doua sfântă treaptă a contemplației, ca să vorbim în general, la vederile și înțelesurile dumnezeiești, adică la cele fără acoperăminte și fără chipuri[81].

• învățătorul cel mai înalt al liniștii, Sfântul Isaac Sirul.

• Zice deci Sfântul Maxim: „Lumini îndumnezeitoare numim învățăturile sfinților, ca unele ce sădesc lumina cunoștinței și îndumnezeiesc pe cei ce le ascultă".

• ..marele Grigorie Teologul zice limpede despre om că e „animal cârmuit aici de iconomia dumnezeiască spre a fi mutat în altă parte, iar sfârșitul tainei este îndumnezeirea lui prin consimțirea cu Dumnezeu".

• ..după toate aceste multe și fericite vederi, văzătorul ajuns luminat e introdus, o, ce har!, în chip minunat și în sânurile înseși ale lui Dumnezeu, unde-și găsește adevărata încetare de la toate, și odihna negrăită, și desfătarea duhovnicească și mai presus de fire (ca să nu zic beție) de bunătățile lui Dumnezeu, și extazul dumnezeiesc (ieșirea dumnezeiască din sine) în sânurile acelea mai mult decât binecuvântate, în a căror mare adâncime se ascund nenumărate taine dumnezeiești, de care se apropie îndestulător prin simțirea supraființei lui Dumnezeu[82]. Aceste sânuri le-a primit și Avraam ca moștenire

---

2, 20). Contemplarea e slujba ochiului sufletesc al omului. Dar un om care vede fără dragoste e un om rece, lipsit de suflet. De aceea, el nu poate vedea realitatea deplină. Iar dragostea e rodul făptuirii. Deci fără făptuire nu se poate ajunge la vederea adevărată a lui Dumnezeu și a semenilor. Prin urmare, nevoința nu constă într-o disprețuire a lumii, ci într-o înțelegere a ei în Dumnezeu.

[80] Prin lucrurile lumii se întâlnește cu infinitele energii creatoare și proniatoare ale lui Dumnezeu.

[81] Prima treaptă a contemplației sau a vederii sufletești în Duh constă în vederea celor dumnezeiești în chipurile lucrurilor. A doua constă în privirea celor dumnezeiești în ele înseși, fără acoperămintele și chipurile lucrurilor, întrucât acestea au fost copleșite de lucrarea mai puternică a Duhului Sfânt în minte.

[82] Termenul „supraființa" (ύπερουσιότης) lui Dumnezeu e folosit de Dionisie

de Sus, căci și Dumnezeu Însuși S-a făcut parte a lui Avraam, după cuvântul: „Eu sunt Dumnezeul lui Avraam” (*Facerea* 26, 24). Deci Dumnezeu, fiind în chip deosebit Dumnezeul lui Avraam, și sânurile lui Dumnezeu sunt sânuri ale lui Avraam (*Luca* 16, 22). Astfel, cine vrea să spună că viața văzătoare în Duh ridică pe cineva în sânurile lui Dumnezeu, sau în sânurile lui Avraam, spune că îl introduce în simplitatea deplină și într-o bucurie mai mult decât iubitoare, precum și că îl îndumnezeiește, îl face fericit și-l așază întru mulțumire și desfătare negrăită. Dar aceasta, numai dacă mintea lui s-a împărtășit de înțelepciune și se străduiește cât mai mult să privească în Sus, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

• Mintea este simplă prin fire, pentru că și Acela al Cărui chip este, adică Dumnezeu, este simplu[83]. Iar fiind așa, îi place să și lucreze în mod simplu[84]. Căci oricui îi place ceea ce i se potrivește prin fire. Dar mintea se face și felurită, însă nu din pricina sa, ci din pricina simțurilor și a celor supuse simțurilor, prin care îi vin înțelegerile celor cunoscute cu mintea. Când însă își așază rațiunea între ea însăși și simțuri și lucrurile supuse simțurilor, și aceasta cumpănește și judecă cu pricepere, fără să facă simțurile mai tocite decât trebuie și fără să acopere sau să disprețuiască frumusețile celor supuse simțurilor cu ușurință, sau să le laude în chip josnic, și, deci, fără să pună autoritatea minții sub ascultarea acestora cu nepăsare, și dând cu înțelepciune fiecăruia ce i se cuvine, atunci mintea se face îndată unitară și simplă, restabilindu-se în firea ei[85]. Depărtându-se de cele împărțite, ea începe iarăși să

Areopagitul pentru că „ființa”, zice el, e un nume ce se dă lui Dumnezeu prin asemănarea cu ființa celor create și deci ne ține legați de gândirea la aceasta. Această supraființă e dincolo de orice ieșire a lui Dumnezeu la noi; e cu totul neînțeleasă. Totuși, cel ce ajunge la privirea în adâncul de taine ale lui Dumnezeu „simte” acea supraființă; o simte ascunsă sub acel adânc de taine.

[83] Mintea e simplă prin fire. Numai alipirea ei de suprafața lucrurilor mărginite, sau de suprafața mărginită a lucrurilor, alipire contrară năzuinței ei, o face felurită, adică o face să fie parcelată între chipurile care o ocupă, sau să treacă de la un chip mărginit la altul. De altfel, însăși trebuința simțită de minte de a face asocieri între lucruri, de a le explica pe unele prin altele, arată tendința ei spre unitate, spre simplitate, spre dezmărginire. Mintea este simplă prin fire, deci nehotărnicită, și capabilă să cuprindă toate, pentru că este chipul lui Dumnezeu, Care e simplu prin excelență, ca nehotărnicit și atotcuprinzător prin Sine. Despre simplitatea minții și despre scufundarea ei în adâncul luminii dumnezeiești, sau al întunericului supraluminos al lui Dumnezeu, a vorbit mai înainte cu preferință Sf. Simeon Noul Teolog (în *Capete teologice și practice,* II, 14, 16, 17, 18, în: *Filoc.* rom., VI).

[84] Minții îi place să lucreze în mod simplu, adică să cuprindă totul în chip nehotărnicit, să intre în relație cu Cel simplu, în Care se cuprind toate în mod nediferențiat.

[85] Se precizează aici că mintea e restabilită în simplitatea ei nehotărnicită nu prin

iubească pe Cel Unul și simplu și să lucreze unitar și simplu. Și iubindu-L pe Acela, Îl caută și, căutându-L, își poartă zborul mai presus de tot ce e compus, până ce află pe Cel cu adevărat și propriu Unul și simplu, Care este Dumnezeu. Iar ajunsă aici, acum stă acoperită numai de aripile Lui, acum plutește în văzduh, desfătându-se cum se cuvine să se desfete mintea păzită și purtată de Dumnezeu.

• Ceaţa groasă, aşezată de patimi pe puterea străvăzătoare a sufletului, îl face să vadă altele decât pe Cel ce este. Dar când, prin rugăciunea deasă, prin împlinirea poruncilor și prin înălţarea la vederea lui Dumnezeu, mintea înlătură cu ajutorul harului de la sine ceaţa groasă de care am pomenit, vede limpede că vede pe Dumnezeu[86], neavând nevoie de niciun tălmaci pentru aceasta, cum n-are cineva nevoie de învăţător ca să vadă cu simţurile, de nu are ceva aşezat pe pupila ochiului, care o stinghereşte. Căci, precum lucrurile supuse simţurilor sunt legate cu simţurile când acestea sunt sănătoase, aşa cele cugetate cu mintea sunt familiare înţelegerilor curăţite de zgura patimilor, şi, precum prin perceperea cu simţurile se naşte cunoaşterea lucrurilor supuse simţurilor, aşa din privirea înţelegătoare se naşte vederea celor cugetate cu mintea. Iar după ea urmează contemplarea fără chip, nehotărnicită, neînchipuită şi simplă a lui Dumnezeu, care, ţinând mintea în stăpânirea ei, o face slobodă de toate cele supuse simţurilor şi cunoscute cu mintea (inteligibile), închizând-o în adâncul nesfârşitului, necuprinsului şi nehotărnicitului[87], copleşită de uimire, cum nu se poate arăta prin cuvânt.

• O, Stăpâne, Cel ce eşti începutul şi atotţiitorul tuturor celor văzute şi gândite; Cel ce ai ca început lipsa de început, Necreatule; ca hotar, nehotărnicia, Nesfârşitule; ca fire, ceea ce e mai presus de fire, Necuprinsule; ca fiinţă, ceea ce e mai presus de fiinţă, Nefăcutule; ca chip, lipsa de chip, Nevăzutule; şi proprie, veşnicia, Nestricăciosule; ca înfăţişare, lipsa de înfăţişare, Cel ce eşti fără urmă[88]; ca loc, ceea ce nu se poate înconjura,

---

dispreţuirea lucrurilor sensibile, ci prin descoperirea frumuseţii unitare din toate, prin depăşirea a ceea ce le desparte.

[86] „Vede că vede pe Dumnezeu”: e conştientă că vede pe Dumnezeu. Vederea pur şi simplu o au şi animalele, dar omul e conştient că vede. Însă Dumnezeu nu poate fi văzut decât în mod conştient. El trezeşte şi întăreşte conştiinţa omului că se află în faţa Lui. Aşa cum Dumnezeu, nefăcând pe om ca obiect, îl face prin libertatea Sa liber, aşa îl face prin conştiinţa Sa conştient.

[87] „Închiderea” minţii în adâncul infinitului e un termen impropriu, folosit de nevoie în lipsa altuia mai bun. În infinitate şi nehotărnicie mintea se află la larg. Dar ea e totuşi închisă în adâncul acestora, încât nu mai poate ieşi, nu mai simte plăcerea să iasă în îngustime. E închis cineva în libertatea de afară, întrucât nu mai poate „ieşi” din ea în temniţa îngustă.

[88] Cel ce n-are nicio înfăţişare nu lasă nicio urmă, cu ajutorul căreia s-ar putea spune unde a fost sau unde este.

Neînconjuratule; ca cuprindere, ceea ce e necuprins, Necuprinsule, Necercetatule; ca cunoaştere şi vedere, necunoscutul şi nevăzutul, Neapropiatule şi Neînţelesule; ca cuvânt, ceea ce nu se poate povesti, Nepovestitule[89]; ca tălmăcire, ceea ce nu se poate tălmăci, Negrăitule; ca înţelegere, neînţelegerea, Neînţelesule; şi, peste tot, ca afirmare, negarea cea mai presus de toate, Cel ce eşti mai presus de Dumnezeu[90]. Întreg eşti minune, linişte, curaj, dragoste, dulceaţă, mulţumire şi siguranţă în toate, lipsă de griji şi bucurii, Tu, Care singură eşti slavă, împărăţie, înţelepciune şi putere ipostaziată![91]

De aceea, pricinuieşti răpirea din toate cele văzute şi oprirea de la toate cele gândite în chip negrăit[92]. De aceea, în Tine, Dumnezeule negrăit, este odihna minunată a celor ce privesc prin împărtășirea de Duhul Sfânt.

„Dumnezeirea, minunându-ne, e prin aceasta şi mai mult dorită, şi, fiind dorită, curăţă", zice Grigorie Teologul[93]. „Iar curăţând pe cei ce o doresc, îi îndumnezeieşte. Iar cu cei ajunşi astfel vorbeşte cum ar vorbi cu casnicii Săi". Dar nu numai Dumnezeu face aşa, ci şi cei curăţiţi astfel se întreţin cu cele dumnezeieşti şi cu Dumnezeu, în duh şi adevăr, cum s-ar întreţine cu cele

---

[89] Dumnezeu e Cuvânt ce nu se poate spune deplin în cuvinte, cum, păstrând proporţiile, şi persoana omenească e cuvânt ce nu se poate exprima exact, fapt care ne sileşte să folosim cuvinte fără sfârşit pentru a o descrie, dar totdeauna insuficient. Dumnezeu e Cuvântul personal cuvântător, Care Se revelează pe Sine prin cuvinte, dar nu Se poate epuiza în manifestările şi cuvintele Sale inteligibile, chiar dacă S-ar folosi de ele la infinit, aşa cum e cazul, păstrând proporţiile, şi cu persoana omenească.

[90] „Mai presus de Dumnezeu (ύπερθεος)". Termenul e luat iarăşi de la Dionisie Areopagitul, pentru a arăta că Dumnezeu e mai presus de ceea ce socotim şi numim noi Dumnezeu. De altfel, toate numele ce le dăm lui Dumnezeu trebuie, pe de altă parte, negate, întrucât Dumnezeu e mai presus de ceea ce exprimă ele în mod obişnuit, prin împrumutare de la creaturi; sau trebuie pus înaintea lor cuvântul „supra" sau „mai presus". Căci lui Dumnezeu nu I se neagă bunătatea, infinitatea, fiinţa, pentru că ar fi lipsit de ele, ci pentru că le are într-un mod nu numai potenţat, ci transcendent modului în care le au făpturile.

[91] Toate însuşirile lui Dumnezeu sunt ipostaziate, sau îşi au suportul într-un ipostas, într-un Subiect suprem, în Persoană. Nimic din cele gândite nu există în sine, ci în ipostas. Numai ipostasul e real prin sine. Însuşirile şi lucrările îşi au realitatea numai în ipostas.

[92] În Persoana sau în comuniunea personală supremă e singura odihnă a gândirii, pentru că singură ea mulţumeşte gândirea şi o face să găsească în ea infinitatea gândită de ea. Mintea nu e mulţumită în gândirea ei cu nimic ce nu e persoană, pentru că nimic nu este explicabil decât din persoană. Dar în persoană subiectul omenesc află nu numai odihna gândirii, în acelaşi timp mereu hrănită de ea, ci şi odihna setei de iubire, mereu satisfăcută de ea.

[93] Pe cei ce îl doresc îi curăţă de alipirea la cele inferioare, pentru că îi atrage spre El şi-i ţine alipiţi la El.

familiare lor. De aceea, şi Teologul continuă: „Căci Dumnezeu Se uneşte cu dumnezei şi se face cunoscut lor”. Vezi minunea unirii? Căci zice: „Dumnezeu Se uneşte cu dumnezei”. De fapt, dacă unirea se înfăptuieşte între cei ce simt la fel, e vădit că şi simţămintele şi bucuriile lor sunt aceleaşi. De aceea, mai zice şi că „se face cunoscut lor”. Căci cei îndumnezeiţi şi ajunşi dumnezei prin har trăiesc cu cele dumnezeieşti şi cu Dumnezeu ca şi cu cele familiare, şi le cunosc pe acelea aşa cum contemplă Dumnezeu, într-un chip asemănător, pe cei ajunşi în chipul dumnezeiesc şi dumnezei, şi vorbeşte şi Se uneşte cu ei, potrivit celor spuse. De aceea, adaugă marele Grigorie, nu fără rost, ci spre ştire: „Şi atât e cunoscut Dumnezeu de cei curaţi şi de aceşti dumnezei, cât îi cunoaşte, în chip asemănător, Cel ce e prin fire Dumnezeu, pe dumnezeii prin lucrare”[94]..... Iar Dumnezeu, făcându-Se cunoscut celor îndumnezeiţi din prisosinţă, în urma darului mai presus de fire şi al îndumnezeirii lor şi al unirii dumnezeieşti, răpeşte în chip minunat, cu frumuseţea Lui mai presus de frumuseţe, toată simţirea înţelegătoare şi toată dorinţa lor, încât îi ţine fermecaţi în jurul Său, ca pe nişte alţi îngeri, care cântă într-o pornire nereţinută, aşa cum se cuvine: „Dumnezeu a stat în adunarea dumnezeilor şi în mijloc va alege pe dumnezei” *(Psalm* 81, 1); şi: „Dumnezeul dumnezeilor, Domnul a grăit şi a chemat pământul (adică pe pământeni), de la răsăriturile soarelui până la apusuri” *(Psalm* 49, 1-2); şi „Căpeteniile popoarelor s-au adunat la un loc cu Dumnezeul lui Avraam” *(Psalm* 46, 9); şi au stat împrejurul lui Dumnezeu cum stau „serafimii împrejurul Lui” *(Isaia* 6, 2), primind iluminările dumnezeieşti ale tainelor mai presus de lume şi ţinându-se nedesfăcuţi de Dumnezeu, Cel ce e mai presus de toate în chip nesfârşit. Dacă deci cei curaţi cu inima sunt fericiţi, după spusa Domnului, fiindcă „vor vedea pe Dumnezeu” *(Matei* 5, 8), cum nu vor fi fericiţi văzătorii, care se curăţă prin uimirea ce-i cuprinde din cunoaşterea lui Dumnezeu, înălţându-se prin sporire la treapta lui Dumnezeu? Drept aceea, cei ce doresc fericirea trebuie să pătimească îndumnezeirea şi să stea astfel nemişcaţi ca nişte heruvimi în jurul lui Dumnezeu, să se ţină cu toată sârguinţa de contemplaţie, de ştiinţă şi de făptuire, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

• Aş vrea să Te văd cât mai bine şi apoi să Te preamăresc, Făcătorule de

---

[94] Atât Îl cunosc pe Dumnezeu cei ajunşi dumnezei prin har, cât îi cunoaşte Dumnezeu pe ei. Căci Dumnezeu atât Se sălăşluieşte cu puterea Lui în ei, cât îi cunoaşte; deci atât îi împuterniceşte în cunoaşterea Lui de către El, cât Se sălăşluieşte El în ei, prin faptul că îi cunoaşte. Ei Îl cunosc pe Dumnezeu ca oameni, dar în măsura în care participă la El. Nu depăşesc în cunoaşterea lor calitatea lor de participanţi la Dumnezeu, pentru că nici Dumnezeu nu-i cunoaşte altfel decât în calitatea lor de participanţi la El. Dar cine poate înţelege totuşi înălţimea gradului său de participant la Dumnezeu, deci mărimea cunoaşterii lui de către Dumnezeu şi a cunoaşterii lui Dumnezeu de către el?

viață, viața celor ce Te văd pe Tine, Doamne, Dumnezeul meu. Dar, voind, nu știu cum să grăiesc în chip vrednic de Tine; cu adevărat nu pricep și mă încurc. O, cât de propriu Te are mintea, Stăpâne, Făcătorule, Atotînțelepte. Numai văzându-Te pe Tine se bucură de pace și de odihna proprie ei. Căci Te dorește prin fire tocmai întrucât e minte, și caută să se izbăvească de împrăștierea în cele de afară și văzute, ca, liniștită din partea lor, să cugete la ea însăși și mai ales să înțeleagă și să pătrundă cu agerime naturală cele mai înalte și, prin desăvârșita ei lipsă de materie, să se lipească de cele mai tari. Prin rațiunea firească, ea tinde de la sine spre ceea ce e așezat mai presus de toate și e mai sus de tot ce e supus simțurilor.

Deci e vădit că, ajutată cum se cuvine de înrâurirea Duhului Sfânt, arătată în credință, înălțându-se sau, mai bine zis, atrasă fiind, întrucât e minte, de către cele gândite (inteligibile) din jurul Tău, ca de niște rudenii, dorește mult să Te vadă, cu toată râvna sufletului. Căci ea pătimește aceste lucruri minunate și fericite potrivit cu firea ei. Fiindcă prin firea ei, ca una ce e înțelegătoare, e mai înaripată și mai iute ca toate făpturile, iar cele gândite (inteligibile) sunt în chip firesc dorite de ea; ea are nevoie să le cugete și să le înțeleagă, cum au nevoie viețuitoarele îmbrăcate în simțuri de cele supuse simțurilor, ca să le mănânce. Căci pentru minte a cugeta și a înțelege e același lucru ca pentru viețuitoarele îmbrăcate în simțuri a mânca cele supuse simțurilor. Căci, precum mintea trăiește propriu-zis, crește, se bucură și se desfată prin înțelegere, așa viețuitoarele îmbrăcate în simțuri au acestea prin mâncare. Iar acestea le pătimește mintea prin aceea că lucrează, ceea ce înseamnă în chip covârșitor că înțelege; și aceasta se întâmplă mai ales atunci când, prin bunătatea Ta duhovnicească, a ajuns în chip negrăit în Tine, dorința ei unindu-se cu farmecul slavei Tale. Căci acela care are o dorință după ceva ce va gusta când se va împărtăși de ceea ce îl atrage, mai ales dacă aceea e așa cum ești Tu și dacă prin orânduirea Ta dorința lui se îndreaptă spre ceva așa de mare cum ești Tu? Căci Tu, Împărate atotînțelepte, Atotputernice, preabune Doamne, zidind mintea ca o ființă înțelegătoare, ai făcut-o de așa fel, ca să se veselească cu prisosință de cele ale Tale, potrivit cu firea ei, și să se împărtășească în chip negrăit și cu adâncă uimire de dragostea Ta dumnezeiască, și să Te iubească cu o plăcere nebunească și cu un entuziasm beat.

Deci mintea, fiind zidită iubitoare la culme de frumusețe și de bunătate și fiind prin fire iubitoare de acestea, are prin pronia dumnezeiască dorința de a înțelege pururi cele înalte și de a le pofti pe cele ce-i stau în față și de a se bucura de mai înainte de cele mai bune. Iar odată cu aceasta, Tu i Te arăți în chip preaînțelept ca atare și o răpești, făcând să fie atrasă de dragostea vederii Tale și să iasă din toate, cu întreaga simțire a sufletului, pentru a rămâne numai cu Tine. Căci nu Te arăți numai felurit, Tu, Cel preadulce, nici numai simplu, nici numai cuprins, nici numai necuprins, nici numai înfricoșător, nici

numai blând, ci acum aşa, acum altfel ca, în felul acesta, mişcarea şi schimbarea minţii, trecând de aici acolo, să nu aibă nicio pricină de a se abate spre vreun lucru din cele ce sunt în afară de Tine, pentru varietate, chipurile, sau pentru simplitate, pentru dorinţa după ceea ce e necuprins sau după ceea ce poate fi cuprins, pentru a găsi ceva înfricoşător sau ceva blând[95]. În general, Tu fiind binele şi frumosul cel Unul în chip cuprinzător şi începătura mai presus de bine şi de frumos, care dă gustarea tuturor bunătăţilor şi frumuseţilor, mintea nu poate contempla, petrece şi nu se poate desfăta în chip deplin felurit decât în Tine. Căci Tu ai în Tine Însuţi toate, în calitate de cauză, şi Te afli mai presus de toate, ca Ziditorul lor de nesfârşite ori nesfârşit mai presus de frumuseţe. Astfel, fiind Unul după fiinţă, Dumnezeule, Te faci văzut felurit după lucrări, pentru mulţimea lor, şi mare pentru mărimea lor.

Deci, chiar dacă Te laşi cuprins de unii, le apari iarăşi atotluminat şi covârşitor. Căci, fiind după fiinţă cu totul necuprins, nu eşti cuprins deplin nici după lucrare şi putere. Pentru că cine a aflat măsura puterii Tale? Iar înţelepciunea Ta cine a cunoscut-o? Şi oceanul bunătăţii Tale cine l-a cercat? Şi, peste tot, cine a priceput până la capăt ceva din ale Tale? Măcar că, pe de altă parte, după toate acestea Te laşi în alt chip cuprins.

De fapt, mintea începând contemplarea de la cele înţelese (inteligibile) din lucrurile văzute, urcă pe urmă la cele ce sunt una şi necuprinse în jurul Tău, Mântuitorule. Atrasă apoi de farmecul dulce şi deplin a ceea ce cuprinde şi mânată de iubirea ei de frumuseţe şi de bine, se grăbeşte cu toată sârguinţa şi râvneşte să urce pe cât se poate dincolo şi de aceasta. Dar fiindcă nu izbuteşte să ajungă mai departe, cugetând prin asemănare la ceea ce îi scapă, fără doar şi poate, ca la ceva ce e mai presus de toate, e cuprinsă de o mare dragoste şi se îmbată nebuneşte de Tine şi doruri arzătoare i se aprind în suflet, făcând din ceea ce cuprinde din Tine o materie care întreţine focul dragostei dumnezeieşti pentru ceea ce nu cuprinde şi, din nepricepere, merinde pentru o mai mare dragoste[96]

SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG

[95] Deşi e simplu în Sine, dar Dumnezeu Se arată minţii ca felurit, pentru că aceasta este, înainte de a ajunge la El, iubitoare de felurime. Prin cele felurite însă Dumnezeu o conduce spre El ca Unul. Dar în El ca Unul le găseşte pe toate.

[96] Dragostea e rană pentru că face fiinţa să sufere de dorinţa de a se tămădui prin întâlnirea cu Cel iubit, prin împlinirea voii Lui. Şi e în acelaşi timp foc, pentru că şi focul se vrea potolit prin acea întâlnire. Dragostea e rană produsă de foc, sau însoţită de foc, pentru că e însoţită de temperatura care-şi caută potolirea.

Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni

• Trei sunt felurile rugăciunii și ale luării-aminte prin care sufletul sau se înalță, sau se coboară. Se înalță dacă le întrebuințează la timp potrivit sau se coboară dacă le întrebuințează fără socoteală, la vreme nepotrivită. Iar trezvia și rugăciunea sunt legate între ele ca sufletul și trupul: lipsind una, nu poate sta nici cealaltă. Unirea lor se face în acest chip: întâi, trezvia se opune păcatului, ca un străjuitor și înainte-mergător; în urma ei, rugăciunea desființează și șterge îndată gândurile rele, împiedicate de străjuitor, luarea-aminte neputând face singură acest lucru[97]. Acestea sunt deci poarta vieții și a morții: luarea-aminte și rugăciunea. De o curățăm prin trezvie, ne îmbunătățim; iar de o întinăm prin lipsă de pază, ne înrăim.
Fiindcă am spus deci că luarea-aminte și rugăciunea sunt de trei feluri, trebuie să înfățișăm însușirea fiecăruia din ele, ca cel ce vrea să dobândească viața și să și-o desăvârșească să aleagă din aceste trei feluri, care se deosebesc între ele, pe cel mai bun, ca nu cumva, ținând din neștiință pe cel mai rău, să fie scos de la ceea ce e mai bun.

• Însușirile primului fel de rugăciune sunt acestea: când cineva face această rugăciune, își ridică mâinile și ochii împreună cu mintea la cer, iar mintea alcătuiește înțelesuri dumnezeiești și-și închipuie frumuseți cerești, ierarhii de îngeri și corturi de-ale drepților și, simplu vorbind, toate câte le-a auzit din *Scripturi* le adună în vremea rugăciunii în minte; el își stârnește astfel sufletul la dragostea dumnezeiască, privind la cer, ba uneori vărsând și lacrimi din ochi. Făcând așa, se umflă dulce în inimă și se mândrește și socotește că ceea ce i se întâmplă este o mângâiere dumnezeiască. Drept aceea, se roagă să petreacă pururi într-o astfel de îndeletnicire. Dar acestea sunt semne ale amăgirii. Căci binele nu e bine când nu se face bine. Unul ca acesta, chiar de se dedă unei vieți de cea mai deplină liniște, e cu neputință să nu-și iasă din minți. Iar dacă nu cade într-o astfel de patimă, totuși nu poate ajunge la dobândirea virtuților și la nepătimire. Prin acest fel de luare-aminte s-au amăgit cei ce văd lumini în chip simțit, și miros bune miresme, și aud glasuri și alte multe de acestea. Unii din ei au căzut cu totul în stăpânirea dracilor, fiind purtați din loc în loc și din țară în țară. Alții, necunoscând pe cel ce se preface în înger al luminii și de aceea, primindu-l, au fost amăgiți de el și au rămas neîndreptați până la sfârșit, neprimind niciun sfat de la oameni. Unii și-au pus mâinile asupra lor înșiși și s-au făcut sinucigași, fiind scoși din minți de înșelătorul. Iar alții s-au aruncat în prăpăstii. În sfârșit, alții s-au spânzurat. Și cine ar putea spune toate felurile amăgirii diavolului? Din toate cele spuse, cel

---

[97] Cuvintele: luare-aminte, trezvie, pază, străjuire au același înțeles. Deci luarea-aminte sau trezvia se unește cu rugăciunea în sensul că prima premerge celei din urmă. Ea oprește gândurile rele să pună stăpânire pe cugetare, dar abia rugăciunea le desființează propriu-zis.

înțelept poate cunoaște care este câștigul născut din cea dintâi luare-aminte. Iar dacă cineva nu cade în acestea, pentru că trăiește în viața de obște (acestea li se întâmplă deci pustnicilor), totuși rămâne toată viața fără nicio sporire din ea[98].

• Al doilea fel de rugăciune se face așa: mintea se retrage din cele supuse simțurilor, își păzește simțurile de cele din afară și-și adună toate gândurile, ca să nu umble după lucrurile deșarte; apoi, aici face cercetarea gândurilor, aici ia aminte la cererile ce le rostește cu gura către Dumnezeu, sau aici trage la sine gândurile robite (de diavol), aici, cuprinsă ea însăși de patimă, începe să revină la sine cu silire. Dar unuia ce se luptă așa îi este cu neputință să câștige pacea sau să primească cununa biruinței (2 *Timotei* 4, 8). Căci unul ca acesta se aseamănă omului ce se luptă noaptea, care aude glasurile vrăjmașilor și primește loviturile lor, dar nu poate vedea curat cine sunt, sau de unde au venit, sau cum și pentru ce se bat, dat fiind întunericul din mintea sa, care îi pricinuiește acest neajuns. Cel ce se luptă așa nu va scăpa de a fi zdrobit de către dușmanii inteligibili (gândiți cu mintea); el va suporta osteneala, dar de răsplată va fi păgubit. Căci, furat de slava deșartă, el se fălește că e cu luare-aminte. Și, stăpânit și batjocorit de ea, va disprețui pe alții că nu sunt cu luare-aminte, și se va mândri față de ei, și se va da drept păstor al oilor, asemănându-se orbului care vrea să călăuzească pe orb *(Matei* 15, 14).

Acestea sunt însușirile rugăciunii celei de a doua. Din ele, cel ce se silește poate să cunoască neajunsul ei. Această a doua rugăciune e mai bună decât cea dintâi, precum o noapte cu lună plină e mai bună decât o noapte fără stele și fără lumină[99].

• Vom începe să vorbim și despre a treia rugăciune. Ea e un lucru străin

---

[98] Această primă luare-aminte merită acest nume întrucât e și o concentrare la Dumnezeu. Dar ea este insuficientă, întrucât își închipuie cele cerești după asemănarea celor pământești. Ea le pune celor închipuite contururi limitative. Nu e vorba să nu se gândească cel ce se roagă la Hristos pe cruce, ci să nu-și închipuie pe Hristos că i Se arată acum în același mod nepnevmatizat ca pe cruce. Mintea trebuie să aibă mereu un conținut. În viața pământească, dacă nu se gândește la Dumnezeu cel nemărginit, trece de la gânduri limitate la alte gânduri limitate, pentru că are trebuință de lucrurile pe care le reprezintă. Dar în viața viitoare nu va mai avea lipsă de aceste lucruri. Acolo va putea să fie umplută numai de Dumnezeu. Dar dacă nu s-a obișnuit aici să gândească pe nesfârșitul Dumnezeu prin pomenirea tot mai deasă a numelui lui Iisus, va fi golită de orice conținut. Iar aceasta înseamnă o neputință de a scăpa de cea mai groaznică plictiseală. Orice clipă va fi ca o eternitate extrem de chinuitoare. Și va ști că nu va scăpa nicicând de acest gol, ca să poată gândi la ceva.

[99] Acesta nu mai rămâne alipit de chipurile celor din afară, pe care le urcă la cer, dar rămâne într-o lăuntrică luptă cu gândurile. El nu câștigă lupta, nu dobândește pacea de gânduri, pentru că luptă singur, pentru că nu are ascultarea de altul priceput în această luptă.

(minunat) şi greu de tălmăcit, iar pentru cei ce n-o cunosc, nu numai greu de înţeles, ci şi aproape de necrezut. E un lucru care nu se întâlneşte la mulţi. Căci socotesc că acest bun a fugit azi de la noi împreună cu ascultarea. Pentru că ascultarea este aceea care, dezlipindu-l pe cel ce-o iubeşte de veacul rău de acum şi desfăcându-l de patimi şi de griji, îl face statornic şi neobosit în urmărirea căii acesteia, mai ales dacă a găsit şi un povăţuitor neamăgitor. Căci ce lucruri vremelnice ar mai putea atrage mintea aceluia care a murit, prin ascultare, oricărei împătimiri faţă de lume şi de trup? Sau ce grijă l-ar mai putea stăpâni pe acela care a dat în seama lui Dumnezeu şi a părintelui său duhovnicesc toată grija sufletului şi a trupului şi nu mai trăieşte sieşi, nici nu mai aşteaptă o zi a plăcerilor sale? De aceea, ispitele puterilor răzvrătite, care trag mintea ca nişte funii în nenumărate curse de gânduri, se rup, şi omul, ajuns liber, luptând cu putere şi pătrunzând gândurile vrăjmaşilor, le alungă cu măiestrie şi înalţă rugăciuni din inimă curată. Acesta este începutul adevăratei vieţuiri călugăreşti. Cei ce nu încep astfel se vor zdrobi în deşert.

Iar începutul rugăciunii a treia nu se face cu întinderea mâinilor, şi cu adunarea gândurilor, şi cu chemarea ajutorului din cer. Căci acestea sunt, precum am spus, însuşirile primei rugăciuni. Dar nu începe nici de la al doilea fel, în care mintea ia aminte la simţurile din afară, iar pe duşmanii dinlăuntru nu-i observă. Fiindcă unul ca acesta, cum am spus, e lovit, dar nu loveşte, e rănit, dar nu răneşte, e dus în robie fără să se poată apăra de cei ce-l robesc. Necontenit vrăjmaşii îl lovesc din spate, dar mai ales din faţă, şi îl face iubitor de slavă deşartă şi plin de părerea de sine.

Deci tu, de voieşti să începi această lucrare născătoare de lumină şi plină de farmec, fă începutul de aici: după ascultarea cu de-amănuntul, pe care am zugrăvit-o mai înainte, trebuie să le faci toate cu conştiinţă. Căci fără ascultare, nu există nici conştiinţă curată[100]. Iar conştiinţa aceasta trebuie să o păzeşti întâi faţă de Dumnezeu, apoi faţă de părintele tău duhovnicesc şi, în al treilea rând, faţă de oameni şi de lucruri[101]. Faţă de Dumnezeu trebuie să-ţi păzeşti conştiinţa curată, ca toate câte le ştii că nu slujesc Lui să nu le faci; faţă de părintele tău, ca să faci toate câte ţi le spune potrivit scopului ce-l urmăreşte, neadăugând şi netăind nimic; faţă de oameni trebuie să-ţi păzeşti conştiinţa, ca cele ce tu le urăşti altuia să nu le faci; iar faţă de lucruri trebuie să te fereşti de trecerea măsurii în tot ce faci: în mâncare, în băutură şi în îmbrăcăminte. Simplu grăind, toate să le faci ca în faţa lui Dumnezeu, ca să nu fii mustrat în vreo privinţă de conştiinţă.... Înainte de toate însă trebuie să-ţi câştigi trei

---

[100] Neascultând de un povăţuitor iscusit, nu-ţi dai seama de marginile puterilor tale, te suprapreţuieşti, n-are cine să te facă atent la scăderile şi greşelile tale.

[101] Această conştiinţă e un fel de simţ al răspunderii faţă de oameni, şi chiar faţă de lucruri şi de împrejurările ce-ţi sunt date, dar mai ales faţă de întrebuinţarea lor. Iar temeiul acestei răspunderi stă în răspunderea faţă de Dumnezeu.

lucruri și așa să pornești spre ținta căutată: lipsa de griji în privința lucrurilor neîndreptățite și îndreptățite, adică moartea față de toate; conștiința curată, păzindu-te neosândit de conștiința proprie; și neîmpătimirea, nelăsându-te atras de nimic din ce-i al veacului acestuia sau al trupului.

Apoi, șezând într-o chilie liniștită și într-un colț retras, ia aminte să faci ceea ce-ți spun: închide ușa și ridică-ți mintea de la tot ce e deșert sau vremelnic. Apoi întoarce-ți partea de jos a obrazului tău, sau barba ta spre pieptul tău, ca să iei aminte, cu mintea ta și cu ochii tăi sensibili, la tine însuți. Și ține puțin și respirația ta, ca să ții și mintea și să afli locul unde este inima ta, și acolo să fie în întregime și mintea ta[102]. La început vei afla un întuneric și o grosime de nestrăbătut. Dar stăruind și făcând acest lucru ziua și noaptea, vei afla, o, minune, o bucurie nesfârșită. Căci îndată ce află mintea locul inimii, vede ceea ce nu crede. Vede văzduhul ce se află în mijlocul inimii și se vede pe sine în întregime luminoasă și plină de puterea de deosebire. Și de aici înainte, îndată ce mijește un gând, încă înainte de a se alcătui și de a lua chip, îl izgonește cu chemarea lui Iisus Hristos și-l face să se mistuie[103]. De acum mintea, în ciuda ei pe draci, ridică împotriva lor mânia cea după fire și îi lovește, izgonind pe acești vrăjmași cunoscuți cu mintea (inteligibili-spirituali). Celelalte le vei învăța, cu ajutorul lui Dumnezeu, prin păzirea minții, ținând pe Iisus în inimă. Căci șezi, zice, în chilia ta, și aceasta te va învăța pe tine toate.

• Întrebare: *Pentru ce primul și al doilea fel de luare-aminte nu-i pot*

---

[102] Aceasta e versiunea neogreacă a acestui pasaj. Pasajul din textul paleogrec, care nu credem că a fost normativ, ci a fost poate invenția răuvoitoare a vreunui adversar al isihasmului (vezi Nichifor din singurătate, *Cuvânt despre rugăciune, Filoc.* rom., vol. VII), sună astfel: „Apoi sprijină-ți barba ta de pieptul tău și mișcă ochiul tău sensibil împreună cu mintea spre mijlocul pântecelui sau spre buric. Comprimă și inspirația aerului prin nări, ca să nu respiri ușor, și cercetează cu gândul înlăuntrul măruntaielor tale locul inimii, unde sunt sălășluite toate puterile sufletului". Această recomandare n-a putut fi urmată, dată fiind contrazicerea din ea. Căci cum ar putea fi căutat locul inimii cu o minte îndreptată spre buric? Logică e numai versiunea neogreacă. Poate aceasta a avut la bază un text paleogrec ce nu s-a păstrat în multe exemplare, fiind compromis prin amănuntul cu buricul, din altele. În orice caz, textul neogrec e întreg un text oarecum explicativ al textului paleogrec. Acesta e explicat de cei ce au practicat această „metodă". De aceea, avem tot dreptul să credem că așa a fost înțeleasă și practicată „metoda" și în privința locului spre care trebuie să se concentreze privirea și mintea celui ce practica această rugăciune.

[103] E vorba de un „văzduh" cunoscut cu mintea (inteligibil), sau spiritual. E deschiderea inimii în largul infinității dumnezeiești. În această deschidere în largul infinității dumnezeiești sau a conștiinței de prezența lui Dumnezeu, totul devine luminos pentru minte. Toate gândurile referitoare la lucrurile vremelnice își pierd importanța lor și puterea de atracție. Hristos chemat neîncetat e suveran în acest „văzduh".

desăvârşi pe călugări?

Răspuns: Pentru că nu le întrebuinţăm după ordinea lor. Ioan Scărarul le aseamănă pe acestea cu o scară, zicând: „Unii micşorează patimile; alţii cântă şi petrec cea mai mare parte în aceasta; alţii, iarăşi, stăruie în rugăciunea minţii; şi, în sfârşit, alţii îşi aţintesc privirea în adânc. După chipul stării, zice, trebuie făcut lucrul”[104]. Deci cei ce vor să păşească pe scară nu calcă de sus în jos, ci de jos în sus, şi întâi pun piciorul pe prima treaptă, apoi pe cea de după ea şi aşa mai departe pe toate. Aşa se poate ridica cineva de la pământ şi înălţa la cer. Dacă vrem deci să ajungem la bărbatul desăvârşit al plinătăţii lui Hristos, să începem să urcăm scara de la hrana vârstelor copilăreşti, ca, păşind treptat, să ajungem şi la măsurile bărbatului şi bătrânilor. Deci cea dintâi vârstă a vieţii călugăreşti stă în a micşora patimile. Acesta este lucrul începătorilor[105].

A doua treaptă şi schimbare de vârstă, care face pe cineva din băietan tânăr duhovnicesc, este stăruinţa în cântare. Căci, după potolirea şi micşorarea patimilor, cântarea se face dulce limbii şi e luată în seamă de Dumnezeu, dat fiind că nu e cu putinţă a cânta Domnului în pământ străin (*Psalm* 136, 4), adică într-o inimă pătimaşă.

A treia treaptă şi schimbare de vârstă, care face dintr-un tânăr un bărbat duhovnicesc, este stăruinţa în rugăciune. Ea este a celor înaintaţi. Iar rugăciunea se deosebeşte de cântare ca bărbatul desăvârşit de cel tânăr şi de băietan, ca trepte deosebite pe scara pe care păşim.

La acestea se adaugă a patra treaptă şi schimbare de vârstă duhovnicească. Ea este a bătrânului, a celui albit la păr, şi constă în aţintirea neabătută a privirii, care este proprie celor desăvârşiţi. Aici calea s-a isprăvit şi scara a luat sfârşit.

Deci acestea fiind astfel orânduite şi hotărâte de Duhul, nu e cu putinţă copilului să se facă bărbat şi să urce la starea bătrânului albit altfel decât începând de la prima treaptă, precum am zis, ca, păşind bine prin cele patru trepte, să se înalţe la desăvârşire.

Iar începutul înaintării spre lumină pentru cel ce vrea să se renască duhovniceşte este micşorarea patimilor, sau păzirea inimii. Căci altfel este cu neputinţă să se micşoreze patimile. În al doilea rând vine stăruirea în cântare. Căci patimile fiind domolite şi micşorate prin împotrivirea inimii faţă de ele, dorinţa împăcării cu Dumnezeu aprinde mintea. Astfel, mintea întărită izgoneşte prin loviturile trezviei gândurile ce suflă la suprafaţa inimii. Şi iarăşi se dăruieşte luării-aminte şi rugăciunii celei de a doua. În această vreme se dezlănţuie întărirea duhurilor şi suflările patimilor tulbură adâncul fără fund

[104] PG 88, 1105C.

[105] Deci nu trebuie să se înceapă rugăciunea neîncetată a lui Iisus înainte de lucrarea curăţirii de patimi.

(abisul) al inimii. Dar prin chemarea Domnului Iisus Hristos se mistuie și se topesc de acolo ca ceara. Însă ele tot nu se liniştesc, ci, scoase de acolo, aprind prin simţuri suprafaţa minţii. De aici mintea le scoate repede şi îndată simte pacea[106]. Dar să scape cu totul şi să nu mai trebuiască să lupte este cu neputinţă. Căci acest lucru e propriu numai celui ce a ajuns la bărbatul desăvârşit, care s-a retras cu totul din lume şi stăruie neîncetat în paza inimii. De la acestea cel ce ia aminte se înalţă treptat la înţelepciunea părului alb, sau la treapta vederii, lucru care e propriu celor desăvârşiţi.

Deci cel ce împlinește acestea la vreme potrivită şi cu bună rânduială poate, după alungarea patimilor din inimă, să stăruie şi în cântare, şi să se apere şi de gândurile trezite prin simţuri şi de tulburarea de la suprafaţa minţii; de asemenea, poate să caute cu ochiul trupesc şi cu cel al minţii – pentru că şi de acestea e nevoie – la cer şi să facă o rugăciune curată întru tot adevărul[107].

Dar aceasta numai din când în când şi câte puţin, din pricina vrăjmaşilor ce întind curse în văzduh.

Căci numai aceasta se cere de la noi, să fie inima noastră curăţită prin supraveghere. Fiindcă „de e rădăcina sfântă, după Apostol, e vădit că vor fi şi ramurile” (*Romani* 11, 16), şi rodul. Dar cel ce îşi ridică ochiul şi mintea la cer şi vrea să-şi închipuie niscai lucruri gândite cu mintea (inteligibile), în afară de modul în care am grăit, oglindește mai degrabă idoli decât adevăr. Căci, câtă vreme inima este necurată, a doua şi prima luare-aminte nu pot înainta. Fiindcă, precum la zidirea unei case nu punem întâi acoperișul, apoi temelia (aceasta e cu neputinţă), ci, dimpotrivă, întâi temelia, apoi zidirea şi la urmă acoperișul, aşa trebuie să cugeţi că e şi în acestea. Căci întâi ne păzim inima şi

---

[106] Mintea încălzită de dorul lui Dumnezeu nu mai acordă atenţie gândurilor străine de El. Inima nu se mai îngustează prin plăcerea pentru lucrurile mărginite la care se referă aceste gânduri, ci se încălzeşte de dragostea lui Dumnezeu cel nesfârşit şi Îi cântă cu foc. Dar încă n-a ajuns la vederea lui Dumnezeu cel infinit, la liniştea conştiinţei prezenţei Lui. Patima mărgineşte vederea în adâncimea Lui fără sfârşit. Căldura cântării poate dezlănţui şi ea patimile care acoperă abisul inimii în care se vede nesfârşirea dumnezeiască. Ele mai încearcă prin simţuri să tulbure mintea. Dar nu mai pot tulbura adâncul ei, ci numai suprafaţa ei şi pentru scurt timp. Dar chemarea numelui lui Iisus lărgeşte vederea. Căci prin umanitatea lui Iisus se poate privi în infinitatea dumnezeirii Lui.

[107] După ce a ajuns câte puţin la nepătimire şi, prin aceasta, la obişnuinţa privirii în adâncul fără fund al inimii, şi prin ea în abisul dumnezeiesc, poate să se ocupe şi cu cântarea şi poate căuta şi la înţelesurile lucrurilor, căci nu mai este ispitit de ele la rămânerea la ele ca la singura realitate, deci la păcat. Dar a începe cu ele înainte de dobândirea nepătimirii, care îngustează mintea alipind-o la cele mărginite, înseamnă a face primul şi al doilea fel de rugăciune şi a fi ispitit la păcate, adică la alipirea de ele şi la uitarea lui Dumnezeu.

ne micşorăm patimile din ea şi, prin aceasta, punem temelia duhovnicească a casei. Apoi respingem suflarea duhurilor rele, răscolită prin simţurile din afară, prin a doua luare-aminte, şi aşa, scăpând repede de război, ridicăm zidurile peste temeliile casei duhovniceşti. Apoi, prin aţintirea noastră desăvârşită spre Dumnezeu sau prin retragerea noastră (în noi), întindem acoperişul casei, şi aşa desăvârşim casa duhovnicească în Hristos Iisus Domnul nostru. Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin

PREOTUL PROFESOR DUMITRU STĂNILOAE

ISIHAŞTII SAU SIHAŞTRII ŞI RUGĂCIUNEA LUI IISUS ÎN TRADIŢIA ORTODOXIEI ROMÂNEŞTI

• Dar, vorbind de renaşterea spiritualităţii filocalice în Rusia la sfârşitul secolului al XVIII-lea, el observă: ,,*Nu e de mirare că* Filocalia, *îndată ce a fost tipărită la Veneţia (la 1792), şi-a luat drumul răspândirii din Moldova,* din Principatul familiei Mavrocordat. Acolo trăia în Mănăstirea Neamţ (Njamec-Kloster), nu departe de Tiraspol, călugărul Paisie Velicicovski, care petrecuse mulţi ani în Athos. Acest rus cunoscător al limbii greceşti a tradus, din cele 36 de bucăţi ale *Filocaliei* greceşti, 24 în slavona bisericească, şi pe acestea le-a publicat sub titlul *Dobrotoliubie* în anul 1794, în patru părţi şi două volume, în St Petersburg..

• Spiritualitatea isihastă a venit, fără îndoială, şi prin legăturile strânse ce le avea Ţara Românească cu Mănăstirea Cutlumuş din Sfântul Munte. Ajutoarele date de voievodul Vladislav I pentru zidirea din nou a acestei mănăstiri sub stareţul Hariton au făcut ca în această mănăstire să se aşeze mai mulţi călugări români tocmai în această perioadă în care isihasmul se afla în floare şi era sprijinit de patriarhii Calist şi Filotei, ucenicii Sfântului Grigorie Palama, dintre care primul a trimis, la cererea voievodului Nicolae Alexandru Basarab, pe Iachint de Vicina ca prim Mitropolit al Ţării Româneşti. Aceşti călugări nu s-au închis definitiv în Athos, ei veneau uneori acasă. Aşa au venit înainte de 1370, pentru că nu se puteau împăca cu viaţa de obşte de acolo, fiindcă în Ţara Românească duseseră o viaţă mai liniştită în micile schituri din ea. După ce voievodul Vladislav obţine, prin corespondenţă, de la stareţul Hariton al Cutlumuşului, îngăduinţa ca acei călugări plecaţi din Ţara Românească să ducă o viaţă mai de sine, ei se duc din nou în Cutlumuş, şi unul din ei, Melchisedec, ajunge chiar egumenul mănăstirii (între 1370 şi 1375). El fusese în ţară protopopul Mihai, deci era un om mai ridicat din punct de vedere cultural şi spiritual.

• Cuvântul „sihastru” este transcrierea românească a cuvântului „isihast”.

Așa cum patriarhul Calist e numit în manuscrisele românești „Calistru”, așa cuvântul isihast a devenit în rostirea românească „sihastru” (după *st* al unui cuvânt grecesc, românii au adăugat un *r*, poate și prin influența termenului grec ἡσυχαστήριον, loc de liniștire, devenit în limba românească: sihăstrie).

• Aproape pretutindeni unde s-au înălțat mănăstiri mai mari au existat prin împrejurimi unul sau mai mulți „sihaștri”. Acești „sihaștri” locuiau de multe ori în chilii săpate în stânci sau în bordeie de lemn. În cartea lui Pavel Chihaia (citată) sunt date în fotografie ușile mai multor astfel de chilii în stânci din munții Buzăului. Lângă mănăstirea Putna, într-o stâncă de deasupra unei văi din apropiere, dăinuiește până azi chilia lui Daniil Sihastru. Se poate presupune că Ștefan cel Mare a zidit Mănăstirea Putna atras de acest loc prin viața ce o ducea în împrejurimi Daniil Sihastru, care era, după tradiție, duhovnicul lui. După ce acesta s-a retras în părțile Voronețului, Ștefan cel Mare a zidit și acolo o mănăstire, Voronețul, unde Daniil Sihastru e și înmormântat[108]. La fel, lângă Tismana, se află chilia în stâncă unde se spune că ar fi petrecut uneori ca sihastru întemeietorul mănăstirii, Nicodim. Neculce, care ne spune că Voronețul a fost zidit de Ștefan cel Mare la îndemnul lui Daniil Sihastru, ne spune că și Alexandru Lăpușneanu a zidit Slatina la îndemnul unui alt sihastru[109]. Dar odată ce se zidea în apropiere o mănăstire, viața sihăstrească nu înceta în împrejurimile ei mai greu accesibile. Pe valea Putnei, nu departe de mănăstire, s-a înfiripat o „sihăstrie” pentru călugării care voiau să ducă o viață de liniște, închinată rugăciunii. „Sihăstria” aceasta a durat până la ocuparea Bucovinei de către Austria, mai precis până la Iosif al II-lea, care a desființat, odată cu mănăstirile din Bucovina, și această sihăstrie. Încă la 1776, în 10 ianuarie, Grigore Ghica Vodă acordă niște scutiri călugărilor

---

[108] Ion Neculce ne transmite o tradiție după care „Ștefan Vodă mergând de la cetatea Neamțului în sus, pe Moldova, a mers la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pe nume Daniil, și, bătând la ușa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aștepte Ștefan Vodă afară până își va isprăvi ruga; și după ce și-a isprăvit sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ștefan Vodă, și s-a spovedit Ștefan Vodă la dânsul, și a întrebat Ștefan Vodă pe sihastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii: închina-va țara la turci sau ba? Iar sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui; dar după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii. Deci au și purces Ștefan Vodă în sus, pe la Cernăuți și pe la Hotin, și au strâns oaste fel de fel de oameni și a purces în jos. Iar turcii, înțelegând că va să vie Ștefan Vodă cu oaste în jos, au lăsat și ei cetatea Neamțului de a se mai bate și au început a fugi spre Dunăre. Iar Ștefan Vodă îi urmări și îi bătu până i-au trecut Dunărea. Și întorcându-se înapoi Ștefan Vodă s-a apucat și a făcut mănăstirea Voronetzi și i-au pus bisericii hramul Sfântului Gheorghe” (*O samă de cuvinte,* Ed. Cartea Românească, 1938, p. 12).

[109] Ion Neculce, *O samă de cuvinte,* p. 17.

„sihaştri” de la Putna[110]. Pocrovul e atestat încă de la 1691 cu numele de „Sihăstria Neamţului”

• Mari sihaştri au vieţuit în schitul Sihla, şi în jurul lui, zidit în apropierea Mănăstirii Sihăstria de azi. Schitul propriu-zis a fost clădit la 1731, lângă peştera Sfintei Teodora. Aceasta a vieţuit mai înainte în peştera aflată în apropierea schitului Sihla de azi. Ea e cinstită până azi de evlavia poporului nostru ca sfântă, pentru viaţa ei de sihastră desăvârşită. După mai mulţi ani de sihăstrie în munţii Buzăului, împreună cu alte trei surori de viaţă pustnicească, a petrecut vreo patruzeci de ani în peştera lângă care s-a ridicat mai târziu schitul Sihla, loc vestit pentru sihaştrii ce-l locuiau încă din sec. al XVII-lea. Se spune despre Cuvioasa Teodora că petrecea pururea cu Rugăciunea lui Iisus pe buze şi în minte şi ducea o viaţă deosebit de aspră.

• Părintele Ioanichie Bălan, de la Mănăstirea Bistriţa din Moldova, care a cercetat mulţi ani vieţile sihaştrilor români începând din secolul al XV-lea până în secolul al XX-lea, alcătuind mai multe volume cu descrierile lor, spune: „În tradiţia Mănăstirii Tazlău (zidită la 1497), ca şi în cazul celorlalte mănăstiri, era obiceiul de a trăi în jurul lavrei numeroşi sihaştri. Aceștia erau dintre vieţuitorii mănăstirii cei mai întăriţi, care râvneau o viaţă pustnicească singuratică. Pentru aceasta erau obligaţi să petreacă primii ani în viaţa de obşte, pentru a deprinde tainele vieţii duhovniceşti. Cu binecuvântare plecau apoi în munte, fie ca ucenici ai altor sihaştri bătrâni, fie singuri sau cu alţi vieţuitori. Acolo ocupau una din peşterile libere sau îşi construiau singuri bordeie de lemn, din piatră sau din pământ. Fiecare dintre ei păstra legătura cu mănăstirea din care făcea parte. În fiecare sâmbătă coborau din munte, îşi primeau „tainul” acordat de egumen (pâine, pesmeţi, legume, fructe, sare), se mărturiseau la duhovnicul mănăstirii, a doua zi se împărtăşeau şi iarăşi se urcau la chiliile lor. Ocupaţia permanentă a sihaştrilor era sfânta rugăciune a lui Iisus”[111]. „Bătrânii comunei Tazlău povestesc şi astăzi cele auzite din gura

---

[110] În ms. nr. 237, f. 451 din Biblioteca Academiei Române.

[111] *Chipuri de călugări îmbunătăţiţi...,* p. 200. Marcus Bandinus, episcop catolic venit într-o vizită pe la 1649, afirmă că „pădurile şi prăpăstiile din preajma mănăstirii (Neamţ) foiau de mulţimea sihaştrilor” *(Analele Academiei Române,* secţia istorică, seria a II-a, vol. XVI, 1893-1894, p. 242; la C. Bobulescu, *Pocrovul,* Craiova, 1943, p. 4). La fel spune şi D. Cantemir, că „munţii sunt plini de călugări şi pustnici care îşi jertfesc acolo, în liniştea şi singurătatea lui Dumnezeu, viaţa smerită şi singuratică” (în: *Descrierea Moldovei,* Ed. Minerva, Bucureşti, 1976, p. 195). Tot D. Cantemir spune că numai în Ţara de Sus a Moldovei erau peste 200 de mănăstiri şi aproape tot atâtea schituri. Iar Paul de Alep, însoţind pe patriarhul Macarie al Antiohiei în Moldova la 1652-1656, spune că numai în curtea Mănăstirii Trei Ierarhi din Iaşi se aflau chilii cu peste 300 de asceţi (în: *Călători străini despre ţările române,* vol. VI, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 481). Tot Paul de Alep spune că la strana dreaptă se cânta greceşte, iar la cea stângă româneşte (p. 63). Deci, înainte de a se fi tipărit în

înaintașilor lor, cum că acești sihaștri coborau în fiecare noapte la utrenie în mănăstire, iar după miezul nopții se urcau din nou către chiliile lor. Ei povestesc că acești venerabili sihaștri erau foarte cuvioși, se rugau neîncetat, citeau neîntrerupt *Psaltirea,* rosteau rugăciunea lui Iisus, făceau mii de mătănii pe noapte, privegheau și vorbeau numai de Dumnezeu”[112]

• Sihaștrii aceștia au fost de fapt foarte populari în trecutul nostru. S-a recunoscut rolul lor în susținerea puterii de rezistență a poporului nostru în vremuri grele. Am amintit de Daniil Sihastru, care a sfătuit pe Ștefan cel Mare, întărindu-l în lupta pentru apărarea Moldovei creștine într-un moment de descurajare. Ei nu erau niște pustnici nepăsători față de lume, în sensul celor ce trăiau în recluziune în Occident, sau chiar din Muntele Athos. Ei ajutau în tot felul poporul în greutățile lui. Părintele Ioanichie Bălan spune: „Apoi sihaștrii veneau în ajutorul oamenilor cu sfatul, cu spovedania, cu mustrarea și cu îndemnul. Călugării, sihaștrii, pustnicii aceștia fugiți de lume, au iubit cel mai mult oamenii, s-au rugat neîncetat pentru ei. Acești pribegi ai munților, acești prieteni ai Carpaților, acești locuitori ai codrilor au fost în același timp cei mai apropiați sfetnici ai voievozilor... Toți voievozii au avut ca duhovnici și sfetnici de taină călugări și sihaștri. În ei aveau cea mai mare încredere, cea mai mare nădejde, lor le destăinuiau inima, sfatul lor îl păzeau cu sfințenie, de la ei cereau rugăciune și binecuvântare când plecau să-și apere credința și pământul strămoșesc”[113].

• Nu mai vorbim de alți călugări, vestiți pentru viața lor de rugăciune, pentru marea lor înfrânare, pentru darul cunoașterii oamenilor și al vindecărilor. Amintim doar de Ioanichie Moroiu, stareţul Mănăstirii Sihăstria († 1944)[114], de Vichentie Mălău din Mănăstirea Secu, care nu dormea decât trei ore pe noapte pe o laviță fără așternut; el avea rugăciunea neîncetată, făcea orice ascultare cu bucurie, spunând că cine face ascultare cu dragoste „liturghie săvârșește”; gusta din mâncăruri, din apă, din vin, din fructe, din toate roadele pământului, după binecuvântare, cu bucurie, ca dintr-o „împărtășanie” († 1945)[115]; de Atanasie Păvălucă, venit pe la 1939 împreună cu fratele său, Chiril (în viața civilă: Ioan și Anania), de la Brețcu, în Mănăstirea Neamț, cu cele cinci sute de oi ale lor. Rămas la Neamț, spre deosebire de

---

românește toată *Liturghia,* se cânta la strană românește, și aceasta pare să fi fost o tradiție veche. Socotim foarte probabil că poporul a cântat în limba sa în biserică în mod neîntrerupt, în continuarea unei tradiții pe care o avem atestată încă în sec. al V-lea; vezi: Pr. D. Stăniloae, „Besii în mănăstirile din Orient”, în: *Biserica Ortodoxă Română,* XCIV (1976), nr. 5-6, pp. 583-590.

[112] *Chipuri de călugări îmbunătățiți...,* p. 272.

[113] *Chipuri de călugări îmbunătățiți...,* p. 273.

[114] *Chipuri de călugări îmbunătățiți...,* p. 169 ș.u.

[115] *Chipuri de călugări îmbunătățiți...,* p. 244 ș.u.

fratele său Chiril, care a plecat în Sfântul Munte, unde muri tânăr, Atanasie Mălău a dus o vieţuire de mare înfrânare, mâncând toată viaţa o singură dată pe zi (pâine, legume şi fructe), citind zilnic toată *Psaltirea* sau spunând-o pe de rost, dormind numai şezând în scaun două-trei ore pe noapte, umblând desculţ vara şi iarna, fiind un sârguincios împlinitor al rugăciunii lui Iisus, nelăsându-şi gândurile să pornească spre cele pământeşti; când un frate îl întrebă ce faptă trebuie să facă pentru a se mântui, părintele Atanasie îi spuse: „să ai pe Hristos în minte, şi ai să te mântuieşti". Întrebând acela, în continuare: „Şi cum pot să primesc pe Hristos în minte?", părintele Atanasie i-a răspuns: „Prin neîncetata rugăciune şi pază a minţii. Zi mereu rugăciunea lui Iisus, fugi de oameni şi nu te învoi cu mintea la niciun lucru rău". Toată viaţa a rămas cu oile prin pădure, nevrând să-şi ia o chilie în mănăstire nici măcar iarna, ci rămânând totdeauna la stână, numai când a simţit că-i vine sfârşitul s-a retras în mănăstire. A încetat din viaţă în 1955, în vârstă de 78 de ani[116].

• Forma de vieţuire călugărească în mici schituri, potrivite unei practicări a rugăciunii lui Iisus într-un cadru de linişte, era, până în secolul al XVIII-lea, extinsă şi în Transilvania, mai ales în sudul ei şi în părţile Bistriţei, la poalele Carpaţilor, de unde se făcea uşor comunicarea cu schiturile din sudul şi răsăritul Carpaţilor. Între Braşov şi Sibiu existau în secolul al XVIII-lea vreo 120 de astfel de mici schituri. Aceste schituri şi legăturile sihaştrilor din ele cu sihaştrii din schiturile din sudul şi răsăritul Carpaţilor a fost cea mai mare piedică în calea lăţirii uniatismului în Transilvania după 1700. Documentele austriece nu mai încetează să se plângă de aceşti călugări, care treceau graniţa de la sudul şi răsăritul Carpaţilor. De aceea, la ordinul Curţii imperiale din Viena, generalul Bukow dărâmă cu tunurile schiturile din sudul şi răsăritul Transilvaniei[117].

• Existenţa neîntreruptă a miilor de sihaştri şi a sutelor de schituleţe cu viaţă sihăstrească din codrii ţărilor române, deci şi din munţii Buzăului, explică de ce călugărul ucrainean Vasile vine la începutul secolului al XVIII-lea în acest ţinut şi se aşază în unul din aceste schituri, ca apoi să întemeieze unul propriu, căruia i se face stareţ. El afla aici o viaţă monahală mult mai intensă decât în ţara sa, care, după ce trecuse teologic printr-o accentuată influenţă catolică, se afla acum sub influenţa protestantă, fapt care adusese şi o răcire a vieţii monahale. Chiar despre Paisie, care vine în aceeaşi regiune după Vasile de la Poiana Mărului, J. Hidarin spune: „Stareţul Paisie a fost înnoitorul vieţii monahale ruseşti şi îndrumătorul şi educatorul ei în lecturile ascetice... Căci, în

---

[116] *Chipuri de călugări îmbunătăţiţi...*, p. 321 ş.u.

[117] Silviu Dragomir, *Istoria dezrobirii religioase a Românilor din Ardeal,* vol. I, Sibiu, 1918; vol. II, Sibiu, 1931; Şt. Meteş, *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria,* Sibiu, 1936.

acea vreme, Rusia nu avea asemenea scrieri”[118].

Vasile, după 20 de ani petrecuţi la Dălhăuţi, unde exista o puternică viaţă sihăstrească în care el s-a putut introduce, cum am văzut din viaţa lui Irinarh Roset, se aşază la 1733 tocmai în regiunea atât de bogată în mici schituri din munţii Buzăului, lângă schiturile Trăisteni şi Cârnu, întemeind schitul de la Poiana Mărului, 40 de km la apus de Râmnicul Sărat. Era, de altfel, o tradiţie mai veche ca monahi ruşi să vină în mănăstirile din Moldova, unde puteau găsi mulţumirea unei vieţi călugăreşti de mai mare adâncime duhovnicească[119].

Cu siguranţă că Vasile de la Poiana Mărului a fost inspirat de practica sihăstrească sau isihastă a călugărilor din aceste schituri când a alcătuit acele „Cuvinte înainte” la Filotei Sinaitul, Isihie Sinaitul, Grigorie Sinaitul şi Nil Sorski.

La 1742 vine, tot în regiunea aceea monahală, călugărul ucrainean Platon, viitorul Paisie. El trecu prin Dălhăuţi, care se afla sub autoritatea duhovnicească a lui Vasile, compatriotul său[120]. Prinsese dorul să vină în Moldova de la mitropolitul moldovean Antonie, refugiat în Rusia în timpul războiului ruso-turc (1735-1739), de la care află multe despre Moldova şi bisericile sale[121].... Un al doilea lucru adus de Paisie a fost stimulentul dat celor din jurul lui pentru o traducere a scrierilor filocalice din limba greacă, traduceri dintre care cele mai multe erau mai curând o revizuire a unor traduceri mai vechi în lumina textelor greceşti, revizuire făcută adesea, când era vorba de vechile traduceri slavone, nu numai după texte greceşti, ci şi după

---

[118] La Diacon Petre I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare (Velicicovschi), un desăvârşit monah,* Bucureşti, 1975, p. 13, nota 41.

[119] Ierod. Ioanichie Bălan, *Chipuri de călugări îmbunătăţiţi...,* p. 140.

[120] Diacon P. I. David, *Cuviosul Paisie cel Mare...,* p. 6, reproduce după: Pr. Paul Mihail, „Stareţul Paisie de la Neamţ, înnoitorul monahismului”, în: *Mitropolia Moldovei şi Sucevei,* 1962, nr. 5-6, p. 417-419, o frază în care se află şi unele cuvinte ale lui Paisie: „Fratele Platon (Paisie) roagă pe cei doi călugări «moldovalahi» să-i îngăduie însoţirea înspre «ţara părinţilor noştri...» la binecuvântata limbă şi poporul moldovenesc...”, p. 6. E unul din argumentele aduse de Diacon P. David pentru originea românească a lui Paisie, pe lângă altele (născut în Poltava, unde se aşezase Dimitrie Cantemir împreună cu mulţi români, din preotul Petru şi preoteasa Ana, rudenii cu familia Bantăş, din care se trăgea şi mama lui D. Cantemir; făcut citeţ în Pecerskaia Lavra de mitropolitul moldovean pribeag Antonie, devenit mitropolit de Cernigov; tuns de acest mitropolit ca monah în Mănăstirea Lubeţki, care era un refugiu al călugărilor moldoveni şi avea ca stareţ pe Pahomie, tot un moldovean etc.).

[121] Pr. Paul Mihail, „Stareţul Paisie de la Neamţ...”, p. 409, redă mărturisirea lui Paisie (Platon) că, auzind pe mitropolitul moldovean Antonie slujind Sf. Liturghie la Kiev în limba română, a prins dragoste de limba şi de poporul din Moldova. Pr. Paul Mihail citează din *Autobiografia lui Paisie,* publicată de Şt. Berechet, Iaşi, 1918, p. 13.

traduceri românești. Paisie însuși a luat parte la această muncă de traducere[122]. Propriu-zis, contribuția lui a fost nu atât una de înnoire sau de adâncire a vieții duhovnicești, ci mai mult una de ordin cultural, de multiplicare, de revizuire și de difuzare a scrierilor duhovnicești.

SFÂNTUL VASILE DE LA POIANA MĂRULUI

CUVÂNT ÎNAINTE SAU CĂLĂUZĂ

• **M**ulți, citind această carte a Sfântului Grigorie Sinaitul și neavând cercarea lucrării minții, greșesc în înțelegerea cea dreaptă a ei, socotind că această lucrare a fost proprie numai bărbaților celor sfinți și fără de patimă. De aceea, ținându-se de obiceiul de acum, adică numai de citirea și cântarea psalmilor, a troparelor și a canoanelor, săvârșesc numai rugăciunea cea din afară. Ei nu înțeleg că acest fel de rugăciune cântată ne-au dat-o Părinții numai până la o vreme, pentru neputința și pruncia minții noastre. Aceasta pentru ca, deprinzându-ne prin citire și cântare, să urcăm la treapta lucrării celei cu mintea, nu să petrecem până la sfârșit în aceasta. Căci ce este mai copilăresc decât aceasta? Pentru că, citind și cântând numai cu buzele rugăciunea cea din afară, rămânem la o părere bucuroasă de noi înșine, socotind că facem un lucru mare și mângâindu-ne numai cu numărul (adică cu cât facem), iar prin aceasta hrănim pe fariseul dinlăuntru.

• Dar cum putem păzi mintea? Urmând-o în simțirea celor din afară sau adunând-o din ele, care o risipesc prin ele, când caută spre lucrurile supuse simțurilor? Văzul privind cele frumoase sau necuvenite, auzul auzind cele netede sau colțuroase, mirosul mirosind cele bine sau rău-mirositoare, gustul gustând cele dulci sau amare, pipăitul pipăind cele moi sau tari pornesc și aleargă după ele ca după frunzele purtate de vânt, iar mintea, amestecându-se cu ele, cugetă la lucrările lor. Este cu putință a scăpa astfel de gândurile cele de-a dreapta sau de-a stânga? Nicidecum și niciodată. Deci, dacă simțurile din afară nu pot opri mintea de la gânduri, trebuie ca mintea să fugă din simțuri, în vremea rugăciunii, înlăuntru, în inimă, și să stea acolo surdă și mută la toate gândurile. Căci de se golește cineva numai de vedere, de auzire și de vorbire, dobândește oarecare liniște de patimi și de gândurile cele rele. Dar cu mult mai mult se va îndulci de odihna de gândurile cele rele și va gusta bucuria cea duhovnicească, aceea care se pricinuiește prin rugăciunea minții și prin luarea-aminte, când va depărta mintea și de la cele cinci simțuri din afară și o va încuia în cămara cea dinlăuntru și firească sau în pustie[123]. Căci precum sabia

---

[122] Cetfericov spune că Paisie declară că el corecta traducerile slavone după traducerile românești și din grecește, *Paisie...*, pp. 288-289.

[123] Pustia din afară e un chip al lăuntrului golit de orice gânduri. Numai așa se poate mintea concentra exclusiv spre Dumnezeu; sau poate face o rugăciune curată. Dar

cea cu două tăişuri, oriîncotro o vei întoarce, taie cu ascuţişul ei cele ce se nimeresc în preajma ei, tot aşa lucrează şi rugăciunea lui Iisus: uneori fiind întoarsă spre gândurile cele rele şi spre patimi, alteori spre păcat, spre aducerea-aminte de moarte şi de muncile veşnice[124]. Iar de va voi cineva, fără această rugăciune, numai cu rugăciunea cea cântată şi cu simţurile cele din afară şi cu împotrivirea cea din afară, să surpe atacurile vrăjmaşilor şi să se împotrivească oricărei patimi sau gând viclean, acela va fi biruit degrabă şi de multe ori. Căci diavolul aci îl biruieşte pe cel ce i se împotriveşte, aci i se supune, făcându-se că e biruit de împotrivirea aceluia. Prin aceasta îşi bate joc de el, făcându-l să se aplece spre slava deşartă şi spre neatenţie şi făcându-l să se socotească păstor oilor şi învăţător.

• Dar să nu socoteşti, binecredinciosule cititor, că, luându-ne pe noi Sfinţii Părinţi de la multa cântare din afară şi poruncindu-ne să ne deprindem cu lucrarea minţii, nesocotesc psalmii şi canoanele (troparele). Să nu fie aceasta. Căci acestea sunt date de Duhul Sfânt Sfintei Biserici, întru care se săvârşeşte toată lucrarea de sfinţire prin hirotonie şi toată taina iconomiei lui Dumnezeu Cuvântul până la a doua venire a Lui, în care se cuprinde şi învierea noastră. Şi nu este ceva omenesc în rânduiala bisericească, ci toate sunt ale darului lui Dumnezeu, neprimind niciun adaos de la vrednicia noastră şi nicio împuţinare pentru păcatele noastre.

Voind Sfinţii Părinţi să rămânem nevinovaţi de acestea, ne poruncesc să cercetăm sfintele scrieri ca să ne îndreptăm prin ele. „Să aibă frate pe frate sfătuitor bun, zice Sfântul Petru Damaschinul, iar de nu se poate afla stareţ bun cu cuvântul şi cu lucrul, după chipul Sfinţilor Părinţi, cunoscând bine scrierile Părinţilor, apoi în chip deosebit se cade a primi în tăcere sfătuirea duhovnicească din învăţăturile şi îndrumările Sfinţilor Părinţi şi a căuta în ele răspuns pentru tot lucrul şi fapta cea bună". Deci se cade ca şi noi, citind scrierile, să păzim această măsură şi această rânduială şi să nu ocolim învăţătura şi îndrumarea acestora, cum fac aceia care, neavând cercarea lucrării minţii şi socotindu-se a judeca drept, se înfăţişează sau, mai bine zis, se

---

trebuie observat că, năzuind spre această golire de gânduri, omul duhovnicesc nu vrea să devină indiferent. Prin aceasta el dobândeşte din unirea cu Hristos o covârşitoare bunătate şi iubire curată faţă de toţi şi de toate. Propriu-zis, el se goleşte numai de atitudinile pătimaşe, egoiste faţă de oameni şi lucruri, nu de orice atitudine. Se recomandă să nu se mai vadă toate în ele însele, deci dispersate, ci unite cu Dumnezeu.

[124] S-ar părea că e o contrazicere între recomandarea ca mintea să fie golită pentru a se face rugăciunea curată şi afirmaţia că rugăciunea aceasta însăşi produce această golire, tăind orice conţinut din ea pentru a săvârşi rugăciunea curată. De fapt, golirea minţii începe prin rugăciune şi, pe măsură ce înaintează spre starea de rugăciune curată, goleşte mintea mai deplin de alte conţinuturi. Se cere numai ca omul să nu se împace cu o convieţuire continuă între rugăciune şi alte gânduri.

dau pe ei înșiși ca știind ce fac, chiar când se depărtează cu trei motive de deprinderea acestei sfințite lucrări. Cel dintâi e că lasă această lucrare numai sfinților bărbați fără patimă, socotind că numai acestora li se potrivește ea, nu și celor pătimași. Cel de al doilea e împuținarea aproape totală a învățătorilor în acest fel de viețuire sau cale. Iar cel de al treilea e înșelăciunea care se ivește chiar în această lucrare. Motivul cel dintâi al acestora este nefolositor și nedrept. Căci încă treapta cea dintâi a călugărilor începători este datoare să împuținеze patimile prin trezvia minții și paza inimii, care este rugăciunea minții ce se cuvine celor făptuitori[125]. Cel de al doilea este lipsit de judecată și de îndreptățire. Căci, precum s-a spus mai sus, în locul învățătorului avem scrierile ca învățător, când nu se află învățător. Iar cel de al treilea este cel prin care cineva se face el însuși piedică sieși. Căci citind anume cu gând de a se înșela, se împiedică el însuși în scrieri, înțelegându-le strâmb. Pentru că, în loc de a primi scrierile spre păzirea sa și spre cunoașterea înșelăciunii, le află și le primește ca pricină a fugii de lucrarea minții. E ca și cum oarecare dintre mai-marii ostașilor, fiind înștiințat de cineva că dușmanul lui îi pândește calea vrând să-l biruiască cu înșelăciune, așteptându-l pe ascuns, neputând face cu el război la arătare, el, ca un nepriceput, în loc de a descoperi acestea și de a da pe față pândirea acestuia ca să-l biruiască, se înfricoșează și fuge, făcându-se de ocară între oameni, dar mai vârtos înaintea împăratului său și a sfetnicilor lui. Iar de te temi de acest fel de lucrare și deprindere numai din firea și prostia inimii tale, cu mult mai vârtos mă tem și eu pentru tine. Căci nu trebuie să te ferești să mergi în pădure din pricina unor basme prostești sau din teama de lup. Pentru că numai de Dumnezeu trebuie să te temi, nu să fugi din frică sau să te lepezi de El. Cu adevărat această lucrare cere frică și cutremur, zdrobirea inimii și smereniei și multă cercetare a sfintelor scrieri, dar nu fugă și lepădare, nici îndrăzneală, nici lucrare după plăcerea proprie. Căci zice: „Cel îndrăzneț și nebăgător de seamă, vrând mai mult decât este vrednic și decât e în stare, aleargă cu trufie spre ceea ce voiește, vrând să ajungă înainte de vreme”. Și iarăși: „De-și închipuie cineva că va ajunge ușor la cele înalte, și-a agonisit poftire diavolească, iar nu adevărul. Iar pe acesta lesne îl vânează diavolul cu cursele sale, ca pe o slugă a lui”.

• ...zice și Sfântul Maxim: „Dă trupului cele după putere și întoarce toată nevoința ta spre lucrarea minții”. Și, iarăși, Sfântul Diadoh zice: „Postul are laudă în sine, dar nu la Dumnezeu”. Căci este lucrător și orânduiește bine pe cei ce-l voiesc cu întreaga ființă. Deci nu se cade nevoitorilor binecredincioși a

[125] Deci, după Vasile de la Poiana Mărului, există o rugăciune a minții care trebuie săvârșită chiar de călugării din treapta făptuirii. E o rugăciune a minții pe măsura lor și acomodată treptei lor de curățire a patimilor și de lucrare a virtuților. Ea însăși ajută la împuținarea patimilor și la înaintarea spre trepte mai înalte ale rugăciunii minții, până la rugăciunea atotcurată de gânduri și de patimi.

se trufi pentru el, ci să vadă ţinta cugetării noastre în credinţa în Dumnezeu. „Căci meşterii niciunui meşteşug nu se laudă vreodată cu uneltele lor, ca şi cum ele ar fi sfârşitul meşteşugului lor, ci aşteaptă fiecare să isprăvească lucrul cu ajutorul lor, ca din el să arate cu adevărat meşteşugul lor” (Cuvânt *ascetic*, cap. 47, *Filoc.* rom., vol. I, p. 424).

Dar având o stare potrivită pentru primirea unui anumit fel de hrană, nu-ţi pune toată silinţa și nădejdea numai în post. Ci, postind cu măsură și după puterea ta, silește-te în lucrarea minţii. De ai putere să te îndestulezi numai cu pâine și apă, bine este. Căci zice: „Nu întăresc celelalte bucate trupul cum îl întăresc pâinea şi apa. Dar să nu-ţi pară că împlinești vreo faptă bună postind astfel, ci nădăjduiește a câștiga din post întreaga cumpătare. Și aşa îți va fi postul cu înțelegere”, zice Sfântul Doroftei.

Iar de eşti neputincios, Sfântul Grigorie Sinaitul îţi porunceşte să mănânci o litră de pâine și să bei pe zi, adică în zilele cele dezlegate, trei sau patru pahare de vin sau de apă, dacă vrei să afli pe Dumnezeu; și să primeşti câte puţin din toate cele dulci ce se vor afla, ca să scapi de înălţarea cu cugetul; şi să nu te scârbești de cele bune făcute de Dumnezeu, ci să-I mulţumești Lui pentru toate. Aceasta este judecata celor pricepuţi.

Căci de te îndoieşti de mântuirea ta fiindcă mănânci din toate bucatele cele dulci şi bei puţintel vin, aceasta vine din necredinţa şi neputinţa cugetului. Iar împărtășirea de bucate, fără de păcat și potrivit cu voia lui Dumnezeu, se poate afla în trei stări ale sufletului: în înfrânare, în îndestulare și în săturare. Înfrânarea înseamnă a fi încă flămând când te scoli de la masă; îndestularea înseamnă a nu fi nici flămând, nici îngreunat; săturarea, a se îngreuna puţintel. Iar a mânca după săturare e ușă a îndrăcirii pântecelui, prin care intră desfrânarea.